

Slutrapport

Återrapportering av ekonomiskt stöd till lokalt brottsförebyggande projekt

Det sker mycket brottsförebyggande arbete runtom i landet, både som projekt och i den löpande verksamheten. Några av dessa insatser har kunnat genomföras med hjälp av ekonomiskt stöd från Brottsförebyggande rådet (Brå). Arbetet dokumenteras och efter insatsen lämnas en slutrapport till Brå.

Erfarenheterna från de olika projekten är många gånger intressanta för andra som arbetar med brottsförebyggande arbete och därför publicerar Brå ett urval av rapporterna på myndighetens webbplats.

För sakuppgifter och slutsatser står respektive författare eller organisation.

Fler rapporter finns att ladda ner på
www.bra.se/ekostod

TRYGG I SKOLAN

En utvärdering av ett projekt
på S:t Illiansskolan i Enköping

Tackord

Stort tack till alla som bidragit till utvärderingens genomförande. Genom er medverkan i intervjuer och övrig datainsamling har ni belyst händelseförloppet under projektet *Trygg i skolan* specifikt och lägesbilden på S:t Iliansskolan generellt. I synnerhet vill jag tacka de samhällsbärare inom skola, kommun och polis vars retorik återspeglas i handling. Ett särskilt omnämnde riktas till dem av er som av olika skäl gjort sorti under resans gång. Till sist tack till Carl Gynne, Enköpings brotts- och drogförebyggande samordnare. Ditt stöd har varit avgörande för arbetsprocessen.

Adam Jonsson
Stockholm i december 2018

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Centrala begrepp.....	7
Kapitel 1: Utgångspunkter	8
1. Inledning.....	8
2. Rapportens disposition.....	8
3. Utvärdering.....	9
3.1 Avgränsning	9
3.2 Varför utvärdera?.....	9
3.3 Styrning och ansvarsfördelning.....	10
3.4 Syfte och frågeställningar	10
3.5 Underlag.....	11
3.5.1 Elever.....	13
3.5.2 Skolpersonal.....	14
3.5.3 Externa aktörer.....	14
3.5.4 Enkätmaterial.....	14
3.6 Metodologiska begränsningar	16
3.7 Etiska aspekter	17
Kapitel 2: Bakgrund.....	19
1. Lägesbild.....	19
1.1 Sammanslagningen: Elevsammansättning	20
1.2 Sammanslagningen: Organisatoriska klyftor	21
1.3 Sammanslagningen: Lokalutrymmen	22
1.4 Externa aktörer	22
2. En gemensam angelägenhet	27
Kapitel 3: Projektets struktur	30
1. Bakgrund	30
2. Avsiktsförklaring.....	31
3. Uppdragsbeskrivning	32
4. Omfattning.....	32
5. Målbild	33
6. Ansvarsfördelning.....	33

Kapitel 4: Projektets genomförande	34
Vårterminen 2016.....	34
1. Kartläggning.....	34
1.1 Säkerhetsinventeringen.....	34
1.2 Riskinventeringen.....	35
2. Analys.....	36
3. Åtgärder.....	37
3.1 Skolpersonalen.....	37
3.2 Eleverna.....	39
4. Stagnation i projektet.....	40
Vårterminen 2018.....	43
Tolkning och slutsatser.....	48
Slutledning.....	48
Kapitel 5: Trygghetsbilden	50
Eleverna.....	50
Skolpersonalen.....	61
Trygghetsmätningar.....	66
Liv & Hälsa Ung.....	66
Skolinspektionens bedömning.....	77
Kapitel 6: Samverkan	81
1. Socialtjänsten.....	81
2. Polisen.....	83
Kapitel 7: Slutledning	88
Referenser	93

Sammanfattning

Denna rapport är en implementeringsutvärdering av projektet *Trygg i skolan*. Grundare var intresseorganisationen Tryggare Uppsala län (TUL) som valde ut S:t Illiansskolan i Enköpings kommun som pilotskola. Skolan erbjöds möjligheten att utveckla sitt trygghets- och säkerhetsarbete tillsammans med ett konsultbolag, som var en av organisationens intressenter. Projektstarten ägde rum vårterminen 2016 med målsättningarna att (1) stärka skolans förmåga att förebygga kränkningar och kriminalitet bland eleverna, (2) att etablera samverkan mellan skolan och socialtjänsten respektive polisen och slutligen (3) öka tryggheten i skolmiljön.

Rapporten besvarar i vilken utsträckning som projektet genomfördes och vilka faktorer som har bidragit till och förhindrat interventionen från att realiseras i praktiken. I anslutning till implementeringens utfall undersöks i vilken grad projektet har infriat målsättningarna. Det empiriska materialet består av en verksamhetsövergripande sammanställning av händelseutvecklingen i projektet och två av varandra oberoende trygghetsmätningar.

Utvärderingen konstaterar att projektet aldrig genomfördes enligt TUL:s avsiktsförklaring och att interventionen inte implementerades. Bedömningen är att de nödvändiga organisatoriska och formella förutsättningarna för att integrera projektet i den ordinarie skolverksamheten saknades. Utfallet innebär att en regelrätt effektutvärdering av måluppfyllelsen inte kan fullföljas. Rapporten har likväl följt upp utvecklingen av elevernas trygghet över tid. Ingen av mätningarna tyder på en förbättring av trygghetssituationen under perioden fr.o.m. vårterminen 2015 t.o.m. höstterminen 2017. Resultaten från båda undersökningarna är förenliga med den ursprungliga lägesbilden, som upprättades vårterminen 2015. Tryggheten bland eleverna är fortfarande låg ur såväl ett länsperspektiv som ett riksperspektiv.

Samverkan kring lägesbilden var en av projektets målsättningar. Inledningsvis konstateras att skolan i och med projektstarten våren 2016 inte etablerade någon form av utbyte med varken socialtjänsten eller polisen, som alla tre parter kan dra nytta av. Socialtjänsten uppger heller ingen förbättring i kontakten med skolan under de följande åren fram till idag. Polisen, å sin sida, har från och med våren 2018 stärkt sin närvaro på skolan från i genomsnitt en gång i månaden till ett besök per vecka. Till följd av en ökad kontinuitet har polisen breddat sin kontaktyta mot skolpersonalen. Trots de positiva tendenserna anser polisen att det ännu saknas en planerlig samverkan kring såväl det allmänpreventiva som det individbaserade förebyggande arbetet.

Utvärderingens rekommendation är att huvudmannen framgent bör förankra skolans förebyggande uppdrag i befintlig verksamhet och inte i projektform. För att övertyga skolläningen om sin roll i det kommunala uppdraget att förebygga sociala risker bland barn och unga är det viktigt att tjänstemän inom offentliga förvaltningar har mandat att

understödjade en sådan förändringsprocess. Först då kan skolans upptäckande, förebyggande och åtgärdande arbete mot social oro generellt och kränkande behandling specifikt betraktas som del av en gemensam kommunal organisatorisk struktur. En erfarenhet från utvärderingen är att det krävs ett omfattande förankringsarbete, i både kommunstyrelsen och i förvaltningsledningen, vilket innebär att skolan i sin tur har behov av att säkerställa implementeringen av åtgärder, utvärdera effekterna och ge ett långsiktigt stöd för att vidmakthålla utfallet över tid.

Centrala begrepp

I rapporten förekommer ett antal begrepp som definieras enligt följande:

Kränkande behandling är ett uppträdande som kränker elevers värdighet.¹ Skolverket anser att begreppet framstår som mera ändamålsenligt än det mer etablerade epitetet mobbing. Skolans obligatoriska likabehandlingsarbete regleras i diskrimineringslagen och 14 kap. skollagen (SFS 2010:800). Diskrimineringslagen har ersatt den tidigare barn- och elevskyddslagen om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever. Begreppet kränkande behandling är neutralt i fråga om såväl förfaringssätt som antalet gärningspersoner.² I rapporten tillämpas kränkande behandling som ett paraplybegrepp för **diskriminering** och **trakasserier**.³ Kränkningarna kan utföras av en eller flera personer och riktas mot en eller flera. De kan vara synliga och handgripliga likaväl som dolda och subtila. De kan utföras i skolmiljön, men även utanför skoltid i via exempelvis telefon och sociala medier. Trakasserier och kränkande behandling kan t.ex. utgöras av nedsättande tilltal, ryktesspridning, social exkludering (utfrysning), förlöjliganden, hot eller fysisk våld. Kränkande behandling kan äga rum vid enstaka tillfällen eller vara återkommande.

Trygg i skolan är det projekt som rapporten utvärderar. Det utlystes hösten 2015 av intresseorganisationen Tryggare Uppsala län och inleddes på S:t Illiansskolan i Enköpings kommun vårterminen 2016.

Tryggare skola är ett åtgärdsprogram för trygghets- och säkerhetsarbete i skolmiljöer, som projektorganisationen hade till uppgift att genomföra på S:t Illiansskolan.

---

¹ Skolverket (2012:8): Skolverkets allmänna råd – Arbetet mot diskriminering och kränkande behandling. Stockholm: Fritzes.

² Eriksson, Lindberg, Flygare & Daneback (2002: 58-59). Eriksson, Björn, Lindberg, Odd, Flygare, Erik & Daneback, Kristian. Skolan – En arena för mobbning – en forskningsöversikt och diskussion kring mobbning i skolan. Stockholm: Skolverket.

³ **Diskriminering** innebär att ett barn eller elev missgynnas, av huvudman eller personal, direkt eller indirekt, av skäl som har samband med någon av diskrimineringsgrunderna kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller trosuppfattning, funktionshinder, sexuell orientering eller ålder. **Trakasserier** är ett uppträdande som kränker någons värdighet och som har samband med någon av diskrimineringsgrunderna kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell orientering eller ålder.

Kapitel 1: Utgångspunkter

1. Inledning

Hösten 2015 utlyste den dåvarande intresseorganisationen Tryggare Uppsala Län en särskild satsning på trygga skolmiljöer.⁴ Projektet gick under namnet *Trygg i skolan*. Intentionen var att utveckla ett koncept för ett långsiktigt och kunskapsbaserat arbete för en trygg och säker arbetsmiljö i länets samtliga skolor. Alla berörda kommuner och deras skolor mottog en förfrågan om att delta. De erbjöds möjligheten att utveckla sitt trygghets- och säkerhetsarbete tillsammans med en extern utbildare – SSK Säkerhetsakademien AB – som var en av organisationens intressenter. I ansökan ombads skolorna att motivera sitt behov av insatser på området. 25 skolor återkom med svar och av dem utsågs två pilotskolor. En av dem var en kommunal högstadieskola i centrala Enköping – S:t Iliansskolan – där implementeringen påbörjades vårterminen 2016.⁵ Denna rapport är en utvärdering av händelseutvecklingen och utfallet på S:t Ilian. Beställare är socialförvaltningen och utbildningsförvaltningen i Enköpings kommun. Utvärderingen delfinansierades med ekonomiskt stöd från Brottsförebyggande rådet.

2. Rapportens disposition

Rapporten är indelad i sju kapitel. **Kapitel 1** presenterar utvärderingens syfte och frågeställningar följt av dess empiriska material och tillvägagångsätt. **Kapitel 2** beskriver den lägesbild som motiverade valet av S:t Ilian som pilotskola. **Kapitel 3** redogör för projektets uppdragsbeskrivning, ansvarsfördelning, insatser och målbild. **Kapitel 4** behandlar projektets genomförande i förhållande till implementerings- och programteori. **Kapitel 5** presenterar projektets utfall i form av resultaten av två enkätstudier respektive intervjuer med elever och skolpersonal. **Kapitel 6** behandlar samverkan mellan S:t Iliansskolan, polisen och socialtjänsten och fokuserar på graden av integration kontra gränsdragning mellan nämnda aktörers olika kunskaps- och ansvarsområden i förhållande till barn och unga. I rapportens avslutande **Kapitel 7** besvaras utvärderingens frågeställningar. Resultaten knyts samman i en avslutande diskussion. Utifrån slutsatserna diskuteras de lärdomar som finns att hämta ur projektets genomförande.

---

⁴ Tryggare Uppsala Län etablerades år 2007 på initiativ av dåvarande Polismyndigheten i Uppsala län som var huvudman fram till 2010, då Länsstyrelsen tog över ansvaret. Syftet med intresseorganisationen var att skapa förutsättningar för att samordna det lokala trygghetsskapande och brottsförebyggande arbetet och möjliggöra samverkan mellan länets åtta kommuner och myndigheter samt näringsliv och civilsamhälle. Målet var att öka tryggheten bland länets invånare genom att initiera och stödja trygghetsskapande och brottsförebyggande insatser. Tryggare Uppsala län avvecklades vid årsskiftet 2016-2017.

⁵ Den andra skolan var Älvbodaskolan i Älvkarleby kommun på vilken projektet aldrig genomfördes.

3. Utvärdering

3.1 Avgränsning

Initialt valde Tryggare Uppsala Län (TUL) ut två pilotskolor – S:t Iliansskolan och Älvbodaskolan, varav de senare är en högstadieskola i Älvkarleby. På Älvbodaskolan genomfördes aldrig projektet. Det föranledes av att skolan hade invändningar mot Säkerhetsakademins (SSK) metod för att kartlägga skolans utvecklingsbehov. SSK tillämpar en enkät för riksinventering ämnad för skolpersonal och elever. Skolledningen upplevde att frågeformuläret inte var anpassat till elevernas förmåga och bad därför om en förenklad version. SSK menade att enkäten är standardiserad och har tillämpats utan svårigheter i andra högstadieskolor. Bolaget vidhöll att de inte kunde fortsätta sitt arbete utan att skolan returnerade enkäterna besvarade. Inför sommarlovet 2016 besökte SSK:s representanter Älvbodaskolan. Vid sammankomsten bestämdes att bolaget skulle återvända till skolan för informera om och förankra projektet hos personalgruppen vid två tillfällen i augusti samma år. Bolagets representanter uteblir emellertid från dessa möten och utan att lämna återbud. Skolan försökte vid flera tillfällen under hösten nå SSK, men utan framgång. Till följd av stagnationen vände sig skolan till TUL:s dåvarande koordinator, som i sin tur kontaktade SSK. Bolaget meddelade att de hade för avsikt att fullfölja sitt åtagande i Älvkarleby – men ännu inväntade det aktuella enkätaterialet från skolan. Koordinatorn bad bolaget att återupprätta kontakten med skolan, vilket skedde mot slutet av höstterminen. Av parternas sista korrespondens framgår att skolan inte önskade fortsätta projektet, eftersom de inte ansåg att SSK inte levt upp till satsningens intentioner. Mot denna bakgrund avgränsar sig utvärderingen till S:t Iliansskolan i Enköpings kommun.

3.2 Varför utvärdera?

Enligt överenskommelse skulle SSK redovisa sitt uppdrag till Enköpings brotts- och drogförebyggande samordnare i juni 2016. Då dokumentationen dröjde kontaktade samordnaren bolaget i augusti. SSK återkom kort därpå med en sammanställning av deras arbetsinsats under vårterminen. Av innehållet framgår att:

”Resultatet av detta arbete är att elever och skolpersonal har fått ökad kunskap om gällande lagstiftning, skolans handlingsplan, lärare upplever att de nu har möjlighet att arbeta mot samma mål genom en konkret struktur. Utbildningarna var mycket uppskattade, både hos elever och skolpersonal. Detta projekt är inte avslutat, vi ska under hösten/vintern [år 2016, reds. anm.] göra en ordentlig uppföljning och mäta hur programmet har landat hos elever och personal på St Iliansskolan.”

”Projektet har också mynnat ut i ökad samverkan mellan berörda aktörer, mellan polis, skola och socialtjänst. Projektet ska utvärderas del för del och följas upp under ett års tid. På sikt ska det skapas ett program med tillhörande material som ska kunna spridas.”

Det är således uppenbart att SSK utlovat att följa upp implementeringen. Bolaget levererade dock inte som avtalat. Arbetsinsatsen går heller inte att bedöma utifrån rapportens summariska innehåll, vilket innebär att projektets påstådda positiva resultat inte bekräftats rent empiriskt.⁶ Särskilt beaktansvärt är påståendet om att projektet givit upphov till ökad samverkan mellan skolan och polis och socialtjänst. Följaktligen uppstod behovet av att kvalitetssäkra utfallet i efterhand. Det omfattar inte endast att undersöka måluppfyllelsen, utan också att analysera orsakerna bakom resultaten och söka förklaringar till skillnaden mellan slutprodukten och det utlovade arbetet.

3.3 Styrning och ansvarsfördelning

Utvärderingen initierades av Enköpings brott- och drogförebyggande samordnare, som förankrade uppdraget hos berörda kommunala förvaltningar. För genomförandet anlätades rapportförfattaren Adam Jonsson, kriminolog vid FoU-Södertörn. Tillsammans författade de en ansökan om ekonomiskt stöd till Brottsförebyggande rådet, som beviljade att delfinansiera uppdraget. Därefter bilades en styrgrupp bestående av den nämnde samordnaren, chefen för utbildningsförvaltningen och S:t Iliansskolans dåvarande biträdande rektorn.⁷ Gruppen stod för att förankra utvärderingen på tjänstemanna- och verksamhetsnivå och följa arbetsprocessen. Bortsett från detta har uppdragstagaren genomfört datainsamlingen och författat slutrapporten på egen hand.

3.4 Syfte och frågeställningar

I samband med att TUL lanserade projektet förankrades satsningen politiskt i Enköpings kommun och undertecknades hösten 2015 av den dåvarande kommunordföranden. I den kommunala avsiktsförklaringen ingick att upprätta en strategisk och operativ samverkan mellan skolan och berörda förvaltningar samt polisen.⁸ I målbilden ingick att:

- I ett tidigt skede identifiera elever med vikande skolprestationer, ogiltig frånvaro och olika normbrytande beteenden i syfte att mobilisera adekvata stödinsatser

---

⁶ Rapporten innehåller totalt 833 ord.

⁷ Även skolans rektor erbjöds att ingå i utvärderingens styrgrupp.

⁸ Med *strategisk samverkan* avses det löpande och standardiserade allmänpreventiva informationsutbytet mellan nämnda aktörer. Med *operativ samverkan* avses det händelsestyrd arbetet som kräver en akut mobilisering av gemensamma resurser.

- Öka skolans förmåga att förebygga trakasserier, kränkningar och kriminalitet bland eleverna
- Öka tryggheten i skolmiljön

Utvärderingens syfte är att besvara om projektet bidragit till att utveckla de nödvändiga strategiska relationerna och organisatoriska förutsättningarna för att infria den kommunala avsiktsförklaringen. Det innebär dels att kartlägga projektets arbetsprocess och utfall i förhållande till målbilden, dels att identifiera de faktorer som påverkat implementeringen av projektets insatser. Utifrån det tvådelade syftet ska utvärderingen besvara följande fyra frågeställningar:

1. Har projektet genomförts enligt TUL:s intention att utveckla en systematisk modell för trygghetsarbete i skolmiljön?
2. I vilken utsträckning är projektets insatser numera införlivade med S:t Iliansskolans förebyggande arbete?
3. På vilka sätt och i vilken omfattning har samverkan etablerats mellan S:t Iliansskolan och socialtjänsten respektive polisen?⁹
4. Hur har elevernas trygghet i skolmiljön utvecklats sedan de mätningar som genomfördes innan projektstarten?

3.5 Underlag

Utvärderingens empiriska material utgörs av bandade semi-strukturerade individuella intervjuer och fokusgruppsintervjuer respektive fältanteckningar och ljudupptagningar från deltagande observationer samt tre olika enkätundersökningar. Därtill har kompletterande underlag i form av tillsyns- och myndighetsbeslut, skolans handlingsplaner, kommunal och polisiär statistik, e-postkorrespondens och tidningsartiklar analyserats. Materialet samlades in mellan februari 2017 och augusti 2018.

Till uppgiftslämnarna – informanterna – hör elever på S:t Ilian, representanter för skolledningen, tidigare och nuvarande skolpersonal samt medarbetare hos socialförvaltningen (inkl. verksamheten Familjens hus), utbildningsförvaltningen, upplevelseförvaltningen, SSK Säkerhetsakademin AB och polisen.¹⁰ Intervjuerna har genomförts på plats hos nämnda verksamheter eller på de tidigare medarbetarnas nuvarande arbetsplatser. Ljudupptagningarna omfattar totalt 286 timmar. Allt

---

⁹ De tilltänkta samverkansaktörerna var socialförvaltningen (barn- och ungdomsenheten, mottagningsgruppen och utredningsgruppen), upplevelseförvaltningen (som bl.a. ansvarar för de kommunala fritidsgårdarna) och den lokala polisen.

¹⁰ *Familjens hus* är socialförvaltningens öppna mottagning, som således inte arbetar utifrån myndighetsbeslut.

intervjumaterial har transkriberats och genomgått en kvalitativ innehållsanalys.¹¹ En sammanställning av utvärderingens underlag återfinns i tabellen nedan.

Metoder:	Informanter:	Antal medverkande:	Material:
Individuella intervjuer	Elever VT17	34	Ljudupptagningar
	Elever VT18	12	
	Skolledningen	2	
	Befintlig skolpersonal	4	
	Tidigare skolpersonal	5	
	Socialförvaltningen	5	
	Upplevelseförvaltningen	2	
	Polisen	2	
	SSK Säkerhetsakademin AB	2	
	Tryggare Uppsala Län	1	
Fokusgruppsintervju	Skolpersonal	4	Ljudupptagningar
Deltagande observationer	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Föreläsning i skolan under ledning av SSK AB ▪ I skolmiljön tillsammans med polisen ▪ På fritidsgården V-boden tillsammans med personalen 		Bandade samtal & fältanteckningar
Skolinspektionens skolenkät VT15 & HT17	Alla elever i årskurs 9, vårdnadshavare & all pedagogisk personal		Enkätresultaten
Liv & Hälsa Ung VT15 & VT17	Alla elever i årskurs 7 & 9		Enkätresultaten
Webenkät till skolpersonalen om deras erfarenheter av projektet	36 respondenter av totalt 70 medarbetare		Enkätresultaten

¹¹ Analysens första steg var att läsa igenom de transkriberade intervjuerna i sin helhet för att få en överblick av innehållet. I nästa steg behandlades materialet i Open Code, vilket är ett dataprogram för kategorisering av kvalitativa data. I det tredje steget jämfördes enskilda informanternas liksom de olika informantgruppernas utsagor, med avsikt att urskilja samstämmiga och motstridande uppfattningar.

3.5.1 Elever

I urvalet av elever ingick var tredje namn på klasslistorna i årskurs 7-9; motsvarande 153 elever av totalt 451. Rekryteringen påbörjades genom postutskick till vårdnadshavarna, som informerades om utvärderingen. I intresseförfrågan ingick en svarstalong för målsmans samtycke och underskrift, som lämnades till elevens mentor. En knapp tredjedel av urvalet, 46 elever, återkom med svar. Samtliga kallades till enskilda intervjuer under lektionstid, men 12 elever uteblev från avtalad tid. Slutligen intervjuades 34 elever under april och maj 2017 om deras erfarenheter av skolmiljön ur trygghetssynpunkt.¹² Vårterminen 2018 kontaktades informanterna på nytt – med undantag för dem i årskurs 9 som gick ut högstadiet året innan. Slutligen intervjuades 12 av de totalt 19 kvarvarande eleverna igen under april och maj 2018.

Alla intervjuer var semi-strukturerade; de utgick från en mall med specificerade frågor, men följdfrågorna anpassades efter informanternas svar. På så sätt visade rapportförfattaren öppenhet och flexibilitet inför de teman som deltagarna introducerade i samtalet. Deltagarna har således fått stort utrymme att styra hur samtalet framskridit. Sammanfattningsvis åskådliggör intervjumaterialet elevernas individuella uppfattningar om skolmiljön. Vid avstämning med Skolverkets statistik (SIRIS) över fördelningen av ålder, kön, migrationsbakgrund och årskurs konstaterades dock ingen systematisk selektion bland informanterna jämfört med elevpopulationens sammansättning.

Avslutningsvis skall även sägas något om rapportförfattaren och min del i kunskapsproduktionen under intervjuerna. Min roll är styrande genom att be elevinformanterna att resonera kring skolmiljön generellt och trygghetsaspekten specifikt. Det är inte säkert att de i sin vardag ägnar dessa teman något större utrymme. Detta kan ha påverkat dem genom att de i förväg visste att intervjun skulle fokusera på en viss typ av frågor. Sådana omständigheter kan i sin tur ha givit upphov till osäkerhetskänslor hos intervjupersonerna och jag har i och med detta ramat in intervjupersonernas berättelser.

En andra aspekt är min ställning som extern utvärderare. Inför intervjuerna har jag påpekat att jag inte företräder skolan, utan blivit anlitad av kommunen som vill tillförsäkra eleverna en trygg lärandemiljö. Det är inte osannolikt att informanterna, med hänsyn till deras ålder, gjort samma distinktion och därför oroat sig för att det ska komma till utomståendes kännedom vad just de har berättat. Jag påtalade därför före intervjuerna att jag inte varit ute efter att få de "rätta svaren", utan ville att de skulle lyfta vad de ansåg om sin skola.

En tredje aspekt är ålderskillnaden; att jag som intervjuade var 15 eller drygt 15 år äldre än elevinformanterna. Under samtalen märktes det huvudsakligen i att jag

---

¹² Av de 34 informanterna gick 8 st. i årskurs 7, 11 st. i årskurs 8 och 15 st. i årskurs 9. Könsfördelningen var 18 flickor och 16 pojkar.

förväntades ställa flera följdfrågor istället för att eleverna reflekterade fritt eller att det uppstod en mer ömsesidig diskussion. Har de likväl tyckt att det finns många olika aspekter av skolans umgängesklimat att berätta om, så har detta också visat sig i längden på intervjuerna. Andra informanter har varit mer kortfattade och relativt snabbt kommit fram till att de inte har mer att tillägga. Intervjuerna har varat alltifrån 23 till 57 minuter. Av allt att döma var alla medverkande positivt inställda till att berätta om sin skola i stort och smått. Att vissa av dem varit mer öppenjärtiga än andra har yttrats genom att några tangerat djupt personliga erfarenheter av t.ex. migration, diskriminering eller utsatthet för brott, som haft betydelse för deras skolgång. Att samtalen således flöt bra betyder dock inte att de kan ha sett annorlunda ut om informanterna istället diskuterade samma teman med sina jämnåriga skolkamrater.

3.5.2 Skolpersonal

I februari 2017 informerades alla medarbetare på S:t Iliansskolan om den kommande utvärderingen via e-post. Utskicket var undertecknat av rapportförfattaren och den dåvarande biträdande rektorn, som också var avsändare. Personalen tillfrågades om att bidra med sina erfarenheter av projektet inom ramen för en intervju. Trots en påminnelse uteblev responsen från samtliga. I mars 2017 lämnade den biträdande rektorn sin tjänst med kort varsel. Därmed tappade utvärderingen sin initiala förankring på skolan. De medarbetare som slutligen intervjuades rekryterades av rapportförfattaren genom personlig kontakt i skolmiljön. Flera av informanterna var ambivalenta inför att delta. Anledningen var en rädsla för reprimander från den kvarvarande skolledningen mot dem som påtalar brister i skolans trygghetsarbete. Behovet av att säkerställa informanternas anonymitet har således varit överhängande. Eftersom ytterst få nuvarande medarbetare var beredda att bidra till utvärderingen har majoriteten av informanterna rekryterats bland tidigare kollegor, som lämnat sina tjänster mellan 2015 och 2017.

3.5.3 Externa aktörer

Urvalet av informanter är ett strategiskt val utifrån deras funktion och dess relevans för utvärderingen, med avsikt att följa arbetet från förvaltningsledning till verksamhetspersonal. Valet av informanter kan beskrivas som ett samspelande urval då deltagarna är relaterade till varandra genom S:t Iliansskolan specifikt eller den kommunala organisationen generellt eller tillhör projektets ägare eller tilltänka externa samverkansaktörer. Det inkluderar både nuvarande och före detta medarbetare, som också bidragit med tillgång till sakuppgifter om studieobjektet.

3.5.4 Enkätmaterial

För att uppskatta utfallet av projektets insatser tillämpas tre enkätunderlag; Skolinspektionens Skolenkät, Liv och Hälsa Ung och en websurvey av skolpersonalens erfarenheter av Trygg i Skolan.

Skolenkäten är en del av Skolinspektionens regelbundna tillsyn. Myndigheten granskar regelbundet all skolverksamhet i hela landet för att säkerställa alla elevers lika rätt till god utbildning i en trygg miljö. Enkäten besvaras elektroniskt av alla skolor sedan år 2010. Målgruppen är all pedagogisk personal, alla elever i årskurs 9 och alla vårdnadshavare oavsett deras barns årskurs.¹³ Enkäten är obligatorisk för personal och elever, medan vårdnadshavarnas medverkan är frivillig.¹⁴ Eleverna besvarar enkäten under skoltid. Alla respondenter är anonyma. Resultatet används som underlag i Skolinspektionens uppsökande tillsynsarbete i skolmiljön. Enligt myndighetens databas SIRIS har S:t Illiansskolan besvarat Skolenkäten höstterminen 2010, vårterminen 2015 och höstterminen 2017. Enkätens innehåll reviderades delvis mellan det första och andra mättillfället, varpå resultaten inte är direkt jämförbara över tid. Väsentligt är dock att frågepåståendet "Jag känner mig trygg i skolan" funnits med sedan begynnelsen. Följaktligen kommer störst vikt att fästas vid det två senaste mättillfällena. De frågeområden som är aktuella för utvärderingen är i synnerhet "Trygghet", "Studiero", "Skolornas arbete för att förhindra kränkningar" och "Ordningsregler". Dessa fyra områden är närbesläktade med varandra och några av de mest fundamentala förutsättningarna för att en skola ska kunna uppfylla sitt uppdrag.

Projektstarten för *Trygg i Skolan* ägde rum i januari 2016 med en planerad implementering under året. Det innebär att Skolenkäten kan användas för att uppskatta aktuella frågeområden före och efter interventionen; en så kallad baslinje- och eftermätning. En invändning mot jämförelsen är att den inte baseras på samma unika individer; 2015 års niondeklassare utexaminerades samma vårtermin och 2017 års respondenter gick i årskurs 7 då projektet implementerades. Ett argument för jämförelsens tillförlighet är att en skolas styrning och sociala klimat – som i sin tur både reglerar och påverkas av förekomsten av normbrytande beteenden hos elever – är betydligt mer stabilt över tid än att det påverkas av den reguljära elevomsättningen.

Liv och Hälsa Ung är en webundersökning ämnad för elever i årskurs 7, 9 och årskurs 2 på gymnasiet i Uppsala läns kommuner. Enkäten genomförs på vårterminen vartannat år sedan 2005. Frågorna avser ungdomarnas livsvillkor generellt samt trygghet och erfarenheter av olika former av kränkande behandling specifikt – både i och utanför skolkontexten. Undersökningen administreras av Region Uppsala, som också sammanställer resultaten. Underlaget är ämnat för kommunernas hälsofrämjande och förebyggande arbete. Materialet gör det möjligt att följa utvecklingen över tid på skolnivå. Enkäten genomförs frivilligt och anonymt under skoltid. Svarsfrekvensen per skola har stadigt kretsat kring 80 procent av eleverna. S:t Illiansskolan har medverkat i enkäten åren 2011, 2013, 2015 och 2017.¹⁵ Inför 2013 års mätning tillkom dock flera för

---

¹³ Till målgruppen hör också alla elever i årskurs 5 och år 2 på gymnasiet.

¹⁴ Information om enkäten distribueras till samtliga vårdnadshavare i aktuell skolenhet. Frågeformuläret besvaras på Skolinspektionens hemsida och finns tillgänglig på ett flertal språk. Enkäten ska besvaras en gång per barn. Det är vårdnadshavarna själva som bestämmer om de vill besvara enkäten tillsammans eller om endast en av dem besvarar enkäten.

¹⁵ Enligt statistik från Region Uppsala.

utvärderingen väsentliga frågor, såsom elevernas trygghet i skolmiljön och förekomsten av olika former av kränkande beteenden. Detta innebär att det första mättillfället utesluts ur analysen. Följaktligen tillämpar utvärderingen resultaten från 2013 och 2015 som baslinjemätningar och resultaten från 2017 som eftermätning.¹⁶

En skräddarsydd webenkät distribuerades till skolpersonalen via verktyget Survey Monkey under den andra veckan i maj 2018. Svaren samlades in under de fyra följande veckorna, tom. skolavslutningen. SSK:s sista arbetsinsatser på S:t Illiansskolan ägde rum i februari och mars samma år. Enkätens syfte var att sammanställa skolpersonalens erfarenheter av projekts olika delar och utröna åtgärdernas genomslag i verksamhetens förebyggande arbete. Sammanlagt 36 av totalt 70 medarbetare besvarade enkäten, varpå svarsfrekvensen blev 50 procent.

3.6 Metodologiska begränsningar

Utvärderingens största begränsning är att den inte löpt parallellt med projektets huvudsakliga genomförande under våren 2016. Behovet av en extern kvalitetssäkring uppstod först då det uppdagades att SSK inte levererat som avtalat. Enda alternativet blev således att bakspåra händelseutvecklingen. Därmed bygger materialinsamlingen till stora delar på retroaktiva andrahandsuppgifter. Om uppdraget hade bedrivits som följeforskning skulle avvikelser från projektplan fångats upp omedelbart, insatsen reviderats och således styrt bättre mot målbilden.

I början av vårterminen 2016 genomförde SSK en baslinjemätning bestående av dels en pappersenkät bland skolpersonal och alla elever årskursvis, dels intervjuer med skolledningen, personalen och eleverna. Syftet var att upprätta en nulägesbild och identifiera utvecklingsbehoven i skolans förebyggande och reaktiva arbete mot hot och våld samt andra former av normbrytande beteenden. Rapportförfattaren har efterfrågat baslinjemätningens empiri, men SSK har inte förmått tillhandahålla datamaterialen eller de enkätfrågor som de baserades på. När effekter av en intervention ska bedömas finns idealt sett tillgång till observationer före och efter implementeringen. Så är således inte fallet med SSK:s mätning.

I Skolenkäten respektive Liv och Hälsa Ung är enkätfrågorna identiska vid baslinjen och eftermätningen, varpå eventuella effekter kan bedömas genom att utgå från samma indikatorer över tid. En invändning mot jämförelsen är att den inte baseras på svaren från samma unika individer. De niondeklassare som besvarade Skolenkäten 2015 utexaminerades samma vårtermin och 2017 års respondenter gick i årskurs 7 då projektet implementerades (dvs. vårterminen 2016). Ett argument för jämförelsens tillförlighet är att en skolas styrning och psykosociala klimat – som i sin tur både reglerar och påverkas av förekomsten av normbrytande beteenden hos elever – är betydligt mer stabilt över tid än att det påverkas av den reguljära elevomsättningen.

---

¹⁶ Resultaten redovisas i *Kapitel 5: Trygghetsbilden*.

Resonemanget understryker komplexiteten i bedömningen av om en viss insats skapar en viss (önskad) effekt. Projektet i fråga utgör heller inte en distinkt intervention, utan avsåg snarare att åstadkomma en kraftansträngning över tid på lagstadgade områden som trygghet och förebyggande åtgärder mot kränkande behandling av elever. Av det skälet kan det här inte bli tal om en regelrätt effektutvärdering, utan snarare implementeringsstudie och en summativ utvärdering av om det är rimligt att anta att genomförda åtgärder kan ha haft effekt.

3.7 Etiska aspekter

Materialinsamlingen har följt Vetenskapsrådets (2017) forskningsetiska principer inom humanistisk vetenskaplig forskning. Samtycke till skolans medverkan inhämtades från utvärderingens styrgrupp. Vid rapportförfattarens första kontakt- eller intresseförfrågan informerades alla medverkande, antingen skriftligen eller muntligen, om utvärderingens syfte och spridning. Liktydigt framgick att deras deltagande är helt frivilligt och anonymt (jmf. Vetenskapsrådet 2017:37). Eftersom den aktuella skolan inte kan avidentifieras föreligger en uppenbar risk för identifiering av såväl informanterna som andra berörda. Att informanterna i fler fall är arbetskollegor, skolkamrater eller samverkanspartners och således kommer att möta varandra efter utvärderingen publicerats ställer denna aspekt på sin spets; inte minst eftersom att informanterna diskuterat situationen på sin arbetsplats samt erfarenheter av otrygghet och utsatthet för brott, som de själva eller andra varit med om. Samtliga medverkande och har avidentifierats vid namn. Informanterna fick godkänna att deras bidrag presenterades antingen utifrån sin verksamhetsanknytning eller verksamhetsfunktion. Det tydliggör att utvärderingen inriktas mot organisatoriska faktorer och processer och inte mot enskilda individer.

I fallet med de minderåriga intervjudeltagarna har deras vårdnadshavare lämnat skriftligt samtycke. De enskilda samtalen har inneburit en inblick i det sociala livet på skolan. Intervjuerna har varit inriktade mot skolans arbetssätt för att skapa trygghet och motverka kränkande behandling elever. Dessa frågor har i enstaka fall synliggjort erfarenheter av att antingen själv vara utsatt eller av att bevittna kränkningar. I ett fall har sådana upplevelser ställt relationen till informanten på sin spets. Till följd av konfidentialiteten har rapportförfattaren inte kunnat kontakta elevhälsan om den enskilde individen, utan endast förordat denne att själva ta kontakt.

Inför varje intervjutillfälle och deltagande observation upprepade rapportförfattaren att ljudupptagningarna och fältanteckningarna endast är ämnade för den aktuella rapporten. Materialen har uteslutande hanterats av rapportförfattaren. Avslutningsvis fick deltagarna komma med synpunkter på hur deras bidrag presenteras i slutrapporten och att de fram till publiceringen kunde dra sig ur som informanter (Vetenskapsrådet 2017:54). Informanterna presenteras utifrån verksamhetsanknytning eller verksamhetsfunktion för att tydliggöra att utvärderingen inte inriktas mot enskilda individer, utan de organisatoriska faktorer som möjliggjort eller försvårat

implementeringen. Den bild som framkommer när alla informanternas erfarenheter sammanfogas är i stora drag samstämmig, vilket talar för det empiriska materialets tillförlitlighet.

Kapitel 2: Bakgrund

1. Lägesbild

I följande avsnitt presenteras den lägesbild som föranledde att S:t Iliansskolan blev aktuell för *Trygg i skolan*. Av skolans projektansökan daterad höstterminen 2015 framgår att arbetsmiljön varit oroväckande sedan 2014. Lägesbeskrivningen omfattar diskriminerande tillmälen och andra kränkande kommentarer, stölder, skadegörelse inklusive återkommande anlagda bränder, förtäckta hot, hot via sms och sociala medier, verbala hot med eller utan tillhyggen, sexuella trakasserier, fysiskt våld med och utan tillhyggen samt narkotikaförsäljning i anslutning till skollokalerna. Under skoltid, men utanför skolans lokaler, dokumenterades också snatterier i livsmedelsbutiker och misshandelsärenden som föregicks av dispyter mellan S:t Ilians elever och elever från andra lokala högstadieskolor. Lägesbilden resulterade i att elevernas självdeklarerade trygghet kraftigt försämrades. I synnerhet uppgav en oroväckande hög andel av eleverna i årskurs sju och åtta både en oro för att utsättas för fysiska kränkningar och en relativt hög faktisk utsatthet för sådana beteenden. Samma årskurser kände också bristande tillit till att personalen agerar i sådana situationer. Rådande förhållande gick ut över personalens möjligheter att utföra sitt uppdrag och elevernas förmåga att tillgodogöra sig utbildningen. Innehållet i projektansökan höljer emellertid en mer komplex lägesbild som fördjupas nedan.

I början av vårterminen 2014 uppmärksammades en påfallande förekomst av olika normbrytande beteenden bland eleverna. Den första signalen gällde ett flertal elever som under skoltid började vistas på en innergård tillhörande ett angränsande bostadskvarter. Platsen är dold från insyn och föreföll närmast strategiskt vald för att undgå upptäckt. Umgänget i avskildhet lockade snart även elever från andra högstadieskolor i närområdet. Tillströmningen av ungdomar blev således stor. Det resulterade i betydande ordningsstörningar; en omfattande skadegörelse och starka misstankar om drogförsäljning från både skola och polis. Ungdomarnas inkräktande på boendemiljön resulterade i irritation, otrygghet och klagomål till berörda fastighetsvärdar, som tog kontakt med S:t Iliansskolan. Tilltaget uppskattades inte av omnämnda elever. Tonläget mellan dem och de boende blev än mer uppskruvat i form av hotfulla dispyter, med incidentrapporter och polisanmälningar från skolan som följd. Ungdomarna markerade skarpt att vuxennärvaro inte var önskvärd. Med avsikt att få rätsida på situationen påbörjade skolpersonalen en strukturerad rondering på platsen. Den genomfördes tillsammans med polis och personal från närliggande fritidsgårdar, som är mötesplatser för S:t Ilians elever. I närvaron av förtroendeingivande och rättsvårdande vuxna blev situationen successivt allt bättre för boende i närområdet. Vid horisonten väntade emellertid flera nya utmaningar. Från och med höstterminen 2014 blev S:t Iliansskolan och den närliggande Västerledsskolan *en* läroenhet förlagd till S:t Ilians lokaler. Västerledsskolans rektor utsågs till biträdande rektor och S:t Ilians rektor fick fortsatt förtroende att leda verksamheten under befintligt namn.

1.1 Sammanslagningen: Elevsammansättning

Sammanslagningen innebar nästintill en fördubbling av elevantalet.¹⁷ Med uppskattningsvis 470 elever blev S:t Iljan den största skolan i kommunen; elevantalet var ungefär dubbelt så stort som hos den näst största högstadieskolan. Vid ombildningen fick skolan också ett delvis annat upptagningsområde, som inkluderar stadsdelarna Lillsidan och Romberga. I dessa områden bodde majoriteten av Västerledsskolans elever. Stadsdelarna kännetecknas av en förhållandevis hög andel invånare med migrationsbakgrund. Segregationen avseglas i en relativt kommunindex hög arbetslöshet, låga disponibla inkomster och barn med låga skolresultat. Levnadsvillkoren underblåser ett lågt förtroende för rättsvårdande myndigheter och utmynnar ibland i social oro (t.ex. skadegörelse och konfrontationer). Stadsdelarna utmärks av en förhållandevis hög in- och utflyttning, vilket urholkar den informella sociala kontrollen – med en högre nivå av otrygghet bland invånarna som följd. Barnfamiljer som förvärvat de ekonomiska möjligheterna att flytta därifrån väljer i hög utsträckning att göra det. De utflyttande har relativt högre utbildning och deras barn överlag bättre förutsättningar än sina grannar. Resultatet blir en koncentration av ungdomar med få kontakter utanför sin kamratkrets under uppväxten och ungdomsåren. Avsaknaden av förebilder att identifiera sig med bidrar till en sämre framtidstro än hos jämnåriga i övriga stadsdelar. Det bildar grogrund för subkulturella värderingar och en undfallenhet för normbrytande beteenden.

Kaosartad situation på Västerledsskolan

Skadegörelse, stöld och hot. Det är bara några av de brott som skett på Västerledsskolan i Enköping de senaste veckorna. Sedan rektorn blev hotad patrullerade två vaktare i skolan under några dagar. En elev som Ena-Håbo Tidningen har pratat med anser att tryggheten ökade under dessa dagar, men ställer sig mycket frågade till hur den stökiga situationen hanterats.

– Varför ska rektorn på en skola behöva bli hotad för att en elev ska bli avstängd och vaktare ska komma till skolan?

Räcker det inte med det vi elever får uthärda varje dag? Kan man inte stänga av en elev för allmänt förstörande av en hel klass? Säger eleven.

– Vi kan inte stänga av elever hur som helst, det är inget man gör dagligdags. Eleverna ha skolplikt och det är vår skyldighet att skapa en bra situation för alla elever, säger rektorn Martin Åleheim.

NYHETER 4-5

Bild: Förstasidan i Ena-Håbo Tidningen nr. 14 år 2011

Enligt polisen utmärkte sig Västerledsskolan historiskt genom att deras resurser mest i anspråk av de lokala läroverken. Skolan drogs skolan med en relativt högre förekomst av hot, våld och skadegörelse. Problemen kulminerade under våren 2011 då bland annat den dåvarande rektorn blev hotad av en elev, varpå två vaktare värvades för att patrullera lokalerna. Samtidigt framförs från socialtjänstens sida att skollädaingen var transparent kring nämnda företeelser. Samverkan mellan deras barn- och

¹⁷ Läsåret 2017-18 hade skolan 451 elever i årskurserna 7-9 och 70 anställda.

ungdomsenhet och skolan kring problematiska ungdomar beskrivs ha varit välfungerande; skolpersonalen förstod vikten av att upprätta orosanmälningar, vilket gav socialtjänsten underlag för förhandsbedömningar.

Vid sammanslagningen förändrades S:t Ilianskolans elevunderlag. Andelen elever med en historia av låg närvaro, behov av anpassad skolgång och som var kända av socialtjänst och polis ökade. Detta, tillsammans med det ökade elevantalet, medförde påtagliga friktionsytor. Skolmiljön blev skådeplats för, sedan tidigare, infekterade motsättningar mellan olika grupperingar av elever från Lillsidan och Romberga. Konflikter blossade också upp mellan ungdomar med respektive utan migrationsbakgrund. Verbala och fysiska provokationer och kränkningar, inte sällan med främlingsfientliga uttryck, blev legio. En stundtals mycket hotfull attityd gick ut över samtliga elevers trygghet och således också deras utbildningssituation. Ytterst drabbades de elever som tog avstånd från de olika konfliktytorna. Deras förtroende för personalens förmåga att upprätthålla en trygg miljö försämrades då skolan inte var i stånd att sända en resolut signal mot rådande umgängesklimat.

1.2 Sammanslagningen: Organisatoriska klyftor

Vid sammanslagningen fick S:t Iliansskolans rektor behålla sitt befintliga uppdrag, medan Västerledsskolans rektor utnämndes till biträdande rektor. Ombildningen försvårades av att huvudmannen inte vidtog några förberedelser för att ena de två personalgrupperna till en sammansatt organisatorisk enhet. Enligt uppgift hade skolorna vitt skilda pedagogiska arbetssätt och förhållningsätt till eleverna. På S:t Ilian antogs att arbetsro uppnås genom icke förhandlingsbara uppföranderegler. Västerledsskolan beskrivs å sin sida som att ha varit mer konsensusdriven i relationen till eleverna.

Den bristande framförhållningen vid sammanslagningen påverkade inte bara personalgruppen. Eleverna från Västerleden var frustrerade över nedläggningen av sin gamla skola. De saknade en greppbar förklaring till beslutet. Att personalen sinsemellan hade olika utgångspunkter gav eleverna blandade budskap om vad som förväntades av dem. Oenigheten kring uppförandekoder påverkade både den formella (undervisningen) och den informella (raster) skolsituationen. I frånvaron av ett tydligt ramverk blev umgängesklimatet mellan eleverna alltmer infekterat och personalens möjligheter att förebygga och ingripa mot normbrytande beteenden allvarligt kringskuren.

Läraryrket mottog återkommande larmsignaler om skolpersonalens arbetsmiljö. Hösten 2014 gjorde Lärarnas riksförbund (LR), Lärarförbundet och fackförbundet Kommunal en gemensam anmälan till Arbetsmiljöverket (enligt 6 kap. 6 a § arbetsmiljölagen om begäran om arbetsmiljöåtgärd).¹⁸ Anmälan var inledningen på en långdragen process. Under 2015 konstaterade LR:s kommunförening att det ännu fanns

---

¹⁸ Anmälan avsåg både S:t Iliansskolan och Munksundsskolan.

en påtaglig risk för ohälsa på grund av hög arbetsbelastning. Delar av personalgruppen kände olust för att lyfta situationen externt på grund av rädsla för repressalier från rektor. Våren 2016 kom Arbetsmiljöverkets (AMV) beslut; kommunen skulle dömas till 100 000kr i vite då de åtgärder som huvudmannen vidtagit inte förändrat situationen. Det framkom dock att AMV brustit i informationen gentemot kommunen, varpå vitet fick dras tillbaka.

1.3 Sammanslagningen: Lokalutrymmen

Vid sammanslagningen påbörjades en omfattande renovering av skolans lokaler. Inomhusmiljön och skolgården förvandlades till en byggarbetsplats. Resultatet blev en fullbelagd skola som saknade tillräckligt med klassrum och gemensamhetsutrymmen, vilket gick ut över undervisningens struktur. Lärarna sammanfattade med frustration situationen som att de "fick bära möbler istället för att arbeta med eleverna". Bristen på anpassade mötesplatser gjorde att eleverna inte hade någonstans att umgås mellan lektionerna, såväl inne som ute. Det spädde på känslan av trångboddhet och trängseln orsakade frustration bland både elever och personal. I ljuset av nämnda förhållanden – ökningen av elevantalet, de bristande organisatoriska förberedelserna och ombyggnationen – fick den de normbrytande ungdomarna ett större "friutrymme" än brukligt. De mest problematiska eleverna tog åter besittning av innergården i det intilliggande bostadsområdet. Problematiken kring skolan återvände således till den plats från vilken de första signalerna kom, samtidigt som trygghetsituationen i skolmiljön blev mer oroväckande än någonsin tidigare.

1.4 Externa aktörer

Fritidsgårdarnas personal ryckte självmant ut på nytt och fungerade som "rastvakter" utanför deras schemalagda arbetstid under den första terminen efter sammanslagningen. De upplevde sin nya nödgade roll som problematisk eftersom de byggt upp ett förtroende till många av eleverna utanför skoltid, vilket de nu riskerade att förlora. Fritidsgårdarnas mest frekventa besökare är i regel dem som sköter sig bäst under sin vistelse där – men som samtidigt tillhör de mest problematiska eleverna under skoltid. Dessa ungdomar har inte sällan problematiska hemförhållanden varpå fritidsgårdarna blir en tillflyktsort – och där blir fritidsledarna förtroendeingivande vuxna vars förhållningsregler behöver respekteras för att vara välkommen. Ungdomarna besöker fritidsgårdarna av egen fri vilja, vilket fritidsledarna kan använda för att påverka deras beteende. Individer som uppvisar helt eller delvis normbrytande beteende kan nekas inträde – till förmån för ett riktat förändringsarbete med de ungdomarna som befinner sig i gråzonen.

Fritidsgårdarna lyder under upplevelseförvaltningen. Då förvaltningen fick kännedom om situationen kontaktade de S:t Ilian med önskemål om utvecklad samverkan. Argumentet var att både fritidsledarna och skolpersonalen besatt en individkunskap om problemtungda elever; det rör sig om samma individer på olika arenor och på olika

tider. Konflikter som blossar upp under skoltid riskerar att ge återverkningar i upplevelseförvaltningens verksamheter och ett systematiserat informationsutbyte kan hindra dem från att eskalera. Fritidsledarna försökte "arbeta sig in på skolan" genom uppsökande verksamhet under skoltid och att etablera kontakter och förtroende bland elever, vilket välkomnades av vissa lärare. Fritidspersonalen betonade att de var där för att bemöta och förebygga en gemensam problemställning. Deras närvaro var dock inte formellt förankrad hos skolledningen. Fritidsledarna uppehöll sig på skolgården kring lunchtid för att visa ungdomarna att de "samverkade" med skolan. Problematiskt nog sjönk deras trovärdighet då skolan inte gav samma signal. Upplevelseförvaltningen hade dessutom för avsikt att bedriva ett förebyggande ANDT-arbete – men det var praktiskt taget omöjligt då skolan inte slöt upp kring samma strikta förhållningssätt.

Situationen efter sammanslagningen kom även till socialförvaltningens kännedom, som önskade besöka skolan för att informera personal, elever och föräldrar om sina verksamheter generellt och förfarandet vid en orosanmälan specifikt. Men liksom också upplevelseförvaltningen fick erfara uteblev skolans respons. Informanter från både mottagningsgruppen och utredningsgruppen anser att S:t Ilian varit den minst transparenta av de lokala högstadieskolorna. De betonar emellertid att de genom åren haft kontakt med enskilda mentorer på skolan, elevassistenter och elevhälsan som alla varit välvilligt inställda till ett närmare informationsutbyte kring symptom på familjerelaterade svårigheter (såsom låga studieresultat och låg närvaro) – men att sådana samverkansformer inte etablerats i systematisk form. Representanter för nämnda förvaltningar vittnar om en tradition i Enköpings kommun av begränsad samverkan mellan skolor och de förvaltningar som på olika sätt kommer i kontakt med barn och unga – men att utbytet varierar stort i frekvens och innehåll mellan olika skolor. S:t Iliansskolan omtalas som en ytterlighet i sammanhanget – så även av polisen. Polis och socialtjänst har som rutin att gemensamt besöka Enköpings skolor för att informera personalen om sitt förebyggande uppdrag. Något sådant besök har emellertid inte ägt rum på S:t Ilian sedan sammanslagningen, vilket är problematiskt då det från skolan krävs en formaliserad dokumentation av elevrelaterade incidenter för att kunna sätta in tidiga åtgärder. Skolpersonalen besitter en personkunskap som utgångspunkt för samverkan på individnivå. Polisen hävdar att de har och haft sporadisk kontakt med enskilda lärare på S:t Ilian genom åren. En sådan personberoende samverkan anser polisen underlätta informationsutbyte kring utvecklingen i klientärenden, men de betonar att en personbunden kontakt har haft företräde framför en formaliserad samverkan i vilken hela skolpersonalen följer rutiner för oros- och polisanmälningar. Enligt polisen har skolan en högre tröskel för att anmäla kränkningar än övriga lokala högstadieskolor. Polisanmälningarna från S:t Ilian rör i synnerhet grövre fysiskt våld, men även grövre verbala hot i viss utsträckning. Det kunde handla om regelrätta slagsmål, stryptag, elever som drog varandra i håret utmed golvet eller som kastade stolar på varandra. Sammanfattningsvis framställer polis, räddningstjänst och nämnda förvaltningar rektorns brist på transparens som skolans yttersta hinder för samverkan med externa aktörer.

1.5 Skolinspektionens bedömning

Skolinspektionen granskar regelbundet alla skolor i riket. Syftet är att alla verksamheter följer associerade lagar och läroplaner, som ska tillförsäkra alla elevers rätt till god utbildning i en trygg miljö. Till grund för förhandsbedömningen ligger den s.k. Skolenkäten, vilket är myndighetens återkommande rikstäckande undersökning. Enkäten riktar sig till alla elever i årskurs 9, all pedagogisk personal och alla vårdnadshavare oavsett deras barns årskurs. S:t Illiansskolan medverkade senast vårterminen 2015.¹⁹ Av resultatsammanställningen framgår bland annat att:

- 13 procent av **eleverna** uppger att det finns elever respektive skolpersonal som de är rädda för.
- 28 procent av **vårdnadshavarna** anser att det "stämmer helt och hållet" att skolan arbetar aktivt med att förhindra kränkande behandling. Jämförelsevis uppger 18 procent av respondenterna valt svarsalternativet "vet ej", vilket är dubbelt så högt som riksgenomsnittet bland vårdnadshavarna.
- 31 procent av **vårdnadshavarna** anser att det "stämmer ganska dåligt" att deras barn har studiero under lektionerna. Jämförelsevis uppger 10 procent av respondenterna att påståendet om studiero "stämmer helt och hållet".
- 26 procent av **lärarna** menar att det "stämmer ganska dåligt" att det är en trygg miljö för eleverna att vistas i.
- 21 procent av **lärarna** anser att det "stämmer ganska dåligt" att skolan bedriver ett målinriktat arbete för att förhindra kränkande behandling.
- 19 procent av **lärarna** uppger att det "stämmer ganska dåligt" att skolan har tydliga rutiner gällande anmälningsskyldigheten till socialnämnden.

Vid mättillfället placerade sig S:t Illian under riksgenomsnittet på frågeområdena trygghet, studiero, elevinflytande samt personalens förmåga att förhindra kränkningar och hur väl de upprätthåller ordningsregler. Resultaten kan till viss del jämföras med Skolinspektionens föregående mätning från höstterminen 2010, dvs. fyra år innan skolsammanslagningen. En reservation bör utfärdas för enkätfrågorna delvis förändrats mellan mättillfällena. Med det sagt framgår att S:t Illian på frågeområdena trygghet, ömsesidig respekt, ordningsregler och studiero låg över det dåvarande riksgenomsnittet för samtliga skolor.²⁰

---

¹⁹ Skolinspektionen genomförde den s.k. skolenkäten under våren 2015 – en termin efter sammanslagningen – bland pedagogisk personal respektive elever i årskurs 9 på S:t Illiansskolan. Vid tidpunkten gick totalt 158 elever i årskurs 9 varav 127 besvarade enkäten, vilket motsvarar en svarsfrekvens på 80 procent.

²⁰ **Trygghet** definieras som elevens upplevelse av att vara trygg eller rädd på skolan och om det finns någon att vända sig till om det händer något. **Ömsesidig respekt** definieras som alla som arbetar på skolan arbetar för att relationerna mellan vuxna och elever och elever/elever bygger på respekt och ömsesidigt förtroende – dvs. elevens upplevelse av att bli sedd som individ av lärarna, att man bryr sig om varandra på skolan och om de vuxna reagerar när elever är elaka mot varandra. **Ordningsregler** definieras som att uppföranderegler är förankrade, efterlevs och anpassas efter skolans förhållande. Alla lärare tar ansvar för att de regler som är fastställda för skolan följs – dvs. elevens upplevelse av att

Skolinspektionens regelbundna tillsyn baseras på en statistisk modell som avgör vilken typ av tillsynsbesök en skola ska få. Syftet är att störst tillsynsresurser ska läggas på de skolor där det sannolikt finns störst behov av tillsyn. I modellen ingår data från Skolenkäten, kunskapsresultat och uppgifter om anmälningar. Analysen rankar sedermera vilka skolor som ska få fördjupade besök och vilka som inte ska få det. Till följd av enkätresultaten betecknades S:t Iliansskolan betecknades som i behov av en prioriterad tillsyn. Myndigheten senaste tillsynsbesök på S:t Iliansskolan ägde rum i november 2015.

I den officiella dokumentationen återges mycket av vad elever, lärare, skolledning och elevhälsa har berättat i intervjuer med inspektörerna. Beskrivningarna ger en god inblick i skolans verksamhet och dess utmaningar. Av utredningen framgår att eleverna i varierande grad kände sig trygga. Flera elever uppgav att det kan vara rörigt och stökigt under lektionstid i klassrummen, men särskilt i skolans övriga utrymmen såsom korridorer och trapphus under rasterna. Många elever hade invändningar mot lokalerna med många korridorer där återkommande trängsel uppstår, vilket gör att det inte finns så många lugna platser för dem att vistas i. Fortsättningsvis påtalades hur konflikter som blossat upp mellan elever på fritiden kunde leda till hotfulla situationer i skolmiljön, vilket fick elever att känna sig otrygga. Elever i årskurs 7 berättade att de inte känner sig trygga när de är i 8:ornas och 9:ornas korridorer för att de äldre eleverna tittar på dem och viskar när de går förbi. Eleverna berättar också att det finns elever som alltid är för sig själva och att de nog känner sig utanför.

Lärare uppgav att det tidigare fanns hotfulla elever på skolan, varpå strukturen i skolans s.k. trygghetsteam reviderades. Lärarna kände sig dock otrygga med vissa elever som uppehåller sig i lokalerna, men som inte deltar i undervisningen. Nämda elever har ibland uppträtt hotfullt mot personalen, vilka varit osäkra på hur de bör hantera situationer. De intervjuade lärarna uppgav att det också finns elever som inte är trygga i sin skolsituation, men att det är lugnare det här läsåret än förra läsåret (dvs. HT2014-VT2015).

Elevhälsan berättade att det under föregående läsår fanns lärare som var rädda för elever, vilket skapade en otrygghet även hos personalen. Detta har lett till ett fokus på att bryta negativa mönster när det bildas gruppkonstellationer bland eleverna, vilka har negativt inflytande på varandra. Rektorn uppger i intervju att skolan infört en enkätmodell där eleverna inte är anonyma. Detta för att snabbt kunna sätta in åtgärder på individnivå eftersom det visat sig att så många elever känner sig otrygga. Rektorn uppger att eleverna kände sig tryggare i dagsläget eftersom skolan har sett till att det finns vuxna på de platser där elever känt sig otrygga.

---

reglerna följs, delaktighet i att sätta upp skolans regler och att personal på skolan ser till att reglerna följs. **Studiero** definieras som elevens upplevelse av att kunna få arbetsro, och om det är fritt fram att prata om annat än skolarbetet under lektioner och arbetspass.

Utredningen under hösten 2015 påvisade även att skolans elevhälsa på huvudsakligen arbetade med individinriktade insatser och att det övergripande förebyggande och hälsofrämjande arbetet var eftersatt. Ovanstående observationer bedömdes ha negativ påverkan på elevernas förutsättningar att inhämta kunskaper och få den utbildning de har rätt till. Den otrygga skolmiljön ansågs som särskilt allvarlig eftersom kunskapsresultaten vid tidpunkten var låga. Av Skolverkets statistik (SIRIS) för läsåret 2014/15 framgår att 73,9 procent av eleverna i årskurs 9 hade uppnått kunskapskraven i alla ämnen. Detta var lägre än riket där motsvarande andel var 77 procent.²¹

1.5.1 Konstaterade brister i verksamheten

Område	Typ av ingripande	Senaste datum för redovisning
1. Undervisning och lärande	Ingen brist konstaterad	
2. Extra anpassningar och särskilt stöd	Ingen brist konstaterad	
3. Bedömning och betygssättning	Föreläggande	2016-08-17
4. Trygghet, studiero och åtgärder mot kränkande behandling	Föreläggande	2016-04-11
5. Förutsättningar för lärande och trygghet	Föreläggande	2016-04-11
6. Styrning och utveckling av verksamheten	Ingen brist konstaterad	

Som framgår av översikten ovan resulterade tillsynen i tre förelägganden på totalt sex bedömningsområden. Föreläggande är det allvarligaste beslutet som Skolinspektionen kan vidta. Då kräver de att skolan och huvudmannen förbättrar situationen. Trots att lärarna, elevhälsan och skolledningen på skolan var medvetna om att eleverna känner sig otrygga, ansåg Skolinspektionen att skolan inte vidtagit tillräckliga åtgärder för att förbättra elevernas situation. Eleverna som vistas i skolan ska kunna bedriva sina studier i en lugn miljö och garanteras goda förutsättningar att inhämta kunskaper och få den utbildning de har rätt till. Skolinspektionens bedömning var således att i S:t Ilian i högre utsträckning behövde arbeta med att tillförsäkra eleverna en skolmiljö som präglas av trygghet (Skolinspektionen 2016).²²

²¹ 82 procent av eleverna i årskurs 9 var behöriga till ett yrkesprogram och 80 procent till ett högskoleförberedande program. Motsvarande siffror för riket var 86 respektive 85 procent. Genomsnittligt meritvärde för eleverna i årskurs 9 på S:t Iliansskolan våren 2015 var 212 poäng vilket är lägre än riket där det genomsnittliga meritvärdet var 225 poäng (Skolinspektionen 2016; Dnr 43-2015:3832).

²² Skolinspektionen (2016). Beslut 2016-02-05. Dnr 43-2015:3832.

1.5.2 Skollagen om trygghet, studiero och kränkande behandling

Av skollagen framgår att huvudmannen ska se till:

- Att utbildningen utformas så att alla elever tillförsäkras en skolmiljö som präglas av trygghet och studiero (5 kap. 3 § skollagen).
- Att det i varje särskild verksamhet bedrivs ett målinriktat arbete för att motverka kränkande behandling av elever (6 kap. 6 §).
- Att det genomförs åtgärder för att förebygga och förhindra att elever utsätts för kränkande behandling (6 kap. 7 §).
- Att det varje år upprättas en plan med en översikt över de åtgärder som behövs för att förebygga och förhindra kränkande behandling av elever (6 kap. 8 §).
- Att skyndsamt utreda omständigheterna kring de uppgivna kränkningarna och i förekommande fall vidta de åtgärder som skäligen kan krävas för att förhindra kränkande behandling i framtiden (6 kap. 10 §).

Utbildningsförvaltningen har delegerat ovanstående huvudmannansvar till rektorerna. I övrigt skall lärare och övrig skolpersonal anmäla kränkningar till rektorn som i sin tur ska anmäla kränkningarna till huvudmannen (6 kap. 10 §). Från och med den 1 januari 2017 omfattar skollagen diskrimineringsgrunder som tidigare reglerades i diskrimineringslagen. Detta innebär att skyldigheten att arbeta med aktiva åtgärder har utvidgats till att omfatta alla diskrimineringsgrunder. Arbetet med aktiva åtgärder för att motverka diskriminering och på annat sätt verka för lika rättigheter och möjligheter ska omfatta diskrimineringsgrunderna kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder.²³

2. En gemensam angelägenhet

Förhållandena på S:t Iliansskolan uppmärksammades tidigt av kommunens lokala brottsförebyggande råd – Tryggare Enköping – med representanter för polis, räddningstjänst och kommunala förvaltningar. Inför varje sammankomst begär den brotts- och drogförebyggande samordnaren in en statusuppdatering från representanterna, som sammanfogas till en gemensam lägesbild. Sammanställningen sker i en modell med problemlivåer i en stigande skala; från ”kod grön” via ”kod gul” till ”kod röd”. I den aktuella situationen flaggades ”kod gul”. Vid tidpunkten var inte utbildningsförvaltningen representerade i rådet och detta trots återkommande inbjudningar. När den dåvarande tillförordnade skolchefen väl nåddes av informationen menade denne att det var helt nya uppgifter för utbildningsförvaltningen. Rådets övriga

---

²³ I samband med lagändringen har Skolverket beslutat att upphäva de allmänna råden rörande kränkande behandling eftersom delar av råden inte längre är aktuella. En uppdaterad version av de allmänna råden är planerad att publiceras framöver.

parter reagerade starkt på förvaltningens bristande insyn i en av sina egna verksamheter.

Följaktligen kallade socialförvaltningen till sig skolledningen och övriga berörda förvaltningar. Behovet av en fördjupande kartläggning betonades och förankrades i Enköpings kommunala ledningsgrupp, som gav bifall. Utredningen genomfördes av den brotts- och drogforebyggande samordnaren och påvisade två särskilt uppseendeväckande omständigheter. Initialt analyserades skolans registreringar i INVIT – ett kommunalt system för avvikelserapporteringar. Med stöd av polisen gjordes en överlappande analys av polisanmälningar och avvikelserapporteringar. S:t Ilian stod ut bland alla skolor i kommunen då den hade fler polisanmälningar rörande sina elever än INVIT-rapporteringar. I normalfallet är fördelningen den motsatta. Detta då systemet är avsett för avvikelser i stort och smått från den ordinarie verksamheten och således inte uteslutande ämnat för hot och våld. Dessutom konstaterades väldigt få polisanmälningar i förhållande till elevantalet på S:t Ilian jämfört med övriga lokala högstadieskolor. Resultaten indikerade dels på att skolan inte använder INVIT såsom avsett, dels att merparten av polisanmälningarna upprättats av polisen själva eller på initiativ av anhöriga till elever på skolan.

Utredningen presenterades under våren 2015. Slutsatserna var att det förelåg en outnyttjad samverkanspotential såväl mellan berörda förvaltningar, som mellan polis och kommun å sin sida, gentemot S:t Ilianskolan. Alla vidtalade parter – skolledningen, utbildningsförvaltningen som huvudman, socialförvaltningen, upplevelseförvaltningen, räddningstjänsten och polisen – var ense om behovet av en gemensam mobilisering. En samordning var en absolut förutsättning sett till utredningens slutsats; att lägesbilden hängde ihop med den övergripande ungdomssituationen och trygghetsbilden i lokala Enköping. En observerad trend var att många ungdomar träffas på offentliga platser, vilket föranlett både en ökad otrygghet överlag och tecken på att de yngre dras in i kriminalitet och ordningsstörningar. Det rör sig om elever från både S:t Ilian och andra skolor med en redan problematisk situation i livet. En konsekvens är en ökad andel polisanmälningar angående unga lagöverträdare (både förstagångsförbrytare och återfall) och orosanmälningar till socialtjänsten. Ungdomarnas agerande får således återverkningar både i skolan och lokalsamhället.

Skolledningen insåg uttryckligen behovet av en ökad kontaktyta gentemot elever med stödbehov och värdet av att delges de ingångar som fritidspersonalen har runt ett antal elever, till följd av deras relationsskapande arbete. Parallellt insåg fritidspersonalen samordningsvinster med att bredda sin insyn i elevernas totala livssituation, vilket ger dem bättre möjlighet att arbeta förebyggande på fritidsgården. Som framgick ovan bidrog flera av de nämnda aktörerna till att de ursprungliga oroligheterna utanför skolområdet blev hanterbara. De goda erfarenheterna av tillfällig samverkan behövde utvecklas till formaliserad samverkan, som organiserade delar av parternas utbyte. Behovet av struktur betonades som särskilt viktigt i utbytet mellan socialförvaltningen

och S:t Ilian. Eftersom skolan över tid gjort fler polisanmälningar än orosanmälningar har socialtjänsten fått få anmälningar direkt till sig. Istället kom den största andelen orosanmälningar från polisen, vilka upprättats på basis av polisanmälningar. Detta försvårar utredningsarbetet eftersom socialtjänsten inte kan bjuda med skolan som part om anmälan kommer via polisen. Fortsättningsvis efterfrågade socialtjänsten en mer ingående dialog med polisen runt ärendehantering och potentiella sociala insatser. För att förverkliga intentionerna fogades S:t Iliansskolan till samverkansöverenskommelsen mellan kommun och polis som ett prioriterat utvecklingsområde.

Kapitel 3: Projektets struktur

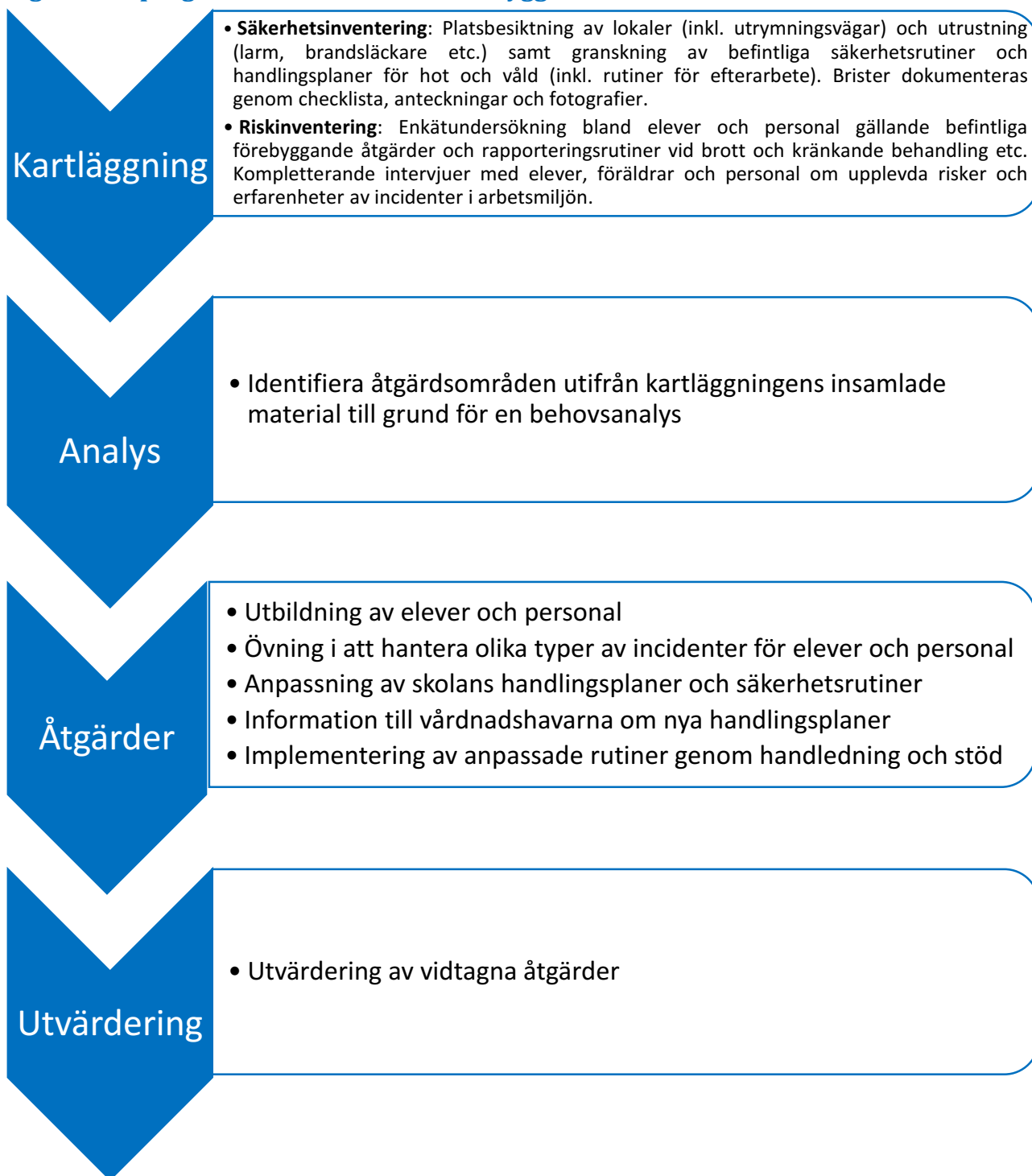
I detta kapitel presenteras projektets förutsättningar. Beskrivningen av insatserna utgör en så kallad idealtypisk modell, det vill säga hur de är tänkta att fungera under ideala förhållanden. En sådan redogörelse tjänar två syften. För det första att fastställa grundpelarna i implementeringen. För det andra krävs en samsyn kring exakt vad som utvärderas. För att bedöma om någonting har implementerats behöver man i förväg specificera insatsen och tydliggöra dess syfte, vad den består av och det förväntade utfallet. Inom implementeringsforskningen benämns en sådan beskrivning som programteori.

1. Bakgrund

Projektet *Trygg i skolan* utformades av intresseorganisationen Tryggare Uppsala Län (TUL). TUL etablerades år 2007 på initiativ av den dåvarande Polismyndigheten i Uppsala län. Syftet var dels att skapa förutsättningar för att samordna det lokala trygghetsskapande och brottsförebyggande arbetet, dels möjliggöra samverkan mellan länets åtta kommuner och myndigheter samt näringsliv och civilsamhälle. Målet var att öka tryggheten bland länets invånare genom att initiera och stödja trygghetsskapande och brottsförebyggande insatser. Polismyndigheten i Uppsala län var huvudman fram till år 2010 då Länsstyrelsen tog över ansvaret. TUL finansierades av olika huvudintressenter; antingen genom en årsavgift på 30,000 kr eller tjänsteutövning för motsvarande belopp (i form av utbildningar etc.).

En av TUL:s huvudintressenter var konsultbolaget SSK Säkerhetsakademien AB (SSK). De har sedan år 1989 utbildat kommuner, landsting och företag inom olika säkerhetsrelaterade områden. Deras bidrag till TUL bestod just av sådana utbildningsinsatser inom länet; de betalade således inget årsarvode. Sedan år 2001 arbetar bolaget dessutom med ett egenutvecklat koncept – programmet Tryggare Skola. Syftet med programmet är att skapa en lugn och trygg miljö i skolan för att möjliggöra att lärare ska kunna fokusera på att lära ut och eleverna på att lära in. SSK framställde självmant en önskan till TUL:s styrgrupp att genomföra sitt program på ett antal skolor i länet. Initiativet var upprinnelsen till att TUL år 2015 utlyste projektet *Trygg i skolan*. På den vägen mottog alla länets skolor en förfrågan om att frivilligt och kostnadsfritt delta som pilotskola. Totalt 25 skolor återkom med intresseanmälningar där de motiverade sina behov av insatser. Ansökningarna behandlades av arbetsgrupp hos TUL. Problembilden var urvalskriteriet en var S:t Iljan. Bakom skolans ansökan stod den dåvarande biträdande rektor.

Figur 1: En progranteoretisk modell av Tryggare Skola.

2. Avsiktsförklaring

Projektets syfte var att utveckla ett koncept för ett långsiktigt och kunskapsbaserat arbete för en trygg och säker arbetsmiljö i länets samtliga skolor (Tryggare Uppsala län 2016:4).²⁴ Det var således inte tal om ett åtgärdsprogram riktat mot de specifika pilotskolorna – utan slutprodukten skulle baseras på och revideras utifrån

²⁴ Protokoll styrgruppsmöte Tryggare Uppsala Län 160311; sida 4.

erfarenheterna från dem. Att ta fram en *kontextspecifik* lägesbild ingår i programmet, men arbetsmodellen ska vara applicerbar för alla skolor utifrån sin unika lägesbild. Ambitionen avspeglas i TUL:s verksamhetsbeskrivning; att utveckla länets gemensamma trygghetsskapande och brottsförebyggande arbete.

3. Uppdragsbeskrivning

Av TUL:s verksamhetsplan för år 2016 framgår att uppdraget bestod av "[...] en kartläggning av den aktuella skolan. Det innebär en genomgång av befintliga handlingsplaner och rutiner till hur den fysiska såväl som den psykosociala miljön ser ut både inne som utanför skolan. Skolorna erbjuder hjälp, stöttning och eventuell komplettering av material som uppfyller de **lagkrav** som finns och som följer den senaste forskningen inom berörda områden. **Forskning och kunskapsläge** är en självklar utgångspunkt i arbetet. Efter kartläggning följer arbetet med utbildningsinslag, trygghetsvandringar och samtal runt olika delar i **värdegrundsarbetet**.²⁵ Kartläggning och vidare fördjupningsarbete sker givetvis tillsammans med berörd skola. Dessutom sker **återkommande uppföljningar** samt **utvärdering**. Det vi hoppas på är att pilotskolorna kan bli en modell för ett långsiktigt och metodiskt arbete med skolans arbetsmiljö och att dessa skolor sedan kan stå modell för "Trygg i skolan".²⁶ Uppdragsbeskrivningen följer strukturen i SSK:s program Tryggare Skola. En teoretisk modell av programmet och dess innehåll återfinns i Figur 1 ovan.

4. Omfattning

Enligt programbeskrivningen genomförs Tryggare Skola under sex månader där fyra heldagar omfattar skolpersonal och elever i form av besvarande av enkäter, teoretisk och praktisk utbildning och deltagande i workshops. Den teoretiska utbildningen avser hot och våld i arbetslivet enligt Arbetsmiljölagen (AFS 1993:2). Den praktiska utbildningen innehåller två moment; (1) självskydd för personal och eventuellt också för de kvinnliga eleverna; (2) övningar i lokalutrymning för elever och personal. Utbildningsinsatserna utformas efter kartläggningens resultat. I workshopform får personalen gemensamt pröva SSK:s åtgärdsprogram, t.ex. olika gränssättningstekniker i konflikthantering, som fogas till skolans handlingsplan.

Enligt TUL uppgick SSK:s planerade arbetsinsats till 300 timmar per pilotskola. Efter implementeringen skulle bolaget följa upp att skolan efterlever fastställda rutiner. Avstämningen skulle ske var tredje månad under ett års tid. Av TUL:s dokumentation

---

²⁵ En värdegrund kan definieras som de värderingar mellanmänniskt bemötande som skolledningen och personalen ska gestalta och förmedla till eleverna. En vedertagen utgångspunkt är skollagens så kallade portalparagraf om människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde oberoende av individuella karaktäristika, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med utsatta samhällsgrupper (Skolverket 2009:12). Barn- och elev- skyddslagen i praktiken. RAPPORT 327:2009.

²⁶ Verksamhetsplan för Tryggare Uppsala Län år 2016; sida 4.

framgår att "projektet ska utvärderas del för del och följas upp under ett års tid. På sikt ska det skapas ett program med tillhörande material som ska kunna spridas."²⁷

5. Målbild

Enligt SSK:s syftar programmet till att "öka säkerheten och tryggheten på skolan genom att göra ett fullständigt omtag kring skolans arbetsmiljö." Bolaget uppger på sin hemsida att programmet är "väl förankrat i både forskning, lagstiftning, erfarenhet och praxis och har använts under många år med ett mycket bra resultat. För att uppnå känslan av trygghet behöver man ha en bra säkerhet!"²⁸ I målbilden ingår att ge skolpersonalen:

- En handlingsplan för åtgärd vid olika incidenter och rapporteringsrutiner vid brott och olika former av kränkande behandling.
- Kunskap om konflikthantering och andra om rekommenderade förebyggande åtgärder.
- Kunskap om nödvärnsrätten.
- Praktiska kunskaper i enkelt självskydd.

6. Ansvarsfördelning

Vid projektstarten åtog sig SSK helhetsansvaret för det praktiska arbetet med pilotskolorna. Genomförandet var kostnadsfritt för skolorna och SSK fullgjorde därigenom villkoret för medlemskap i TUL. TUL försäkrade i sin tur skolorna att SSK hade "professionell erfarenhet av att skapa goda förutsättningar för en trygg, säker och god arbetsmiljö."²⁹ Väsentligt att beakta är projektet har saknat en med projekt associerad formaliserad struktur. Till bakgrunden hör att TUL är en intresseorganisation och därför inte kan kräva att dess representanter fullföljer sina utfästelser. TUL var projektägare, men organisationens styrgrupp saknade således reellt mandat. SSK var utförare av projektets aktiviteter. S:t Iljansskolan å sin sida ansökte frivilligt om att ingå i projektet och var inte ålagd att implementera SSK:s åtgärdsförslag.

---

²⁷ Protokoll styrgruppsmöte Tryggare Uppsala Län 160311; sida 4.

²⁸ <http://www.ssk.se/utbildning-tryggare-skola/>

²⁹ Verksamhetsplan för Tryggare Uppsala Län år 2016; sida 4.

Kapitel 4: Projektets genomförande

Detta kapitel ger en kronologisk beskrivning av projektets genomförande från och med vårterminen 2016 till och med vårterminen 2018. Här utforskas i vilken utsträckning som programmet Tryggare Skola implementerades och vilka faktorer som har bidragit till eller förhindrat innehållet från att realiseras i praktiken. Händelseutvecklingen relateras till organisationsforskning och implementeringsteori; två kunskapsområden som beaktar hur elementära aspekter såsom styrning och förankring påverkat förutsättningarna att infria projektmålen. Kapitlets disposition följer programteorin. Eftersom Säkerhetsakademien (SSK) inte utvärderade sin arbetsinsats står programteorins första tre steg i fokus; Kartläggning, Analys och Åtgärder.

Vårterminen 2016

Säkerhetsakademins (SSK) samarbete med S:t Ilianskolan inleddes i januari 2016. Vid bolagets första besök presenterades programmets innehåll för rektorn och den dåvarande biträdande rektorn (skolledningen). Parterna enades om att genomföra Tryggare Skola under den stundande vårterminen. En av SSK:s medarbetare utsågs till skolans kontaktperson. En motsvarande kontaktperson utsågs bland skolpersonalen, vars uppgift var att förmedla information från SSK till kollegorna. Inför projektstarten fick SSK träffa alla elever klassvis och berätta om uppdraget. Bolagsrepresentanterna upplevde att eleverna var nyfikna på det kommande arbetet.

1. Kartläggning

Enligt överenskommelsen påbörjades programintroduktionen med kartläggningen, som bestod av en säkerhetsinventering och riskinventering av skolans fysiska och psykosociala arbetsmiljö.

1.1 Säkerhetsinventeringen

Inventeringen inleddes med en besiktning av skolans fysiska arbetsmiljö. Vid rundvandringen medverkade SSK, skolledningen, skolans designerade kontaktperson, vaktmästaren och kommunens brotts- och drogförebyggande samordnare. SSK:s två representanter dokumenterade med stillbilder och checklistor. Enligt SSK var resultaten nedslående; rivningsmaterial från den pågående renoveringen stod kvar på flera platser och begränsade viktiga passager. Elkablar hängde lösa och städningen av lokalerna var eftersatt. Brandsäkerheten bedömdes som undermålig och brandsläckarna förvarades inlåsta.

I nästa steg granskades befintliga säkerhetsrutiner och skolan handlingsplan mot kränkande behandling. SSK upptäckte att handlingsplanen fanns i ett utskrivet exemplar och förvarades på den biträdande rektorns kontor; istället för att vara tillgänglig för hela personalgruppen. Enligt skollagen (6 kap. 8 §) ska en handlingsplan innehålla en översikt över rutinåtgärder för att förebygga och åtgärda kränkande behandling samt

hur händelser och åtgärder ska dokumenteras. Planen bör tydligt ange ansvarsfördelningen mellan rektor och personal. Skolan är ålagd att uppdatera planen varje år och specificera vilka allmänpreventiva insatser som ska genomföras under det kommande året. Innehållet ska baseras på fortlöpande kartläggning av verksamhetens behov. Enligt skollagen ska planen upprättas i samråd med eleverna.³⁰

1.2 Riskinventeringen

Riksinventeringen bestod av två delar; (1) en pappersenkät till skolpersonalen och alla elever samt (2) intervjuer med skolledningen, delar av personalgruppen och en handfull elever.³¹ Enkätfrågorna gällde elevernas och personalens erfarenheter av hot och våld och andra normöverträdelser i skolmiljön samt deras självskattade risk att utsättas för sådana företeelser. Båda målgrupperna fick lämna önskemål på förbättringsområden. Skolpersonalens enkät innehöll också frågor om deras kunskaper om kännedom om säkerhetsrutiner. Utifrån resultatet anpassades de kommande utbildningsinsatserna för elever och personal.

Skolans informanter berättar i efterhand för rapportförfattaren att en del elever hade svårt att besvara delar av enkäten, som upplevdes som alltför abstrakt. Enligt skolledningen fyllde alla (närvarande) elever i samtliga tre årskurser i formuläret. SSK kan emellertid inte lämna några uppgifter om svarsfrekvensen (inkl. internt bortfall) eller inte uppbringa någon rådata, utan enbart ett sammandrag av enkätsvaren. Resultatöversikten bekräftade den lägesbild som presenterades inledningsvis; stölder och personrån, trakasserier (sexuella och andra) och andra systematiska kränkningar, repressalier för oförrätter, hot via mail, SMS och sociala medier, tillmälen med sexuella eller rasistiska anspelningar, förtäckta hot, verbaliserade hot med eller utan tillhyggen, skadegörelse inkl. anlagda bränder och fysiskt våld med och utan tillhyggen. SSK:s slutsats av enkätsvaren var att eleverna hade en hög toleransnivå för kränkande beteenden. Till exempel framkom exempel på elever som tidigare medfört kniv till skolan, vilket somliga elever förringade eller till och med glorifierade. Enligt SSK innebar denna normalisering att deras enkät sannolikt underskattade både förekomsten av och risken för olika normbrytande beteenden i skolmiljön.

Rapportförfattaren konstaterar att riskbedömningen baserades på respondenternas självskattning. Denna ostrukturerade ansats är vanligt förekommande, men har kritiserats av forskarsamhället för att ge skattningar med både bristande validitet och reliabilitet. Den svenske kriminologen Henrik Belfrage (2008:469) menar att målgruppens egna erfarenheter är värdefulla, men att erfarenheten behöver kompletteras med systematik. Det betyder en noggrann, tydlig och omdömesgill användning av de metoder som enligt vetenskapens nuvarande ståndpunkter utgör *best practice* (Belfrage 2008). Enligt Belfrage (2008:471) måste man gå ner på individnivå för att kunna göra riskbedömningar på ett strukturerat och professionellt sätt. Det handlar

---

³⁰ Elevernas inflytande över innehållet ska anpassas efter deras ålder och mognad.

³¹ Notera att inga vårdnadshavare intervjuades, vilket ingår i programteori i Figur 1.

om att ställa sig frågan om just unika individer i ett givet socialt sammanhang utgör en risk att begå just en viss typ av våld.

Inför intervjuerna bad SSK att få träffa ett representativt urval av elever. Till slut träffade de dock enbart fyra elever, vilka enligt SSK uppenbart inte umgicks i de kretsar där ovan nämnda företeelser förekommer. Samtidigt berättade de fyra medverkande om ordningsstörningarnas konsekvenser; att deras lärare till vissa delar fick svårt att utföra sitt uppdrag och att det stundom är svårt för eleverna att ta till sig utbildningen.

Under intervjuerna med personalen framkom erfarenheter av hot från en liten grupp elever. Medarbetarna menade att inget har gjorts när kollegor hotats, vilket medfört att få vågar ingripa. Riksinventeringen belyste också två stora interna motsättningar. Den första existerade mellan medarbetare som härstammade från Västerledsskolan och S:t Ilianskolans ursprungliga personal. Enligt SSK led personalgruppen av en bristande intern solidaritet, som närde en osäkerhet kring vilka kollegor som skulle stötta den enskilde i en hotfull elevrelaterad situation. Den andra skiljelinjen förelåg mellan rektorn och den dåvarande biträdande rektorn. SSK upplevde succesivt att skolledningen var tudelad om hur deras personal bör agera mot kränkande behandling. Det var en starkt bidragande orsak till att personalgruppen saknade en gemensam syn i frågan, menar SSK. Intervjudeltagarna medgav också en låg benägenhet att dokumentera sådana överträdelser, varpå mörkertalet bedömdes som omfattande. Bolaget återkopplade dessa observationer till TUL:s styrgrupp i februari 2016. I de första mötesanteckningarna betonas behovet av att ledningen är enig om skolans dokumenterade utvecklingsbehov.³² Av det uppföljande protokollet från april framgår att "rektor behöver bättre komma med i arbetet i dag mestadels samverkan med biträdande rektor".³³

2. Analys

Kartläggningen identifierade fem huvudsakliga utvecklingsområden; (1) att den materiella och psykosociala miljön till viss del inte levde upp till Arbetsmiljölagens (AFS 1993:2) krav på en god arbetsmiljö; (2) att personalen inte gemensamt förmådde att få alla eleverna att ta ett eget ansvar för allas arbetsro, trivsel och trygghet; (3) att eleverna inte var delaktiga i att skapa ramarna för sin egen arbetsmiljö; (4) att ett mindretal tongivande elever återkommande agerar ordningsstörande och kränker sina skolkamrater på olika sätt; (5) att det fanns mer eller mindre brottsaktiva elever vars oförutsägbara beteende gick ut över både personalens och elevers arbetsro och trygghet.

SSK:s analys av utvecklingsområdena pekade på fyra huvudsakliga behov; (1) en ökad vuxennärvaro i de gemensamma utrymmena generellt och rutiner för rastvakts-

---

³² Protokoll styrgruppsmöte Tryggare Uppsala Län 160217; sida 1.

³³ Protokoll styrgruppsmöte Tryggare Uppsala Län 160419; sida 1.

verksamheten specifikt; (2) att öka personalens handlingsberedskap genom att ge dem adekvata verktyg för att både förebygga risker, men också hur de kan hantera de företeelser som kartläggningen belyste; (3) att öka skolpersonalens kunskap om deras lagstöd för olika typer av gränssättningstekniker inkl. nödvärnsrätten; (4) att systematisera rutiner för dokumentation och rapportering av kränkande behandling specifikt och normbrytande beteenden generellt.

För att förankra utvecklingsbehoven samlade SSK skolledningen och deras medarbetare till auditorium i mars 2016. Bolagsrepresentanterna bjöd på eget initiativ in den lokala polisen, som närvarade vid samma tillfälle. Under seminariet diskuterades analysens slutsatser och de kommande utbildningsinsatserna.

3. Åtgärder

3.1 Skolpersonalen

Den 7 mars 2016 föreläste SSK för lärare och övrig personal i matsalen under en förmiddag. Inledningsvis fick åhörarna bilda mindre grupper och besvara 21 frågor om säkerhet i arbetsmiljön baserade på Arbetsmiljölagen (AFS 1993:2). Enligt SSK gav den bäst presterande gruppen tillfredställande svar på tre av frågorna. Majoriteten av deltagarna saknade således kunskap om lagstadgade rutiner för hot och våld i arbetslivet. Av det skälet hade personalen svårt att sända en tydlig och unison signal till eleverna om att skolmiljön är en arbetsplats för både personal och elever. De bristande kunskaperna berodde enligt SSK på otydlig styrning från arbetsgivaren.

3.1.1 Teoriutbildning och handlingsplan

Under föreläsningen fick åhörarna en teoriutbildning om att identifiera och förebygga risksituationer i arbetsmiljön samt hur de kan hantera redan uppkomna hotfulla situationer bland eleverna. Vid föreläsningen medverkade också representanter för polisen och socialtjänsten, som bjudits in av skolans kontaktperson i projektet. Avsikten med deras medverkan var att nå samsyn kring dels respektive aktörs handlingsutrymme, dels hur myndigheterna kan bistå skolan. Avslutningsvis presenterade SSK ett utkast till en reviderad handlingsplan för att hantera olämpligt uppträdande bland eleverna och avvikelser mot skolans befintliga trivselregler. I den ingick följande rutiner:

- SÄG TILL tidigt och påminn om gällande regel och konsekvens (eleven får en andra chans)
- Ge en VARNING om eleven inte följer regeln (meddelande till föräldrarna omgående)
- UTVISA eleven (tas omhand av personal)
- TILLKALLA föräldrarna för samtal
- Polisanmäl ALLA BROTT

- Om beteendet upprepas TILLKALLA omgående föräldrarna igen och diskutera hur de ska få sitt barn att följa reglerna på skolan
- Om beteendet inte upphör diskuteras om eleven ska gå kvar i skolan

Handlingsplanen innehöll således verktyg för gränssättning och tidig intervention. SSK förordade att kalla vårdnadshavarna till möte i skolan om deras barn trotsade trivselreglerna vid upprepade tillfällen. Skolans tidigare rutin var att enbart kontakta föräldrarna telefonledes. Sammanfattningsvis berör ovanstående riktlinjer *generella* normöverträdelser. I den nya handlingsplanen ingick också åtgärder vid grova våldshändelser. Dessutom utfärdades en krishanteringsplan för kvalitetssäkring av det psykosociala efterarbetet.

3.1.2 Policyrekommendationer

Under föreläsningens avslutande del presenterade bolaget en rad förslag till förebyggande åtgärder. SSK rekommenderade skolan att införa följande policyåtgärder:

- Alla elever och föräldrar ska innan terminens början skriva under ett papper med skolans trivselregler:
  - Inga ytterkläder ska vara på inomhus
  - Mobiltelefonen ska förvaras i skåpet eller hos läraren och får endast användas på raster
  - Alla ska ha ett trevligt och artigt uppförande mot varandra
  - Alla ska tala med låg röstvolym
  - Alla elever ska räcka upp handen
  - Sätt tidiga och tydliga gränser mot dåligt beteende
  - Vid ordningsstörning: Följ handlingsplanen!
- Läraren skall vara väl förberedd och ge ett proffsigt och kompetent intryck.
- Möblera klassrummet enligt U- eller V-sittning om möjligt.
- Eleverna ska involveras i trygghetsarbetet genom att de ska vara med och anpassa skolans handlingsplan.
- Skadegörelse måste åtgärdas omgående.
- All personal måste signalera samma toleransnivå och hantera incidenter på samma sätt.
- Utforma rastvaktssystemet utifrån kartläggningens resultat och de situationer som eleverna listat som otrygga. Genom en konsekvent rondering ska tillfällesstrukturer för kriminalitet, ordningsstörningar och andra normbrytande

handlingar både identifieras och avlägsnas. Därutöver ska personal finnas i korridorerna även under lektionstid för att kontrollera att elever inte skolkar.

3.1.3 Självskydd för personalen

Utöver handlingsplanen och policyrekommendationerna utbildades idrottslärarna och skyddsombudet i nödvärnsrätten och handgripligt självskydd. Detta avvek från SSK:s initiala utfästelse om hela personalgruppen skulle inkluderas. Bolaget föreslog efterhand att deltagarna skulle förmedla sina kunskaper till övriga medarbetare. Passet pågick under en förmiddag i gymnastiksalen. Övningarna avsåg både angrepp mot den egna personen och tekniker för att bistå kollegor vid redan hotfulla och/eller våldsamma situationer. De medarbetare som genomgick passet lovprisade övningarna, men uppger att de därefter inte fått möjligheten att hålla kunskaperna uppdaterade.

3.2 Eleverna

Den 17 mars 2016 presenterade SSK sina åtgärdsförslag för eleverna årskursvis enligt policyn ovan. Endast en av åhörarna hade invändningar mot innehållet. Desto fler var uttryckligen positivt inställda, vilket skolpersonalen inte hade förväntat sig. På detta fick eleverna årskursvis en föreläsning om personalens mandat att agera med stöd av policyn. De närvarande lärarna upplevde dock att SSK inte förmedlade informationen på ett pedagogiskt vis. Det yttrade sig i att flera av eleverna började ställa motfrågor till SSK om *sitt eget* handlingsutrymme att testa gränserna för personalens mandat. Lärarna ansåg således att eleverna inte tog seriöst på budskapet, utan att föreläsningen snarare skapade en hetsig stämning bland redan tongivande elever. Sammanfattningsvis bedömde skolan att föreläsningen inte var anpassad till målgruppen.

3.2.1 Förebyggande insatser mot könsspecifika kränkningar

Utöver teoriföreläsningen fick alla kvinnliga elever årskursvis en självförsvarsutbildning. Den bestod i förebyggande verbala gränssättningstekniker och handgriplig nödvärn. Valet att exkludera de manliga eleverna kan problematiseras. Till exempel har Brottsförebyggande rådets skolundersökning (2018:15) återkommande konstaterat att det just är tonårskillar, som lever enligt gängse normer och livsstilsmönster, som löper störst risk att bli utsatta för fysiskt våld (och då av andra unga män). Samtidigt kan inte förnekas att (unga) kvinnor utsätts för ett *könsspecifikt våld* som inte drabbar jämnåriga pojkar i samma utsträckning; det sexualiserade våldet där gärningspersonen i regel är en någorlunda jämnårig man. Enligt RFSU (2010) kan beteenden som inskränker (unga) kvinnors livsutrymme placeras i ett kontinuum; alltifrån nedsättande ord till fysiska övergrepp. Följaktligen motiverades insatsen med två argument; (1) vidden av (unga) kvinnors utsatthet och (2) vikten av självbestämmande och självrespekt. Ett jämställdhetsperspektiv är centralt eftersom eleverna befinner sig i den s.k. högadolescensen, en utvecklingsfas som inte sällan kännetecknas av stereotypa genusföreställningar och sondering av det (ojämlika) sexuella handlingsutrymmet (jmf. Jonsson 2012 för ett liknande resonemang).

4. Stagnation i projektet

I detta skede uppskattade SSK sin arbetsinsats till ungefär 200 timmar och att den totala tidsåtgången för projektet skulle uppgå till cirka 300 timmar. Intentionen var att handlingsplanen och åtgärdsförslagen skulle börja gälla från och med höstterminen 2016. Följaktligen det var upp till skolan att implementera SSK:s policyåtgärder och vidmakthålla rutinerna i sin dagliga verksamhet. För att stödja processen innehåller programmet Tryggare Skola ett antal workshops; seminarier där personalen får möjlighet att öva på och repetera de rekommenderade åtgärderna. Passen skulle ha ägt rum efter personalens teoriföreläsning och självförsvarsutbildning, men blev aldrig av. I detta skede började projektet stagnera. De berörda parterna har delade meningar om orsakerna.

SSK Säkerhetsakademien AB

Enligt SSK var skolledningen oenig om hur lägesbilden skulle hanteras. Bolagets dialog med skolan gick uteslutande via den dåvarande biträdande rektorn och skolans designerade kontaktperson. SSK träffade rektorn vid projektstarten, men därefter alltmer sporadiskt. Rektorn bjöds in till samtliga följande möten på skolan, men SSK påstår att denne aldrig medverkade som avtalat. Bolaget menar att rektorn välkomnade projektet inledningsvis, men blev skeptisk allteftersom fler utvecklingsområden uppdagades. SSK hävdar att de inte fick rektors tillåtelse att fullfölja sitt program. Därför avsatte skolan heller ingen tid till de planerade workshoparna. I och med att programmets aldrig fullföljdes fanns ingen anledning att genomföra den planlagda utvärderingen, menar SSK.

Skolledningen

Den nuvarande skolledningen ger en helt annan bild av händelseutvecklingen än SSK. De menar att bolagsrepresentanterna gjorde sig oanträffbara efter självförsvarsutbildningarna och inte återkopplade skolans upprepade kontaktförsök. SSK:s sorti lämnade implementeringen hängande i luften och personalgruppen frågade inför projektets seriositet. Det senare gällde även SSK i egenskap av leverantör. Enligt skolledningen marknadsförde SSK sitt eget tryckmaterial under personalens teoriföreläsning. Skolan erbjöds att köpa materialet till självkostnadspris, trots att medverkan i projektet skulle vara kostnadsfritt.

Skolpersonalen

Vid rapportförfattarens första besök på S:t Illianskolan i mars 2017 uppstår ömsesidig förvirring kring *Trygg i skolan*. Pedagoger och övrig personal ger vaga svar och kan inte erinra sig om projektet haft någon inverkan på skolans förebyggande arbete. Snart uppdagas att osäkerheten beror på att personalen aldrig började tillämpa policyprogrammet. De vidtalade var övertygade om att SSK skulle hjälpa dem att nå handlingsfasen under höstterminen 2016. Efterhand ger sig också ett mindre antal medarbetare till känna och fördjupar omständigheterna kring den ofullständiga

implementeringen. Informanterna berättar oberoende av varandra att rektorn gav policyförslagen kalla handen. Trots det började den biträdande rektorn att arbeta enligt SSK:s handlingsplan redan under vårterminen 2016. Enligt informanterna fick denne inför rektorn tvingades försvara sina samtal med utsatta respektive utsättande elever och deras vårdnadshavare. Under omständigheterna saknade biträdande rektor mandat att skapa delaktighet bland personalen i utvecklingsarbetet. Intervjupersonerna menar att situationen bottnade i en skev och självrådig auktoritetsfördelning mellan rektor och biträdande rektor, som under projektperioden ställdes på sin spets. Det beskrivs som kontexten till varför den officiella ambitionen om ett förändringsarbete inte översattes till styrning från en organisatorisk nivå. Utsikterna för förankring försämrades också av att skolans kontaktperson för projektet blev sjukskriven på hösten 2016. Slutligen lämnade den biträdande rektorn sin tjänst i mars 2017.

Enligt implementeringsforskarna Alexandersson (2006:52f) och Åhlfeldt (2017:38) är organisatorisk stabilitet en angelägenhet i implementeringsskedet. Det också en förutsättning för att skapa en bestående förändring i en verksamhet. Informanterna påtalar brister inom detta område; motsättningar och låg tillit såväl i personalgruppen som inom skolledningen samt chefer och kollegor som lämnat sina tjänster. Begreppet implementering förutsätter att det finns något färdigt att genomföra, men förändring av arbetsmetoder i offentliga verksamheter sker snarare i en anpassningsprocess. Ytterst beror framgången på hur väl den beslutande ledningen legitimerar och skapar förståelse för metoderna bland de medarbetare som ska tillämpa dem (Hill & Hupe 2002:43-45; Colebatch 2006). Det är ytterst rektor som har mandat att fatta sådana strategiska beslut, som finns kvar i organisationen efter projektets avslut (Åhlfeldt 2017:37). En sådan styrning är en kontinuerlig process, som inbegriper ett ansvarstagande för personalgruppens delaktighet och motivation. Sådan delaktighet kan bidra till att medarbetarna själva upplever ett medansvar för implementeringen.

Tryggare Uppsala län

Enligt TUL:s koordinator informerade SSK aldrig styrgruppen om projektets stagnation. Tvärtom förmedlade bolaget att arbetet framskred som avtalat. Den enda indikation som styrgruppen fick därutöver var att implementeringen kunde försvåras av skolledningens och medarbetarnas interna meningsskiljaktigheter. Dessa spänningar bedömde TUL:s koordinator som en kommunal angelägenhet och rekognoserade därför Enköpings delaktighet i projektet. En förfrågan ställdes till kommunens brotts- och drogförebyggande samordnare, som dock visade sig vara föräldraledig under större delen av projektets genomförande. Koordinatören lyckades sedermera inte hitta en kontaktyta för projektet på förvaltningsnivå.

Enligt styrgruppens mötesanteckningar träffade SSK den dåvarande biträdande rektorn för sista gången i början av höstterminen 2016. Denne bekräftar att mötet ägde rum. I oktober berättade SSK för styrgruppen att skolan nu skulle påbörja implementeringen

och försäkrade att de skulle stödja skolan i processen.³⁴ Kort därpå avvecklades TUL. Upprinnelsen var ett nationellt beslut i regeringens budgetproposition inför år 2017, som innebar att inrätta regionala brottsförebyggande samordnare vid länsstyrelserna. Den politiska avsikten att stärka den lokala samverkan överlappade med TUL:s ändamål. Slutsatsen blev att länsstyrelsen inte kan inneha två parallella uppdrag – TUL och det nya brottsförebyggande uppdraget. Beslutet var känt redan under projektperioden och SSK lovade styrgruppen att slutföra sitt program även om TUL avvecklades vid årsskiftet 2016/-17.³⁵ Under omständigheterna kunde projektets moderorganisation inte följa upp och kvalitetssäkra SSK:s åtagande. Till bakgrunden hör att TUL var en intresseorganisation och därför inte kunde kräva att dess representanter fullföljer sina utfästelser. TUL var projektägare, men organisationens styrgrupp saknade således reellt mandat.

Kommunal förvaltningsnivå

I samband med att TUL lanserade *Trygg i skolan* utnämndes trygga skolmiljöer till ett politiskt prioriterat verksamhetsområde i Enköpings kommun (liksom i alla länets kommuner). Satsningen undertecknades hösten 2015 av den dåvarande kommunordföranden och innehöll de tre målområden som presterades i rapportens inledning. Avsiktsförklaringen var därmed förankrad i kommunstyrelsen. Vid tidpunkten var dock chefsbefattningen vid utbildningsförvaltningen vakant, varpå det saknades en formell överföring mellan kommunledning och förvaltningsledning. Det är därför oklart om utbildningsförvaltningen eller övriga förvaltningar förpliktade sig till någon form av ansvar för måluppfyllelsen. Med hänsyn till utvärderingens syfte görs en viktig distinktion mellan den kommunala avsiktsförklaringen och projektet.

Först det första har Enköpings kommun inte haft ett formellt ansvar för genomförandet *Trygg i skolan*. Projektet var uteslutande en uppgörelse mellan TUL och SSK gentemot S:t Illian, som frivilligt ansökte om att bli pilotskola. Däremot skulle erfarenheterna från projektet bygga en organisatorisk bas för trygghetsarbete i länets *alla* skolmiljöer. SSK uppger för rapportförfattaren att de inte känt till att satsningen förankrades på kommunal nivå i Enköping och att det fanns en tillhörande kommunal målsättning. SSK:s enda motparter i projektet har varit TUL respektive skolan.

För det andra har rapportförfattaren sökt efter en överföring mellan kommunledningen och ned i förvaltningsstrukturen gällande den kommunala avsiktsförklaringen. Rapportförfattaren kan konstatera att endast upplevelseförvaltningen hört talas om *Trygg i skolan*. Informanten påstår att *intentionen* var att projektets genomförande skulle jacka i den kommunala avsiktsförklaringen, men att förvaltningen aldrig bjöds med som samverkanspart till skolan. Vem som skulle stått för en sådan inbjudan kvarstår dock som oklart. Därutöver har ingen på förvaltningsnivå haft inblick i

---

³⁴ Protokoll styrgruppsmöte Tryggare Uppsala Län 161005; sida 1.

³⁵ Protokoll styrgruppsmöte Tryggare Uppsala Län 161005; sida 1.

projektets händelseutveckling, vilket även gäller utbildningsförvaltningen. Sammantaget konstateras att det inom kommunen inte skett någon form av parallell process med projektet. Med det avses att varken kommunledning eller förvaltningschefer delgett sina tjänstemän några direktiv om att arbeta mot de tre målområdena.

Enligt gängse implementeringsteorier är det angeläget med formella organisatoriska strukturer; att tydliggöra roller, mandat och ansvarsfördelning (Åhlfeldt 2017, s. 38). Tidigare forskning om kommunala förändringsprocesser bekräftar att kommunledningens stöd är en av de mest avgörande faktorerna för ett hållbart utvecklingsarbete (Alexandersson 2006; Johnson m.fl. 2004; Åhlfeldt 2017). Om kommuncheferna engagerar berörda förvaltningschefer ökar sannolikheten att de använder sitt inflytande för att stödja processen genom att omsätta målbeskrivningen bland tjänstemännen (Alexandersson 2006). Tjänstemännen, i sin tur, är utförare av politiska beslut och har därmed inflytande över hur politiska intentioner verkställs (Hysing & Olsson 2012:20).

Vårterminen 2018

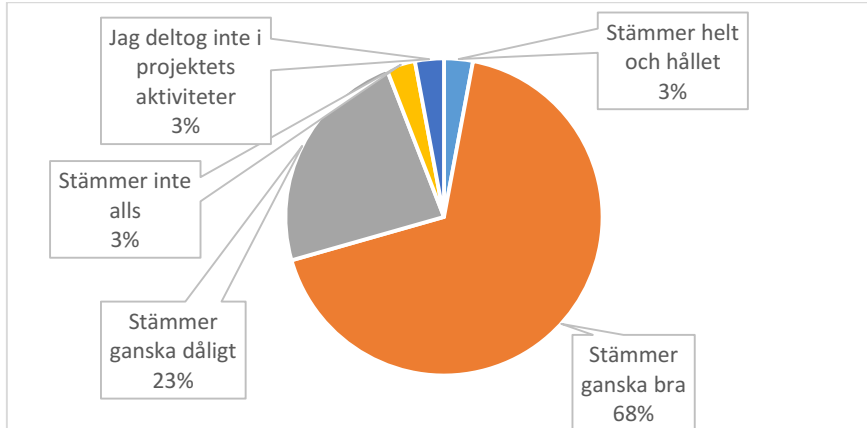
Då SSK blev föremål för den externa utvärderingen medgav bolaget att de inte fullföljt sitt åtagande gentemot S:t Iliansskolan. De står fast vid sin förklaring till varför samarbetet upphörde initialt, men uppger också två ytterligare försvårande omständigheter. För det första innebar förlusten av den biträdande rektor och skolans kontaktperson att bolagets förankring på skolan försvann. För det andra lämnade SSK:s projektansvarige sin tjänst, varpå arbetsbördan blev oöverstiglig för de kvarvarande medarbetarna. Trots påstådda förhållanden ställde sig bolaget nu positiva till ett omtag. Det skulle dock dröja innan utfästelsen omsattes i praktiskt arbete.

I september 2017 tog kommunens brotts- och drogförebyggande samordnare initiativ till att återupprätta kontakten mellan SSK och skolledningen. Orsaken var att SSK inte självmant kontaktade skolan. Samordnaren fick draghjälp av den nye biträdande rektorn. Deras gemensamma ansträngningar resulterade i skolledningen och utbildningsförvaltningen sammanträdde med SSK i januari 2018. Parterna enades om en nystart där skolledningen fick diktera innehållet. Följaktligen följde uppgörelsen inte programteorin, utan bestod av två moment; alla medarbetare utbildades i (1) fysiskt självskydd och fick en återigen (2) en teoriföreläsning om hot och våld i arbetslivet. Enligt skolledningen skulle mentorerna sedermera förmedla kunskaperna till eleverna på ett pedagogiskt vis. Det skulle t.ex. handla om ut- och inrymning vid hot, våld och brand (t.ex. om någon person utifrån kommer in på skolan med kniv). I sin tur skulle idrottslärarna införliva självskyddet i elevernas ordinarie undervisning. Därmed var projektet att betrakta som avslutat. Utan omsvep kan konstateras att nystarten inte matchade den ursprungliga målbilden; varken sett till projektet eller den kommunala avsiktsförklaringen. Eftersom SSK inte uppdaterade sin kartläggning av arbetsmiljön är det också oklart hur insatserna under vårterminen 2018 överensstämde med skolans

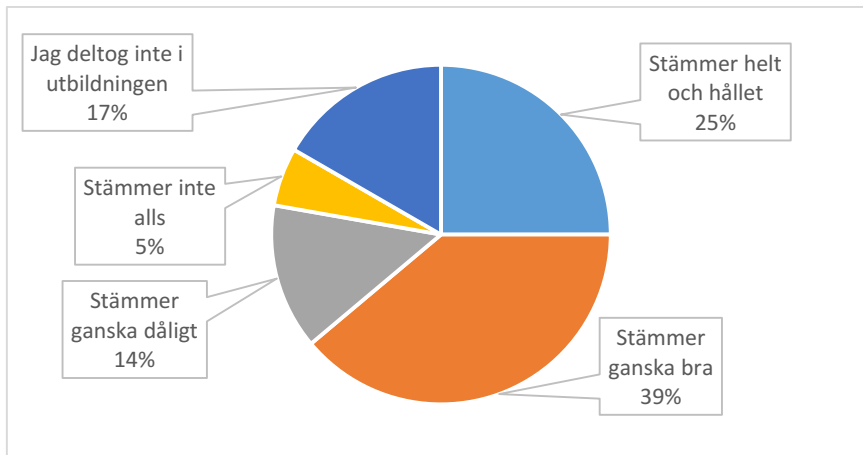
aktuella behov. För att sammanställa personalens erfarenheter av projektet bjöds de in till en webenkät. Totalt återkom 36 av totalt 70 medarbetare med svar. Resultaten redovisas nedan.

Enkätresultat

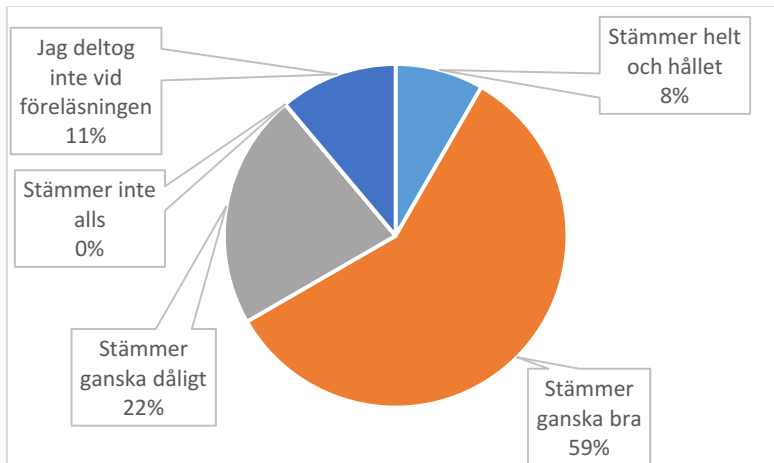
Fråga 1: Fick du bra förhandsinformation om syftet med projektet?

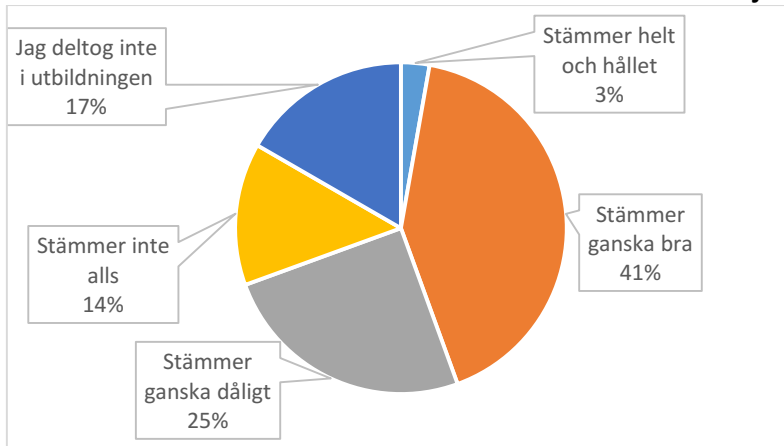
Fråga 2: Upplevde du självförsvarsutbildningen som meningsfull?

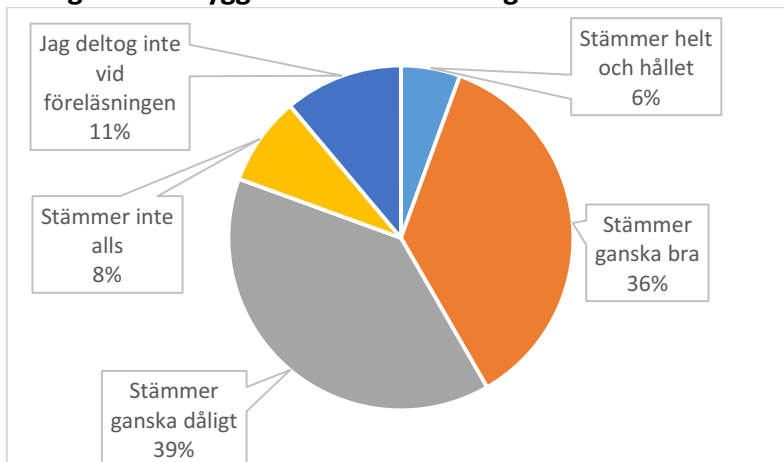
Fråga 3: Upplevde du teoriföreläsningen som meningsfull?

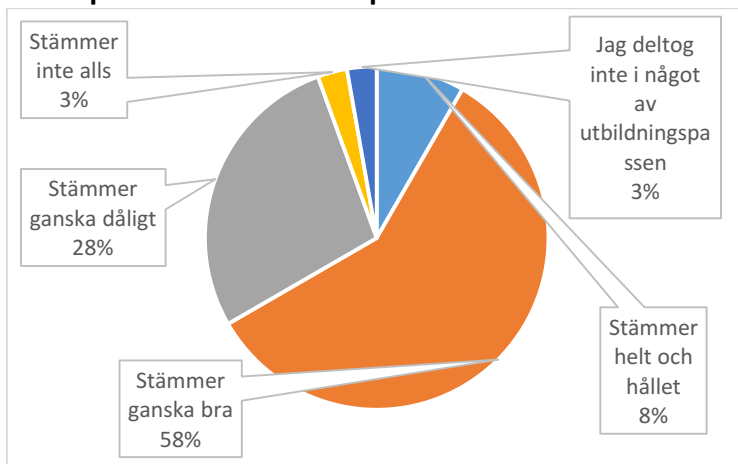
Fråga 4: Anser du att självförsvarsutbildningen ökade din förmåga att hantera hotfulla och våldsamma situationer i skolmiljön?

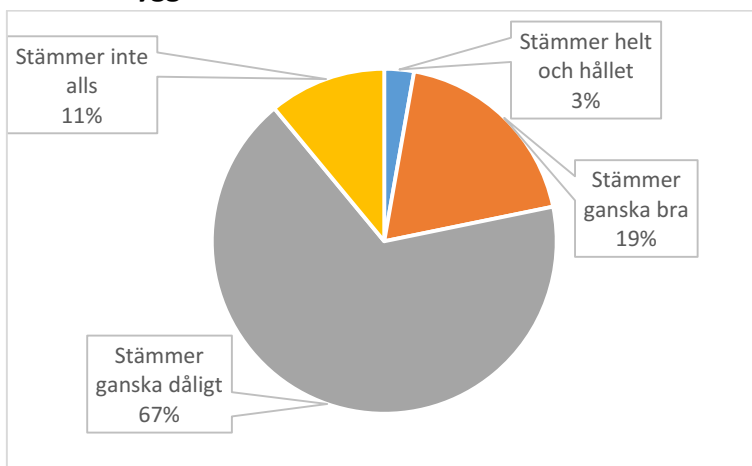
Fråga 5: Anser du att teoriföreläsningen ökade din förmåga att agera förebyggande mot kränkningar mellan elever?

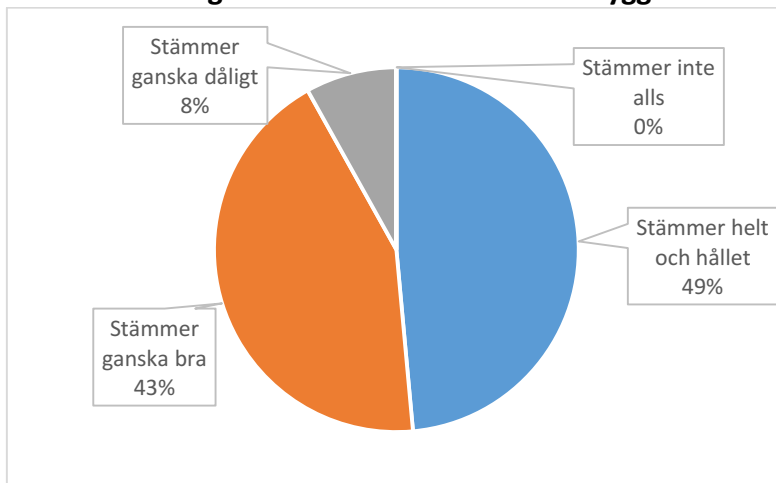
Fråga 6: Upplevde du att Säkerhetsakademiens aktiviteter var anpassade till behoven på skolan?

Fråga 7: Anser du att projektet har bidragit till att utveckla skolans trygghetsarbete?

Fråga 8: Anser du att det efter projektets avslut kvarstår ett behov av åtgärder för att öka elevernas trygghet?

Fråga 10: Personliga reflektioner. Avslutningsvis får du gärna bidra med egna reflektioner kring projektet specifikt eller kring skolans befintliga trygghetsarbete generellt.

Svar: "Trygghetsarbete på skolan är väldigt viktigt. Kan börja med att utgå från verkliga situationer och hur vi kan agera. Prata med lärarna i små grupper och bemöta deras svårigheter och behov. Vad anmäler vi? Vad ska vi anmäla? Gör vi anmälningar som vi ska och utgå från faktiska situationer. Vad kan vi göra för att skydda oss och eleverna som är rädda våld och kränkningar i skolan som blir alltmer vanligt. Viktigt att inte normalisera våldet. Att prata om detta viktiga och ha tydliga riktlinjer samt följa upp. Vad gjordes eller inte gjordes."

Svar: "Vi hade behövt ett tidigarelagt pass när vi träffades sista gången. Det gick alldeles för lång tid mellan de två sista träffarna."

Svar: "Det tog väldigt lång tid mellan de olika delarna av projektet och jag tror att det hade vunnit på att vara mer nära i tid."

Svar: "Den första föreläsningen som eleverna fick var inte så väldigt bra. Den senaste som vi i personalen fick var däremot väldigt bra."

Svar: "Skolans trygghetsarbete är ett omfattande arbete som tyvärr inte kan lösas med enskilda föreläsningar eller projekt, men dessa är en välkomnande del i det samlade arbetet mot en trygg och välmående skola. Vad jag anser att vår skola behöver i större utsträckning än vi har idag, är en gemensam värdegrund som är inkluderande av både skolpersonal om (kanske framförallt) elever, deras särart och varierande erfarenheter, ett gemensamt förhållningssätt som strävar efter att förvänta sig det bästa av varandra och att man kan lita på att få hjälp av andra vid behov, och det här arbetat MÅSTE börja med oss vuxna! När elever (eller för den delen lärare), inte gör som vi tänker att de ska göra, förutsätter vi ofta att de gör det med berott mod, att de inte VILL/att de har ett VAL men VÄLJER att göra så det blir dåligt. Vi glömmer att vi själva MYCKET SÄLLAN, går till jobbet och tänker att vi ska göra vårt allra sämsta fast vi har alla förutsättningar att göra det som vi skulle må bra av eller som skulle vinna omgivningens gillande - har detta någonsin hänt???? Nej, men det verkar vi tänka om eleverna, vilket gör att vi bemöter dem med hårda ord och/eller strikta uppmaningar, hemringningar etc. En trygg skola är en skola dit jag som personal och elev kan gå och känna mig trygg i att, hur jag än ser ut eller fungerar, blir jag mött med respekt och värdighet, där vi TILLSAMMANS anstränger oss för att hitta win-win-lösningar, där vi är nyfikna mer än vi är fördömande, där vi känner oss trygga med att någon lyssnar och visar att de bryr sig när vi råkar ut för något jobbigt, där vi hjälps åt att försöka hitta bra lösningar på problem som vi ställs inför. Det totala trygghetsarbetet, tror jag, skulle må väldigt bra av att det blev en tradition i att medarbetare delade med sig till kollegor och ledning, av saker som de lärt sig/varit med om, att det skapades en tydligare struktur för samverkan mellan olika enheter inom skolan, t ex elevrepresentanter-ledning, ledning-pedagoger,

elevhälsa-ledning, elevhälsa-pedagoger... Det finns mycket kunskap i systemet som idag "fastnar" p.g.a. att vi inte har en tradition av o/e forum för att dela med oss till varandra utan vi sitter på var sin kammare och försöker lösa våra egna problem och blir omåttligt stressade av om någon ber oss bistå i lösningen av deras utmaningar. Ett sådant system skapar ensamhet, bristande trygghet, ökad stress och på sikt psykisk ohälsa, d v s ingenting som vi vill ha på vår skola!"

Tolkning och slutsatser

Vid tolkningen av resultaten bör två centrala omständigheter beaktas. För det första döljer den initiala svarsfrekvensen om cirka 50 procent ett internt bortfall; fyra respondenter medverkade inte vid teoriföreläsningen och två av dem, av totalt sex, deltog inte i självskyddspassen. För det andra var inte alla respondenter med om projektstarten vårterminen 2016; 14 av 36 respondenter påbörjade sin anställning först höstterminen 2016 eller senare, vilket innebär att de introducerades för projektet först vårterminen 2018. Övriga 22 respondenter har arbetat på S:t Illian sedan 2012 eller tidigare.

Att döma av svarstendensen har projektet uppfattats som anpassat till skolans utvecklingsområden. Samtidigt har genomförda insatser inte bidragit till att utveckla det övergripande trygghetsarbetet. Därför är det heller inte oväntat att drygt 90 procent av respondenterna anser att det kvarstår ett behov av åtgärder för att öka elevernas trygghet efter projektets avslut. Resultaten utvecklas i enkätens avslutande del, där sammanlagt fem respondenter valt att delge sina tankar. Svaren kan inte generaliseras till hela personalgruppen, men väsentligt är att innehållet återspeglar de förhållanden som Arbetsmiljöverket och fackförbunden tidigare uppmärksammat. Projektet beskrivs bland annat likt en punktinsats, som trots goda intentioner inte förmår förändra personalens och elevernas psykosociala arbetsvillkor. Arbetsmiljön framhävs som ett utvecklingsområde, som skulle kunna understödjas av en ökad samverkan mellan ledningen och skolans övriga kompetensfunktioner. Vidare efterfrågas en uttalad värdegrund, vilket ännu i skrivande stund saknas enligt elevhälsan. Iakttagelsen är uppseendeväckande då skolans värdegrundsarbete skulle vara en hörnsten i implementeringen, enligt TUL:s avsiktsförklaring. Därutöver anser en av respondenterna att våld mellan elever fortfarande är ett påtagligt problem och efterfrågar konsensus kring dokumentation av kränkande behandling. Att all skolpersonal uppträder konsekvent i det upptäckande, förebyggande och åtgärdande arbetet mot kränkningar, har Skolverket (2011:105) tidigare påtalat som centralt för arbetets effektivitet.

Slutledning

Utvärderingen kan konstatera att *Trygg i skolan* aldrig genomfördes enligt den ursprungliga avsiktsförklaringen från Tryggare Uppsala län (TUL). I förlängningen fullföljdes heller inte programteorin i Svenska säkerhetsakademins (SSK) program

Tryggare skola. Slutligen implementerades inte SSK:s åtgärdsprogram på verksamhetsnivå. Detta kapitel har identifierat fyra omständigheter som tillsammans förklarar utfallet. För det första har TUL som projektägare och SSK som utförare endast haft inflytande över projektinnehållet, men inte utrymme att påverka skolans verksamhet. För det andra förlitade sig TUL på att SSK levererade enligt överenskommelsen och verifierade aldrig bolagets SSK:s lägesbeskrivning mot en kommunal aktör. För det tredje infriade SSK inte sitt löfte att stödja skolan i implementeringsprocessen. För det fjärde har S:t Illiansskolan saknat ett enhetligt ledarskap kring projektets intention. Det har inneburit dels att skolledningen inte vidtog några förberedelser eller åtgärder för att ena personalgruppen vid projektstarten, dels att drivande dåvarande biträdande rektorn saknat mandat att påbörja implementeringen.

Med hänvisning till den skandinaviska skolan inom projektforskning framstår utfallet som allmängiltigt; hela två tredjedelar av alla förändringsprojekt som sätts inom offentliga verksamheter misslyckas med just bristfällig styrning som en betydande orsak (Brulin & Svensson 2011:16). Det blottar en inneboende motsättning mellan projektformen och ambitionen om en långsiktig förändring på organisatorisk nivå. Då ett projekt är en tidsbegränsad aktivitet finns en påtaglig risk för upptagenhet med kortsiktiga resultat. Den egentliga utmaningen utgörs av kunskapsöverföringen från projekt till ordinarie verksamhet (Brulin & Svensson 2011:14). Det är ytterst den förankringen som kommer att avgöra skolans förmåga att vidmakthålla nya arbetsätt över tid.

Offentliga verksamheter kan vara olika mottagliga för förändringar. Skolan som institution har en generellt större autonom roll än övriga offentliga organisationer i en kommun. Från skolans sida är avgörande att medarbetarna ser behovet och nyttan av förändring (Englund 2005:291). I ett förändringsarbete är det centralt att förstå vilka strukturer som möjliggör och begränsar deras sätt att agera; både i enlighet med rådande lagstiftning och med nya metoder (Englund 2005:23). Policyförslag som inte överensstämmer med de normer som utgör organisationskulturen kan svårligen bli en levande del av verksamheten. Därför krävs en ledning som initialt skapar legitimitet för förändring i personalgruppen och sedermera stödjer och uppmuntrar dem till att börja handla enligt de nya rutinerna. Ett aktivt ägarskap ovanifrån behöver således samspela med bred uppslutning bland medarbetarna. Sådan styrning är en förutsättning generera bestående förändringar över tid (Englund 2005:45). Dessa aspekter har varit utmärkande i informanternas beskrivningar och får stöd av organisations- och implementeringsforskning om hållbart utvecklingsarbete i kommunala verksamheter (Svensson 2011:11).

Kapitel 5: Trygghetsbilden

Detta kapitel följer upp den övergripande målsättningen med *Trygg i skolan*; att öka elevernas trygghet. Till följd av att projektet aldrig slutfördes, enligt avsiktsförklaringen från Tryggare Uppsala län (TUL), kan det inte bli tal om en regelrätt effektutvärdering av målbilden. Eftersom åtgärdsprogrammet aldrig implementerades kan det omöjligt ha haft en kausal inverkan på kvalitésutvecklingsarbetet. Under materialinsamlingens gång framkommer dock uppgifter som indikerar motsatsen. Av Skolinspektionens beslut för höstterminen 2016, ett drygt halvår efter projektstarten, framgår bland annat:

”Genom såväl huvudmannens redogörelse över vidtagna åtgärder som intervjuer med lärare, elevhälsan och rektorn, framgår att skolan har vidtagit en rad åtgärder för att förbättra tryggheten på skolan. Till dessa hör deltagande i trygghetskapade projekt, ökad vuxennärvaro på olika platser i skolan och utökat samarbete med polisen. Vid intervjuer med elever i årskurs 9, lärare, elevhälsan och rektorn framgår också att tryggheten har blivit bättre på skolan. Vidare råder samstämmighet om att vuxna på skolan agerar när det uppstår bråk och slagsmål.”³⁶

Uppenbarligen hänvisar skolan till projektet som en av de åtgärder som vidtagits för att förbättra tryggheten. Detta alltså trots utvärderingens preliminära resultat. Dessutom konstaterar Skolinspektionen att elevernas trygghet *har* ökat sedan deras föregående tillsynsbesök i november 2015. Följaktligen finns all anledning till fortsatta efterforskningar om trygghetsbildens utveckling. Intentionen är att pröva de påståenden som anförs i beslutet, med utgångspunkt i elevernas och skolpersonalens lägesbeskrivningar. Därefter redovisas de senaste resultaten från Skolenkäten respektive Liv & Hälsa Ung, vilka gör det sociala livet på skolan synligt på en strukturell nivå.

Eleverna

Intervjuerna med eleverna genomfördes i två omgångar; vårterminen 2017 och vårterminen 2018. Det innebär att materialinsamlingen behandlar både den ursprungliga programintroduktionen och omtaget i projektet. Intervjuerna baserades på fyra frågeområden: (1) Hur genomfördes projektet utifrån ett elevperspektiv? (2) Vad tycker informanterna om sin skola ur trygghetssynpunkt? (3) Hur arbetar skolan för att skapa studiero och trygghet samt förebygga kränkningar mellan elever? (4) Anser informanterna att arbetssätten på nämnda områden har avsedd effekt?³⁷

---

³⁶ Skolinspektionens beslut 2016-10-03. Dnr 43-2015:3832.

³⁷ Intervjuerna med elever i årskurs 7 under VT17 behandlade alla frågeområden utom det första (pga. att dessa informanter inte gick på skolan vid projektstarten VT16).

Rapportförfattaren vill uppmärksamma att det är det individuella perspektivet som dominerar i intervjuerna. När exempelvis flera av informanterna resonerar kring att tjejer oftare än killar snackar skit bakom ryggen på varandra, skall detta tolkas som att de intervjuade eleverna *uppfattar* det som att det är så. Då det inte går att uppskatta omfattningen av olika företeelser i skolmiljön utifrån materialet, går heller inte att avgöra i vilken utsträckning som den ursprungliga lägesbilden består. Sådana förhållanden fångas istället av Skolenkäten respektive Liv & Hälsa Ung. Som intervjuerna fortsättningsvis skall illustrera är trygghet inget ett entydigt fenomen.³⁸ Samtidigt får deltagarna under intervjuerna definiera innebörden av att vara (o)trygg i skolmiljön, vilket har två implikationer. För det åskådliggörs vad frågorna i de båda omfångsundersökningarna sannolikt mäter. För det andra ger intervjuerna inblick i den kamratkultur som omger och präglar informanterna. I skolans värld gör de iakttagelser av den sociala ordningen och de mellanmännsliga normerna.

Hur genomfördes projektet utifrån ett elevperspektiv?

Efter denna korta introduktion följer två stycken. Det första behandlar de insatser som genomfördes under vårterminen 2016. Här medverkar elever i årskurs åtta och nio (VT17), som gick på skolan vid projektstarten. Det andra stycket behandlar projektets nystart och officiella avslut under vårterminen 2018. Här medverkar elever i årskurs åtta och nio (VT18), som ingick i den första intervjuomgången (VT17).

Under den första intervjuomgången är det 14 av totalt 26 intervjudeltagare som kommer ihåg att de deltog vid teoriföreläsningen. Ingen säger sig minnas något av innehållet, vilket inte är förvånande med tanke på att policyförslagen aldrig implementerades. Däremot minns alla kvinnliga informanter självförsvarsutbildningen, som genomfördes årskursvis för alla tjejer i idrottshallen under ledning av två SSK-representanter. Flera av intervjupersonerna ansåg att insatsen inte var avsedd för skolkontexten, utan snarare tog sikte på nödsituationer där de inte kan tillkalla hjälp. Av samma skäl bidrog inte utbildningen till att öka deras trygghet i skolmiljön. Rapportförfattaren frågar om inte en ökad beredskap att värna sin integritet kan vara trygghetsskapande – varpå flera av informanterna ger nyanserade motargument. Det vanligaste svaret är att ett plötsligt fysiskt angrepp likväl kan resultera i passivitet. I en sådan faktisk situation tror informanterna att självförsvarsutbildningen hjälper föga. Andra förekommande uppfattningar var att insatsen var onödig och att ingen av deltagarna tog den seriöst.

Under den andra intervjuomgången känns ingen av informanterna vid att deras mentorer eller annan personal skulle ha avhandlat eller övat eleverna på ämnena hot,

---

³⁸ Trygghet utgör dels som en affektiv upplevelse (av t.ex. oro eller rädsla), dels som en kognitiv föreställning utifrån vilken individer gör riskbedömningar. Det kan avse både en mer generell föreställning om risken att något (mer eller mindre ospecificerat) skulle kunna hända och den känsla av olust som detta väcker (d.v.s. en ej situationsbetingad riskuppfattning) och en närvaro av mer konkreta riskbedömningar vid dagliga aktiviteter/förehavanden (d.v.s. en situationsbetingad riskuppfattning).

våld eller brandsäkerhet under vårterminen 2018 eller åtminstone t.o.m. början av maj då intervjuerna slutfördes. Ingen påstår heller att de haft någon form av undervisning i självskydd under idrottslektionerna under samma tidsspann. Informanterna uppger istället att det närmast tangerade temat är skolans trivselregler, som deras mentorer ibland tar upp för diskussion under mentorstiden. Avslutningsvis kan konstateras att det saknas belägg för att nämnda insatser implementerats utifrån ett elevperspektiv.

Vad tycker informanterna om sin skola ur trygghetssynpunkt?

Under intervjuerna fick informanterna stort utrymme att ventilera sina funderingar kring S:t Illianskolan generellt och sin trygghet specifikt. Deras resonemang är väldigt varierande. I början av samtalen fick de beskriva det bästa med skolan. De två vanligaste reaktionerna var att (1) skolans storlek gör det lätt att få kompisar som ny elev och i förlängningen känna grupptillhörighet samt (2) att det finns flera bra lärare som får eleverna att känna sig sedda och kunniga. Det är därför motsägelsefullt att dessa två aspekter också återkommer rörande vad som är mindre bra med skolan; (1) många elever innebär mycket energi i omlopp och således trängsel och hög ljudnivå i korridorerna samt (2) att det finns få bra lärare då många sägs ha slutat. Det sistnämnda beskrivs som problematiskt då eleverna fräntas goda relationer och behöver bygga upp nya från scratch.

I svaren går en tydlig skiljelinje mellan informanterna i fråga om årskurs; det är huvudsakligen sjuorna som har invändningar mot skolans storlek medan niorna påtalar omsättningen av lärare.³⁹ Beaktansvärt är det just niorna som kan ge det längsta tidsperspektivet, vilket också avspeglas i deras reflektioner kring umgängesklimatet. När de började i årskurs sju (HT 2014) så kom den dåvarande Västerledsskolans elever till årskurs åtta och nio. De erfarenheter som förmedlas under intervjuerna speglar den ursprungliga lägesbilden. När Västerledens före detta elever gick vidare till gymnasiet försvann den tongivande grupp som inte uppträdde respektfullt mot övriga elever och flera av lärarna, vilket enligt majoriteten av de intervjuade niorna förbättrade stämningen på skolan. Resultatet beskrivs som mindre kalabalik i korridorerna och färre öppna konflikter mellan enskilda äldre eller olika konstellationer av elever, som tidigare indirekt eller direkt kunde drabba tredje part.

Av allt att döma trivs alla intervjudeltagarna för det mesta på S:t Illian. Skolans mångskiftande elevunderlag framhålls som en betydande trivselfaktor. Här möts elever från innerstad och landsbygd, från hem med olika utbildningsnivå och fritidsintressen, elever som lägger olika vikt vid sitt yttre samt har olika etnisk och kulturell bakgrund. Sådana förhållanden innebär dels att de är lätt att hitta kompisar, dels en frihet att uttrycka sin individualitet. I denna frihet väger informanterna in att bli respekterad

---

³⁹ Personalomsättningen påstås särskilt ha berört deltagarna med matematikprofil, som menar att kontinuiteten i undervisningen och bedömningen av den individuella måluppfyllelsen har försvagats.

respektive att trivas med sig själv i andras sällskap, vilket skulle kunna tolkas som själva definitionen av självkänsla.

Vad betyder trygghet?

Självkänslan utgör i sin tur ett tema i deltagarnas resonemang om vad det betyder att vara trygg i skolmiljön; att inte känna att sig tvungen att kringskära sitt eget personliga uttryck eller anpassa sina handlingar, åsikter eller värderingar på grund av oro att bli hånad, nedvärderad eller utfryst. En ytterligare återkommande aspekt av tryggheten är känslan av kontroll, som i sin tur är starkt förknippad med graden av tillförsikt om vad andra, mer eller mindre (o)bekanta elever, kan ta sig för.

Samtidigt beskrivs friheten att uttrycka sin individualitet som villkorad av dels föreställd grupptillhörighet, dels av föreställningar om normalitet. I det första avseendet beskrivs elevpopulationen som märkbart indelad. De huvudsakliga skiljelinjerna utgörs i fallande ordning av migrationsbakgrund, könstillhörighet och studieaspirationer, men dessa grova kategorier innehåller i sin tur olika fraktioner och gränserna dem emellan är inte absoluta. Inom dessa konstellationer kan informanterna obehindrat uttrycka sin individualitet – men under förutsättning att dess uttryck går hand i hand med gruppens självuppfattning och sociala positionering. Grupptillhörigheten fyller således en funktion av självbekräftelse, men statusen är i sin tur i ständig (om)förhandling i relation till andra konstellationer. I detta såväl individuella som kollektiva identitetsskapande uppstår både intern och extern frustration i form av alltifrån triviala dispyter till grova fysiska överträdelser.

I det andra avseendet berättar informanterna att elevernas handlingsutrymme villkoras av mer eller mindre liberala föreställningar om vad det innebär att vara svensk medborgare eller ung man respektive kvinna samt fri- och rättigheter särskilt avseende sexuella minoriteter. Detta uttrycks huvudsakligen genom nedsättande språkbruk där framförallt migrationsbakgrund och hudfärg respektive kvinnor och homosexuella män utgör grundbulten. Tonläget i korridorerna beskrivs tidvis som högt, vilket rapportförfattaren kan bekräfta utifrån de deltagande observationerna. Informanterna berättar hur inte sällan självförvållade triviala dispyter eskalerar till större konflikter.

Skolans rykte

Ett samtalstema förtjänar särskild uppmärksamhet. Under intervjuerna påtalas återkommande att skolan har ett rykte om att vara stökig jämfört med andra skolor i Enköpings stad. I sammanhanget finns två vitt skilda uppfattningar. Den ena åsiktsgruppen anser att det dåliga ryktet är oförtjänt. Några av dem berättar hur de stundtals bemöts med förutfattade meningar när de berättar för utomstående att de tillhör S:t Illianskolan. Det negativa ryktet sägs bottna i rena fördomen om att nästan alla elever har migrationsbakgrund. Att gå i en multikulturell skola är något som denna fraktion istället lyfter fram som en tillgång. Skolan må vara segregerad, men de flesta eleverna påstås inte göra skillnad på varandra utifrån utseendetsprung.

Den andra åsiktsgruppen menar att skolans dåliga rykte inte är överdrivet utan en realitet. Dessa elevinformanter upplever återkommande ordningsstörningar i form av högljudda och ibland våldsamma bråk med många elever inblandade. Sådana företeelser påstås komma ur de friktionsytor som uppstår i en multikulturell skola. De hävdar (liksom ovan) att skolan är väldigt segregerad, vilket upprätthåller främlingsfientlighet. Inom denna fraktion finns två subgrupper som båda menar att rasismen är utbredd – men som gör vitt skilda tolkningar av problematiken. Den ena utgörs av elever med migrationsbakgrund som drabbas och övriga som tar avstånd från främlingsfientlighet, som utgör lejonparten av informanterna. Den andra subgruppen är betydligt mindre. De påstår att det råder tolkningsföreträde kring ämnet; att när elever med typiskt svenskt utseende använder rasistiska uttryck uppfattas det entydigt som kränkande – trots att elever med migrationsbakgrund ideligen säger sådant till varandra som en del av en jargong.

Gränsdragningsproblem

Skolmiljön generellt beskrivs som en plats där elever konstant reagerar på och kommenterar varandra eller uttrycker olika känslolägen. I informanternas beskrivningar av rådande umgängesklimat är spannet mellan gott humör och fientlighet kort. Inbördes gruffande kan på ett ögonblick eskalera till regelrätta konflikter. Under intervjuerna återkommer ideligen uttrycket ”skojbråk”, med vilket informanterna avser ett ömsesidigt kivande. I sammanhanget råder en uppenbar gränsdragningsproblematik, men det är inget som informanterna själva påpekar för rapportförfattaren. Trots att lejonparten medger att ”skojbråk” ibland får orimliga proportioner, så menar de flesta att det är viktigt att inte ta åt sig personligen och vara långsint. Istället bör man vara utåtriktad och se ”skojbråk” som del av gemenskapen. Ställningstagandet kan problematiseras utifrån att det lägger ansvaret för elevernas trygghet och okränkbarhet hos dem som blir utsatta för någon form av överträdelse. Först då rapportförfattaren påtalar detta menar informanterna att det är upp till varje elev att definiera vart gränsen går. Endast ett fåtal informanter definierar spontant ”skojbråk” som ett reellt problem. De menar att sådana skapar otrygghet genom att de kan blossa upp utan förvarning och drabba dem som förbipasserande t.ex. genom oavsiktliga knuffar.

Könsskillnader

När informanterna resonerar om trygghet uppdragas en tydlig könsskillnad. De intar olika perspektiv i såväl innebörden av begreppet och i vilken utsträckning de är trygga i skolan. De väsentliga skiljelinjen utgörs av att killarna betonar respekt (att bli respekterad av andra elever) medan tjejerna fokuserar på rädsla (att vara rädd för andra elever). Killarnas resonemang om sin egen trygghet kan beskrivas som ”orädda, men beredda”. Flera av dem associerar respekt med en förmåga att freda sig. Detta ska emellertid inte uppfattas som kapacitet att ta till fysiskt våld i avvärjande syfte, utan handlar om att man ska låta andra tro att man är oantastlig för kränkande behandling; “[...] att man känner sig så pass stark själv att man... Att ingen vågar göra något eller

säga någonting”. Nästintill alla de intervjuade killarna berättar att de är trygga i skolan, vilket ofta uttrycks rakt och oreflekterat. Av allt att döma förefaller de inte ägna denna aspekt av sin skoltid något större utrymme. En alternativ tolkning är att deras attityd speglar hur de förväntar sig att killar i deras ålder ska förhålla sig till temat; att otrygghet kan uppfattas som ett tecken på svaghet och därför betraktas som ”omanligt”, en tolkning som för stöd av kriminologisk forskning om unga män och otrygghet (Karlsson & Pettersson 2003; Burcar 2005; Jonsson 2012). Det fåtal av killarna som berättar om otrygghet i skolmiljön går alla i årskurs 7 och deras beskrivningar är strikt situationsbetingade. Deras otrygghet handlar huvudsakligen om två saker; att utsättas för främlingsfientliga ord respektive att komma fysiskt i kläm då andra elever bråkar. I den mån som killarna är otrygga förefaller det alltså handla om oro för att utsättas för specifika angivna kränkningar, vilket kan definieras en konkret (o)trygghet.

I kontrast till killarna kan tjejernas inställning beskrivas som ”sällan rädda, men försiktiga”. En del av informanterna menar att kvinnliga elever inte sällan får utstå sexistiska kommentarer och gester samt ibland även fysiska överträdelser med sexuell anspelning. I dessa fall är gärningspersonen i regel en jämnårig kille. Andra intervjupersoner specificerar inte lika tydligt vad de är rädda för att utsättas för. Bland dem utgör snarare själva rädslan för att något oförutsett kan hända essensen i deras (o)trygghet än faktiska erfarenheter av skrämmande situationer. Den absoluta majoriteten av tjejerna säger att de nästan alltid är trygga, men vartefter samtalen blir mer förtroliga framgår att deras upplevelser är fyllda av paradoxer. Trots att de trivs och mestadels känner sig trygga är det påtagligt hur tjejerna navigerar skolmiljön utifrån ett latent risktänkande. Tjejerna beskriver hur de eftersträvar att obehindrat få uttrycka sin individualitet och sina värderingar. Likväl framgår att deras skolvardag genomsyras av till synes små, men ständiga villkorande beslut för att undgå fördömande eller förringande av deras person från både killar och andra tjejer. Dessa motsägelser förefaller så pass införlivade med informanternas skolvardag att de inte reflekterar över dem förrän rapportförfattaren påtalar dem. Likt ovan konstaterades är en vanlig trygghetsstrategi att umgås i mindre grupper av människor som man vet att man kan lita på; ett mönster särskilt framträdande hos tjejer, som ofta umgås med andra jämnåriga tjejer (dyader eller triader). Att höra till ett sammanhang och inte vara alldeles ensam är alltså viktigt ur trygghetssynpunkt, om möjligt än mer för tjejerna än för killarna.

Tjejernas resonemang är mer mångbottnade än de jämnåriga killarnas. I den mån intervjupersonerna uppger att de är otrygga beskriver de både konkret (o)trygghet och allmän (o)trygghet. Den förstnämnda handlar om oro för att utsättas för specifika angivna kränkningar (sexuella trakasserier, utfrysning, rasistiska kommentarer, bitchblickar etc.) och den sistnämnda om tryggheten då de dagligen vistas i skolmiljön, med hänvisning till att faran mot deras integritet då är mer odefinierad. Enligt forskarsamhället påverkas den konkreta (o)tryggheten främst av i vilken utsträckning risken uppfattas som överhängande, nivån av upplevd sårbarhet och konsekvenserna av

att utsättas för någon form av kränkning (Brottsförebyggande rådet 2008). Den allmänna (o)tryggheten i skolan är betydligt mer abstrakt. Det går inte att utesluta att intervjudeltagarna även väger in sin generella trivsel i skolan. Trots det kan allmän (o)trygghet definieras som graden av (o)trygghet vid vissa platser i skolan och att man är rädd för en eller flera personer i skolan, oberoende av om oron är befogad eller inte.

Hur arbetar skolan för att skapa studiero och trygghet samt förebygga kränkningar?

Inledningsvis kan ytterst få elevinformanter ge spontana exempel på S:t Illiansskolans befintliga förebyggande arbetssätt. En handfull av dem nämner kamratstödjare, en av dem nämner trygghetsteamet. Ingen nämner skolans trivselregler. Vid lejonparten av intervjuerna är det istället rapportförfattaren som introducerat nämnda metoder i samtalet och önskat att eleverna berättar om dem. Såsom tidigare består resultaten av informanternas egna erfarenheter och rapporten gör därför inte anspråk på en uttömmande beskrivning av skolans förebyggande arbete.

För det första arbetar skolan med kamratstödjare. Varje klass röstar fram två av sina klasskamrater, vilka tillfrågas om att axla rollen av fri vilja. Om de nominerande avstår går förfrågan till en annan elev. Kamratstödjarna får en kort utbildning av elevhälsan på temat kränkande behandling. I uppdraget ingår att förmedla information om utsatta elever till skolans trygghetsteam där kurator, elevassistenter och biträdande rektor ingår. Notera att det således inte är tal om att kamratstödjarna skall stötta de utsatta, vilket ingår i ursprungsmetoden. Skolledningens argument för sin tillämpning av metoden är att den innebär fler aktiva åskådare, som kan upptäcka elever med stödbehov.

Enligt Skolverket (2011) väljer många skolor att använda sig av liknande metoder som ska hjälpa dem i likabehandlingsarbetet. Myndigheten har utvärderat de åtta vanligaste programmen som används för att förebygga kränkningar mellan elever i svenska skolor. Majoriteten av metoderna baseras på just kamratstödjare. I utfallet visade sig inget av programmen leda till mindre kränkningar, trakasserier eller diskriminering. Beaktansvärt i sammanhanget är att några av metoderna med kamratstödjare – med både ett stöttande och upptäckande uppdrag – även kunde öka förekomsten av olika former av kränkningar. En tolkning till det ogynnsamma resultatet är att de elever som av sina klasskamrater utses till kamratstödjare är de elever med högst status, i klasskontexten såväl som i skolmiljön. För att inte äventyra sin position blir de benägna att förbise kränkningar gentemot elever med låg (lägre) status och ibland själva delta i kränkningarna för att manifestera sin status (Skolverket 2011). Av allt att döma tillämpar S:t Illiansskolan inte den ortodoxa varianten av kamratstödjarmodellen. Samtidigt kan valet av metoden problematiseras då forskning och *best practice* inte är en hörnsten i denna del av skolans förebyggande arbete.

För det andra har skolan upprättat ett trygghetsteam, som en del av elevhälsan. I teamet ingår kurator, elevassistenter och biträdande rektor (VT18). Under en schemalagd mötestid (en timme) arbetar de huvudsakligen med individärenden; elever som är utsatta för och/eller utsätter andra för kränkande behandling. Teamet ansvar också för skolans egen trygghetsmätning. Denna pappersenkät besvaras av samtliga (närvarande) elever varje vårtermin och är inte anonym. För att kunna identifiera utsatta elever anger samtliga sina namn vid svarstillfället. På basis av resultaten (andelen otrygga/utsatta elever etc.) utvärderar teamet skolans trygghetsplan (handlingsplan) årligen och uppdaterar innehållet i linje med Skollagens direktiv. Endast en av elevinformanterna nämner spontant att det finns ett trygghetsteam på skolan. Informanten berättar att hen tidigare var utsatt för upprepade kränkningar av en grupp elever, vilket trygghetsteamet lyckades avstyra permanent.

För det tredje har skolan instiftat fyra trivselregler. De finns upptagna i skolans trygghetsplan (att likställa med Skollagens handlingsplan) och finns uppsatta på flera klassrumsdörrar.

- På S:t Illiansskolan skall vi respektera varandra, vårda vår miljö och använda ett vårdat språk.
- Till lektionerna kommer alla i tid och har allt material med sig.
- Vi lägger mobilerna avstängda i mobillådan innan vi går in på lektionen.⁴⁰
- Ytterkläder tar vi av oss innan vi går in i matsal och i klassrum.

Ingen av informanterna nämner självmant trivselreglerna som en metod för att skapa studiero eller som en del av skolans generella förebyggande arbete, varken under den första eller andra intervjuomgången. Ingen kan heller redogöra för det ovanstående innehållet på egen hand. Nära nog tre fjärdedelar säger sig inte ha lagt märke till reglerna förrän rapportförfattaren visar upp ett utskrivet exemplar. Resterande fjärdedel menar att tidigare lagt märke till reglerna – men först efter att de fick se bladet. Några ur denna minoritet informanter berättar att deras mentorer ibland brukar ta upp trivselreglerna under mentorstiden. I nästa avsnitt behandlas i vilken utsträckning som informanterna anser att eleverna följer reglerna.

Anser informanterna att arbetsätten har avsedd effekt?

På temat förebyggande arbete ägnar informanternas mest tid åt kamratstödarna. Vid flertalet av intervjuerna uppstår förvirring kring tillämpningen av metoden. Majoriteten säger att de inte vet vilka av deras klasskamrater som är kamratstödare eller om det överhuvudtaget finns några för tillfället. Jämförelsevis känner mindre än en tredjedel till vem som axlar rollen i deras klass. I denna grupp hävdar flera att befintliga kamratstödare inte verkar ta uppdraget seriöst eller inte vågar säga ifrån, vilket gör att informanterna själva tvivlar på metodens effekter. De har aldrig sett någon

---

⁴⁰ Enligt elevinformanterna infördes mobilförbudet efter jullovet fr.o.m. VT 2017.

kamratstödjare fylla en funktion. På en direkt fråga om vad ingår i rollen svarar alla utom två att kamratstödjarna ska stötta utsatta elever, vilket motsäger skolledningen huvudsakliga intention med metoden. Det förefaller alltså som att informanternas inställning till kamratstödjare bygger på felaktiga förväntningar. Däremot förklarar inte förväntningarna att så få av dem känner till vilka elever som är kamratstödjare. De två informanter som ger en korrekt beskrivning av uppdraget var själva kamratstödjare vid intervjutillfället. Ingen av dem berättar att de haft anledning att kontakta trygghetsteamet med uppgifter om utsatta elever.

Olika syn på kränkande behandling

En anmärkningsvärd svarstendens kommer av frågan om informanterna tror att det förekommer kränkande behandling på skolan och om så, i vilken utsträckning. I svaren omformuleras frågan ofta till att handla mobbing, vilket säkerligen förklaras av att begreppet är mer vedertaget för eleverna. Drygt hälften av deltagarna upplever inte mobbing som ett problem på skolan. Vartefter samtalen fördjupas blottas emellertid erfarenheter av att vid upprepade tillfällen ha bevittnat våld mellan elever i korridorerna. Några slagsmål har varit så omfattande att polisen tillkallats.

Fortsättningsvis nämner både killarna och tjejerna flera elever som återkommande blir utpekade, kommenterade, häcklade och utfrusna till följd av att de inte upplevs passa in. Det är huvudsakligen manliga elever som står för fysiskt våld, ovälkomna närmanden och sexistiska kommentarer. Tjejer använder ryktesspridning och baktaleri hellre än fysiskt våld som medel att kränka varandra, men informanterna nämner även erfarenheter av slagsmål mellan tjejer. När rapportförfattaren frågar dem ifall de betraktar hittills nämnda företeelser som kränkande instämmer samtliga. Tjejer är dock mer benägna än killarna att betona deras allvarlighetsgrad och förmedlar också fler erfarenheter av att själva blivit utsatta. En tolkning av svarstendensen är att fler tjejer således blivit medvetna om konsekvenserna.

Under både vårterminen 2017 och 2018 lyfter informanterna ämnet sexuella trakasserier, om än i olika omfattning. Under den första intervjugången berättar ett fåtal av tjejerna att killar tafsar på dem under skoltid och desto fler berättar om andra kvinnliga elever som råkat ut för samma sak. Under den andra intervjugången uppmärksammas #metoo-kampanjen, som under hösten 2017 briserade i sociala medier och befäste kvinnors utsatthet för olika former av sexuella kränkningar som ett strukturellt problem. Det är uteslutande tjejerna som lyfter in ämnet i intervjuerna, men oavsett könstillhörighet ser informanterna mycket allvarligt på sexuella trakasserier. Våren 2018 är det betydligt fler kvinnliga informanter som påtalar företeelsen som ett utbredd problem på skolan än under våren 2017. Några av dem nämner också att S:t Illiansskolan vid årsskiftet anmälde till Skolinspektionen och Diskrimineringsombudsmannen på grund av liknande observationer.

St Ilian anmäld för sextrakasserier

ENKÖPING

St Iliansskolan har anmälts till Skolinspektionen och till Diskrimineringsombudsmannen för sexuella trakasserier på skolan.

Enligt anmälaren har det länge varit problem på skolan och att sexuella trakasserier har blivit vardagsmat. Det rör sig om några killar bland eleverna som tafsar på tjejer, kallar tjejer för saker som hora och ger tjejer sexuella kommentarer om deras kroppar, enligt den anmälande föräldern som även räknar upp fler exempel på saker som tjejerna dagligen kan få uppleva från killarnas sida.

Dessutom påpekas det i anmälningarna att killarna även stör arbetsroen mycket på lektionerna. Föräldern upplever inte att skolan har gett någon respons, trots att kontakter tagits under höstterminen med både skolledningen och politikerna

i skolkonferenserna om problemet.

"Jag är väldigt oroad över hur arbetsmiljön ser ut för eleverna i denna skola", skriver föräldern.

Elaine Westerberg, rektor på St Iliansskolan, vill inte kommentera just det här enskilda fallet, men berättar om hur skolan jobbar med frågor kring trakasserier, kränkningar och otrygghet.

” Vi har våra trygghetsregler och rutiner. Är det en kränkning så ska vi genast ingripa.

Elaine Westerberg, rektor på St Iliansskolan

– Vi har våra trygghetsregler och rutiner. Är det en kränkning så ska vi genast ingripa, säger hon.

– Det är nolltolerans mot alla former av kränkningar och språk som är provocerande. Det har vi tagit upp med all vår personal. Är det ett brott så polisanmäler vi det, fortsätter Elaine Westerberg.

Rektorn säger också att elevassistenter sätts in i de klasser där det behövs för att förbättra studieron på skolan.

– Eleverna säger ofta att det är skojbråk. Men det finns inget som heter det, utan det är helt förbjudet. Det försöker vi att stävja genom att ha elevassistenter i korridorerna och också ha ganska mycket personal i centralrummet.

– Vi accepterar inte att elever kallar varandra för elaka och kränkande saker, utan då ska vi ingripa direkt.

Elaine Westerberg talar också om skolans trygghetsteam, med elevassistenter och ku-

ANMÄLD. St Iliansskolan har anmälts till både Diskrimineringsombudsmannen och till Skolinspektionen på grund av arbetsmiljön.

Foto: Anders Jagemo

rator, som arbetar aktivt vid kränkningar. Vid allvarliga fall kopplas skolledningen in.

Vidare finns kamratstödjare, elever som är ögon och öron ute i skolan och som ska stötta utsatta kamrater i samarbete med skolpersonal. Hon tycker att det är viktigt att elever säger till personal när och om något händer av kränkande karaktär.

Finns det någonting som ni skulle vilja satsa

på mer när det gäller trygghetskapande saker?

– Det som vi har tänkt på nu är att vi försöker få större områden där eleverna kan vara på rasterna. Vi ser över möjligheten om vi kan ha uppehållsrummet öppet lite mer, säger Elaine Westerberg.

St Iliansskolan har idag ungefär 460 elever som går i årskurs 7 till och med 9.

Anders Jagemo

Bild: Enköpings-Posten nr 2018-01-18

Detta avsnitt har åskådliggjort att informanterna och rapportförfattaren inledningsvis gör olika tolkningar av olika former av kränkande behandling. Men det är inte synonymt med att informanterna har en högre tröskel för att definiera kränkningar. Mer sannolikt är att eleverna och vuxenvärlden saknar ett gemensamt språk för att benämna fler av de nämnda överträdelsena på ett adekvat sätt. Det skulle kunna förklara varför informanterna, liksom övriga elever i deras beskrivningar, framstår som passiva åskådare till berörda företeelser.

Språkbruk

Enligt informanterna är uttryck som hora, böj, horunge eller blatte en etablerad del av umgängesklimatet i skolmiljön. Flera av dem har själva blivit kallad för sådana saker. I det avseendet förefaller normen mycket tillåtande, vilket också de deltagande observationerna bekräftar. Samtidigt betonar informanterna att nämnda tillmälen inte alltid upplevs som kränkande. Orden får sin laddning minst lika mycket av det sätt på vilket de utsägs som av den situation i vilken de används. De många sexuella orden står inte för sig själva utan laddas av sammanhanget. Det kan användas i vänskapliga sammanhang och till och med visa att man tillhör en särskild gemenskap. Det som har en stor betydelse är vem som säger ordet och vem det riktas mot för att det ska uppfattas

som kränkande. När killar blir utsatta för avsiktliga verbala kränkningar bottnar uttrycken huvudsakligen i homofobi och främlingsfientlighet. De deltagande observationerna tyder på att i synnerhet homofobin är utbredd bland killar sett till språkbruket, där deras egen självuppfattning förefaller bli hotad av att betraktas som annat än heterosexuell. Intervjuerna indikerar överlag på att själva grunden till att kränkningar uppstår kan kopplas till de normer som upprätthålls av eleverna själva genom att kategorisera uppföranden och utseenden som "normala" respektive "onormala".

Olika syn på vad skolan gör

Det råder utbredd osäkerhet i fråga om skolpersonalens mandat att vidta åtgärder mot kränkande behandling mellan elever. Informanterna kan inte dra sig till minnes om lärare eller annan personal beskrivit vilka rutiner som ska skall gälla i sådana sammanhang. Trots det är nästintill alla informanterna övertygade om att personalen skulle ingripa vid slagsmål, vilket ger belägg för skollidningens redovisning till Skolinspektionen. Jämförelsevis anser enbart en fjärdedel att de vuxna agerar vid kränkande språkbruk. Några informanter berättar om lärare som ingripit vid handgemäng och när elever utan förvarning knuffat varandra in i skåpen i korridorerna. Parallellt beskriver ett par av dem tillfällena då lärare underlåtit att agera mot våld mellan elever, varken på egen hand eller tillkallat hjälp från kollegor.

Enligt informanterna är det vanligt att en stimmig stämning och dispyter blossar upp då eleverna samlats inför lektion och sedan följer med in i klassrummen. I de fall som lärarna inte lyckas nå samförstånd med eleverna ligger konflikten "i luften" och tar ny fart ute i korridoren efter lektionstid. På temat studiero berättar informanterna att långt ifrån alla elever följer trivselreglerna. Olika lärare ger dessutom olika bud om reglerna under lektionstid; några agerar konsekvent för att dämpa stimmiga elever, medan andra gör halvhjärtade försök eller inte alls upplevs försöka vidmakthålla reglerna. Informanternas bestående intryck är att de pedagoger som varit konsekventa över tid också lyckas skapa högre studiero. De lärarna som satt ramarna från första början upplevs visa respekt för varför eleverna är i skolan. Konsekvenspedagogiken förefaller således variera mellan olika lärare. Drygt hälften av informanterna hävdar att klassrumsundervisningen återkommande störs av skråniga eller stojiga elever. Om de övriga hyschar leder det stundom till pajkastning. Sammantaget är det i regel någon annan som gör att studieron brister; är det inte andra elever så är det lärare som inte vidtar disciplinära åtgärder trots upprepade regelbrott. Samtidigt kan ingen av informanterna ge exempel på vad som händer om en elev inte följer trivselreglerna.

Informanterna är ense om att en hög vuxennärvaro i skolmiljön är central för deras trygghet. De uppfattar också att personalen ofta syns i korridorerna och uppehåller sig i den stora hallen innanför huvudentrén (inklusive den tillhörande kiosken), som är en samlingsplats under rasterna. Beskrivningarna tyder på ett välfungerande rastvaktssystem. Därutöver framkommer att elevassistenterna och andra

stödfunktioner har för vana att se till att elever inte driver omkring i korridorerna istället för att vara på lektion. Sammantaget finns delvis stöd för skolledningens redovisning till Skolinspektionen, även om informanterna inte kan precisera om de upplever att vuxennärvaro har ökat över tid.

Den absoluta huvuddelen av intervjupersonerna tycker att de anställda uppträder trevligt gentemot eleverna. Att personalen för det mesta säger hej och ibland då också tilltalar eleverna vid namn bidrar till tryggheten genom att synliggöra och bekräfta eleverna. All vuxennärvaro upplevs dock inte som enbart positiv. Några flickor påtalar att det inte känns tryggt att gå i skola där uniformerad polis återkommande kommer på besök; de likställer polisen med att något allvarligt inträffat. För övrigt nämner ytterst få informanter polisen då de berättar om sin trygghet i skolmiljön. På en direkt fråga om hur de ställer sig till polisens besök är de flesta positivt inställda. De uppfattar det som att besöken sker i relationsskapande syfte. De resterande menar att polisen inte är där för just deras trygghet, utan för att hålla koll på elever som är i klammeri med rättvisan.

Sammantaget är svarstendenserna likartade under vårterminerna 2017 respektive 2018. Intervjuerna illustrerar att kränkande handlingar sker överallt i skolan. De äger de oftast rum i korridorerna och vid elevskåpen, men klassrummen utgör också en vanlig arena. Flera medverkande påstår att lärarna ofta inte märker eller att de inte bryr sig om vad som händer. Av allt att döma är vuxna inte närvarande i merparten av de situationer som informanterna hittills berättat om. Att befinna sig i omklädningsrum eller andra platser utan vuxnas insyn beskriver flera som orosmoment. Svarstendensen tyder på att i den mån informanterna är otrygga är det fråga om en situationell, att särskilja från en allmän och utbredd, otrygghet. Skolans storlek beskrivs som en bidragande orsak till att sker det kränkande behandling som personalen inte ser. Enligt informanterna består mörkertalet huvudsakligen av nedsättande språkbruk, nedlåtande miner och grimaser eller blickar (s.k. bitch-blickar), gestikulerade eller verbala hot om våld, knuffar, sparkar, utfrysning och sexuella trakasserier. Däremot är informanterna övertygande om att det grövsta våldet inte undgår personalen. När kränkande behandling kommit till personalens kännedom har de i de flesta fall vidtagit åtgärder för att förbättra situationen för de berörda eleverna. Men somliga tjejer upplever att vissa lärare förminskar deras upplevelser av utsatthet och uppmuntrar dem att inte bry sig om det, istället för att ta tag i problemen. Tjejerna är mindre positivt inställda än killarna till personalens möjligheter att sätta stopp för kränkningar i ett tidigt skede. Under intervjuerna framkommer dock att det görs insatser och att det finns ett förtroende för enskilda lärare och för trygghetsteamet i synnerhet.

Skolpersonalen

Rapporten har hittills konstaterat att projektet aldrig slutfördes enligt avsiktsförklaringen från Tryggare Uppsala län (TUL). Det innebar att de

rekommenderade policyåtgärderna aldrig blev levande delar av skolans verksamhet. I ljuset av implementeringens utfall modifierades datainsamlingens inriktning till skolans organisatoriska förutsättningar för att skapa studiero och trygghet samt förebygga kränkningar mellan elever. Med det avses i vilken utsträckning som skolledningen bedriver en unison styrning och struktur på nämnda områden gentemot personalen. Sådana faktorer är väsentliga vid tolkningen av resultaten från Skolenkäten respektive Liv & Hälsa Ung, som följs upp i kapitlets avslutande del. Nu närmast presenteras resultaten från intervjuerna med skolans medarbetare, med vilka avses lärare och övrig personal utöver skolledningen.

Organisatoriska förutsättningar

Informanterna anser att skolan saknade de organisatoriska förutsättningarna för att tillgodogöra sig ett utvecklingsprojekt som *Trygg i skolan*. Till att börja med vidtogs inga förberedelser inför projektstarten för att skapa samsyn i personalgruppen kring verksamhetens förebyggande och trygghetsskapande uppdrag. Enligt intervjupersonerna berodde det dels på en oenig skolledning, dels på avsaknaden av en kollektiv identitet. Dessa två förhållanden beskrivs som avgörande för den lägesbild som föranledde projektet, vilken informanterna placerar i ett historiskt perspektiv.

I sammanslagningens kölvatten

Samtliga tar avstamp vid sammanslagningen mellan Västerledsskolan och S:t Illiansskolan höstterminen 2014. Det råder enighet om att ombildningen saknade en värdeneutral utgångspunkt, vilket orsakade spänningar mellan de två ursprungliga personalgrupperna. Först två månader efter terminsstarten introducerades de nya kollegorna från Västerleden för S:t Illians förefintliga arbetsmodell. Modellen utvecklades ursprungligen av Lennart Grosin (2003), docent i pedagogik, och innehåller ett antal egenskaper och handlingsmönster som utmärker framgångsrika skolor. Grosin (2010) definierar en framgångsrik skola som att verksamheten har höga förväntningar på eleverna med utgångspunkt i att alla är läraktiga samt att undervisningens kvalitet – inte elevernas bakgrund – är avgörande för studieresultaten. Värt att poängtera att teoremet inte utgör en värdegrund, utan är ett förhållningssätt med syftet att forma ett pedagogiskt klimat. Enligt Västerledens personal förutsatte deras nya rektor att alla skulle omfamna Grosins resonemang.⁴¹ Tron på modellens effektivitet uppges ha en historisk förklaring. Efter att den infördes ökade S:t Illianskolan sina kunskapsresultat från väl under kommungenomsnittet till en med beröm godkänd nivå. Sammanslagningen innebar emellertid att den verklighetsbeskrivningen sprang ifrån skolan, vilket bekräftas av Skolverkets statistik (SIRIS). Ombildningen innebar dels ett svagare elevunderlag sett till kunskapsresultaten, dels en personalgrupp som inte

---

⁴¹ Enligt Grosin efterfrågar inte det svenska skolsystemet rektorer som ledare för det pedagogiska arbetet och att rektorskapet därför blir ineffektivt. Han menar att en rektor oftast är alltför präglad och begränsad av lärarkulturens normer om att rektorerna inte ska styra den pedagogiska utvecklingen i skolan. Grosin ponerar att en rektor kan göra skillnad för studieresultaten om denne intar den yttersta styrningsfunktionen på skolan (Grosin 2003 & 2010).

agerade som en organisatorisk enhet. Det är en indikation på att en pedagogisk modell alltid är sekundär jämte de kulturbärare som ska tillämpa den och i förhållande till olika elevunderlag.

Enligt informanterna försökte den nyblivna dåvarande biträdande rektorn jämka skolornas arbetssätt, men fick inte tillräckligt mandat av rektor för ändamålet. Sett till lägesbilden hade rektorerna olika uppfattningar om vilken sorts incidenter som borde dokumenteras och i vilken utsträckning de skulle rapporteras till socialtjänsten och polisen. Informanterna beskriver ett ledarskap som seglade över rådande lagstiftning, istället för att synliggöra problemen och vidta adekvata åtgärder. Denna omständighet påpekas vara skälet till att skolans externa samverkan varit obefintlig under åren. I den mån hot och våld samt andra kränkningar anmäldes efter sammanslagningen skedde det via den biträdande rektorn, som enligt intervjupersonerna var ett både moraliskt och administrativt stöd i processen. Liksom biträdande rektor upplevde de ett bristande inflytande över sin nya arbetsmiljö. Det medförde att några av dem, liksom flera tidigare kollegor från Västerledsskolan, lämnade S:t Ilian under år 2015.

Våren 2017

Rapportförfattarens intervjuer med skolans nuvarande och tidigare medarbetare påbörjas under vårterminen 2017. Enligt den förstnämnda gruppen går än idag en skiljelinje mellan dem och S:t Ilians ursprungliga personal. Åtskillnaden manifesteras i graden av respektfullt kollegialt bemötande och vilka medarbetares utvecklingsförslag som beaktas. Ett omtalat exempel är arbetsplatsträffarna där de anställda ska få möjlighet att påverka verksamheten. Här beskrivs ett stundtals förhårdande tonläge, med medarbetare som nedvärderar andras åsikter utan tillsägelse. Informanter, såväl nuvarande som tidigare personal, påstår att rektorn bidragit till att upprätthålla denna skiljelinje sedan sammanslagningen. Endast de medarbetare vars förslag motsvarar rektors verklighetsbeskrivning har chans att få gehör. Intervjudeltagarna anser att kvalitetsutvecklingsarbetet därigenom blir en självreglerande process som upprätthåller status quo.

På liknande sätt anser informanterna att det föreligger en låg grad av överensstämmelse mellan skolans handlingsplan mot kränkande behandling och faktiska handlingsätt. De syftar på två förhållanden. För det första upplever de att inte alla medarbetare följer sin anmälningsplikt. För det andra har de kollegor som faktiskt följer handlingsplanen för vana att överlämna administrationen till rektor, som i sin tur åtar sig att upprätta en anmälan till berörd instans. I detta avseende hävdar informanterna att det sker en selektion, varpå långt ifrån alla observerade händelser rapporteras. De uppfattar att rektor avsiktligt underlåter att anmäla till socialtjänsten respektive polisen för att inte förvärpa skolans rykte. Dessa intervjupersoner har sedan skolsammanslagningen efterfrågat en samverkan med socialtjänsten, men menar att rektor inte givit bifall till sådana kontakter.

Under rådande omständigheter framkommer att delar av personalgruppen börjat tvivla på sin förmåga att utföra sitt arbete, vilket gått ut över det kollegiala förtroendekapitalet. De medverkande anser att tilliten mellan de anställda bitvis är låg, vilket har två dimensioner. För det första tänker de sig noga för innan de anförtror personliga tankar om arbetssituationen till medarbetare. För det andra är de osäkra på om alla kollegor skulle backa upp dem eller rusa till undsättning i hotfulla situationer i skolmiljön. Det sistnämnda beskrivs som problematiskt ur ett elevperspektiv; att benägenheten att ingripa mot synliga grova kränkningar äventyras av en bristande kollegial solidaritet. Informanterna betonar att de måste kunna lita på att kollegorna har rätt kompetens för att hantera våldsamma situationer om och när de uppstår. Möjlighet att få denna beredskap var ett av skälen till att informanterna såg fram emot *Trygg i skolan*.

Att personalgruppen inte uppträder som en solidarisk enhet försämrar utsikterna att ge eleverna en lugn lärandemiljö, vilken i sin tur är en förutsättning för skolans pedagogiska kärnuppdrag. Enligt intervjupersonerna är det särskilt allvarligt då de möter flera ungdomar som tycks sakna en positiv framtidstro och som uppvisar låga studieresultat. De medger att denna grupp anträffas bland de elever som kan vara utåtagerande på lektionstid, vilket inverkar negativt på studieron. Men desto större fog för att lärarkåren resolut sätter gränser och visar respekt för skälet till varför *alla* går i skolan, anser informanterna. Ifall 20 minuter av en entimmeslektion går åt till att få ett exklusivt fåtal eftersläntrare att hämta läromaterial, lämna in sina mobiltelefoner, slå sig ner vid borden, ta av sig kepsar och mössor samt spotta ut tuggummin – då det drabbar det *alla* närvarande elever. Att olika lärare påstås ge eleverna olika besked om trivselreglerna, anser informanterna således vara problematiskt. Några hävdar till och med att vissa medarbetare avsiktligt tubbar på reglerna för att undergräva andra medarbetares mandat att sätta gränser. Intervjupersonerna menar att personalomsättningen är fortsatt hög, vilket framhålls som ett symptom på den organisatoriska splittringen. Situationen drabbar i sin tur det ordinarie förebyggande arbetet, såsom rastvaktsystemet som utarmas på grund av minskad kontinuitet. I ljuset av denna lägesbeskrivning vittnar informanterna om kollegor som uttryckligen inte skulle sätta sina egna barn på S:t Ilian.

Mot denna bakgrund har intervjudeltagarna känt stor olust för att lyfta situationen externt. De hänvisar till rädsla för repressalier från rektor, i form av utebliven löneutveckling, ofördelaktig schematilldelning eller social uteslutning. Samtliga hävdar att dessa signaler har nått utbildningsförvaltningen, men att stödet från huvudmannen sviktar. Istället beskrivs LR:s kommunförening och Arbetsmiljöverket som de drivande parterna i fråga om personalens förhållanden. Den rättsliga processen har dock varit utdragen.⁴² Många anställda, tillika medlemmar i LR:s kommunförening, har under åren

---

⁴² Enligt LR:s kommunförening skulle huvudmannen inkomma med ett svar till AMV angående planerade åtgärder för att förbättra situationen. Hösten 2016 byttes handläggaren ut och en efterträdare fick sätta sig in i ärendet. I november fick LR:s kommunförening besked om att AMV inte hittade den information de

sedan sammanslagningen lämnat S:t Illianskolan med hänvisning till arbetsmiljön. Sådana externa signaler, sammanfogat med intervjuernas resultat, vittnar om ett strukturellt snarare än individuellt arbetsmiljöproblem. Informanterna framhåller en fortsatt hög personalomsättning som det yttersta belägget för den organisatoriska splittringen. Några av dem tog avsked under år 2017. De följde således den biträdande rektorns exempel, som lämnade skolan utan avtackning tidigare under våren. En permanent efterträdare tillkom från och med följande hösttermin.

Våren 2018

Vid de sista intervjuerna våren 2018 uttrycker flertalet av de kvarvarande informanterna en större framtidstro än tidigare. Den delvis nya skolledningen beskrivs som samstämmig, vilket ökat förtroendet bland medarbetarna. Följaktligen upplever de att arbetsmotivationen och energin i personalgruppen har ökat. Samtidigt som det fortfarande råder tydliga informella hierarkier på arbetsplatsen, erfar intervjupersonerna att skvaller mellan kollegor om andra kollegor är mindre utbrett än tidigare. Försättningsvis framhävs att den nuvarande biträdande rektorn är involverad i trygghetsteamet, vilket upplevs ha symbolvärde för vikten av samverkan mellan ledning och elevhälsa. I anslutning till den senare framförs att skolan numera konsekvent följer upp ogiltig frånvaro. Från och med vårterminen är också kamratstödjarna delaktiga i utformningen av skolans egen trygghetsmätning, med förhoppning om att öka validiteten i frågeställningarna.

Övriga intervjudeltagare är mindre optimistiska och anser att skolledningen har en fortsatt utmaning i att ena personalgruppen – inte minst kring det förebyggande och trygghetsskapande uppdraget. I det avseendet finns en skillnad i status mellan pedagoger och övrig personal, som försvårar att se elever som på olika sätt faller utanför ramarna som ett gemensamt ansvar. I synnerhet påtalas möjligheterna för elevassistenterna att göra sitt jobb; om inte alla lärare visar respekt dem så kommer heller inte eleverna göra det. Informanterna menar att skolans formellt lagstadgade handlingsplan hjälper föga då personalgruppen inte uppträder samstämmigt och konsekvent. Att inte upprätthålla trivselregler eller anmäla kränkande beteenden påtalas vara osolidariskt gentemot kollegorna eftersom det går ut över deras konsekvenspedagogik respektive riskerar att förskjuta gränserna för vad eleverna definierar som överträdelser. Att skolan saknar en värdegrund beskrivs som ett symptom på att skolledningen inte prioriterat att förankra det förebyggande uppdraget bland medarbetarna. I sammanhanget bör påminnas om att projektet *Trygg i skolan* skulle innebära "[...] samtal runt olika delar i värdegrundsarbetet"; något som alltså saknades och fortfarande saknas.⁴³ Samtidigt ska framhållas att skolans nuvarande

---

efterfrågade i de handlingar som huvudmannen inkommit med. Följaktligen planerades en ny inspektion i januari 2017. LR Enköpings kommunförening, medlemsblad 2016-12-12.

⁴³ En värdegrund kan definieras som de värderingar mellanmänniskt bemötande som skolledningen och personalen ska gestalta och förmedla till eleverna. En vedertagen utgångspunkt är skollagens så kallade portalparagraf om människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika

handlingsplan anbefaller alla medarbetare att ingripa mot kränkande behandling mellan elever. I dagsläget finns också reviderade rutiner för att upptäcka och åtgärda sådana beteenden. Det är dock oklart i vilken utsträckning som rektor efterlever sin anmälningsskyldighet till huvudmannen, som omfattar alla situationer där elever upplever sig ha blivit utsatta för kränkande behandling.

Enligt intervjudeltagarna råder fortfarande en bristande samsyn i personalgruppen kring det förebyggande uppdraget generellt (såsom att upprätthålla trivselregler) och arbetet med att dokumentera kränkningar specifikt. Uppgifterna stöds till viss del av dels de föregående intervjuerna med eleverna, dels av de deltagande observationerna. Vid projektets nystart vårterminen 2018 håller Säkerhetsakademien AB (SSK) en teoriföreläsning för skolpersonalen där rapportförfattaren medverkade. Vid detta tillfälle lyfte SSK skolans rutiner för att anmäla hot och våld samt andra kränkningar för diskussion. Vid sådana incidenter skall skolan, liksom alla Enköpings kommunala verksamheter, upprätta en särskild anmälan i systemet INVIT. Av åhörarnas reaktioner framgick dock att alla inte visste hur en INVIT-anmälan går till. Sådana instruktioner saknades också i den aktuella handlingsplanen (VT18) liksom i tidigare års upplagor (VT16 och VT17). Av analysen av den ursprungliga lägesbilden framkom att S:t Illianskolan hade fler polisanmälningar rörande sina elever än INVIT-rapporteringar. Därtill var merparten av polisanmälningarna upprättade av polisen själva eller på initiativ av anhöriga till elever på skolan. Av allt att döma är det inte omöjligt att skolans låga anmälningsbenägenhet beror på att all personal inte har kunskap om rutinerna.

Trygghetsmätningar

I kapitlets avslutande del analyseras resultaten från omfångsundersökningarna Liv & Hälsa Ung respektive Skolenkäten. Mätningarna erbjuder tidsseriedata över elevernas trygghet och erfarenheter av olika former av kränkande behandling i skolmiljön. Som framgick i rapportens metodkapitel överlappar mätningarnas intervall med flera betydelsebärande händelser i S:t Illiansskolans historia.

Liv & Hälsa Ung

Eleverna i årskurs 7 och 9 har besvarat enkätfrågorna om olika aspekter av tryggheten i skolmiljön vartannat år sedan 2013. Den senaste mätningen ägde rum på vårterminen 2017. En viktig parameter vid tolkningen av resultaten är att respondenterna i årskurs 7 i 2013 års mätning är desamma som gick i årskurs 9 år 2015. På samma sätt är respondenterna i årskurs 7 i 2015 års mätning är desamma som gick i årskurs 9 år 2017. I redovisningen nedan ingår de enkätfrågor som avser trivsel, mellanmänniskt bemötande, tillit till skolpersonalen och nivåskattningar av olika former av kränkande behandling.

---

värde oberoende av individuella karaktäristika, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med utsatta samhällsgrupper (Skolverket 2009, s. 12).

1. Trivsel

1.1 Hur trivs du i skolan?

Andel som svarat Mycket bra eller Ganska bra

	Årskurs 7						Årskurs 9					
	Pojkar			Flickor			Pojkar			Flickor		
	2013	2015	2017	2013	2015	2017	2013	2015	2017	2013	2015	2017
St Iliansskolan	82,9	88,2	83,3	90,9	76,3	68,6	96,7	73,0	79,7	91,3	67,3	54,3
Enköping Total	87,4	89,5	83,1	79,8	80,8	73,6	85,2	70,3	84,4	78,9	64,1	66,2
Länet Total	90,4	86,3	84,4	85,2	82,2	75,4	84,9	84,1	83,2	79,3	77,0	73,8

Av tabellen ovan framgår att trivsel bland S:t Iliansskolans elever generellt har minskat mellan mätningarna. Svaren avviker alltmer i negativ bemärkelse över tid från värdena för Uppsala län i synnerhet (men även för Enköpings kommun). Då resultaten splittas på könstillhörighet framkommer att det är utvecklingen bland flickorna som förklarar det huvudsakliga utfallet. Pojkarnas trivsel har likväl minskat över tid med undantag för ett fåtal årsvisa fluktuationer, men långt ifrån i samma utsträckning som flickornas. Värt att ha i åtanke vid tolkningen är skolsammanslagningen höstterminen 2014. Det innebär att respondenterna i årskurs 9 i 2015 års mätning har upplevt dess omedelbara konsekvenser, vilket inte kan sägas om respondenterna i årskurs 7 vid samma svarstillfälle. Samtidigt går inte att undgå att även om jämförelsen inbegriper samma elevkull – årskurs 7 år 2015 och årskurs 9 år 2017 – så har trivseln minskat och det både bland pojkar och flickor.

När analysen jämför samma årskullar över tid kvarstår den negativa trenden. År 2013 uppgav 82,9 procent av pojkarna respektive 90,9 procent av flickorna i årskurs 7 att de trivs i skolan. När samma respondenter nått årskurs 9 år 2015 uppgår samma andelar till 73 procent respektive 67,3 procent. Det motsvarar en minskning med nästintill 10 procent för pojkarna och 23,6 procent bland flickorna. År 2015 gav 88,2 procent av pojkarna respektive 76,3 procent flickorna i årskurs 7 ett jakande svar. När samma respondenter nått årskurs 9 år 2017 uppgår samma andelar till 79,7 procent respektive 54,3 procent. Det motsvarar en minskning med 8,5 procent för pojkarna och 22 procent bland flickorna.

1.2 Brukar du skolka?

Andel som svarat Ja

	Årskurs 7						Årskurs 9					
	Pojkar			Flickor			Pojkar			Flickor		
	2013	2015	2017	2013	2015	2017	2013	2015	2017	2013	2015	2017
St Iliansskolan	24,4	15,4	32,0	24,2	30,0	30,6	40,0	47,4	28,6	43,5	46,2	34,8
Enköping Total	22,6	15,5	28,4	28,0	38,9	25,0	33,8	50,8	32,3	33,9	51,9	31,2
Länet Total	15,8	20,6	20,4	16,1	16,3	18,6	33,8	30,2	34,0	36,6	34,9	34,5

Förekomsten av skolka utgör en dimension av elevernas trivsel i skolan, men kan också vara en indikator på skolans förmåga att följa upp och rapportera ogiltigt frånvaro. Oavsett årskurs är flickorna mer benägna att skolka än pojkarna, men könsskillnaden är långt ifrån lika påfallande som trivselaspekten ovan. Mest observerbart är att skolket bland pojkar i årskurs 9 har minskat över tid, medan det bland pojkar i årskurs 7 har ökat mellan mätillfällena. Utvecklingen bör emellertid tolkas med försiktighet då ämnet skolka sannolikt är förknippat med en betydande underrapportering i dessa självdeklarationsstudier. Sammantaget följer utvecklingen för alla respondenter trenden på kommunnivå, men S:t Ilians elever förefaller skola mer än sina jämnåriga i länet (med undantag för årsvisa fluktuationer).

När analysen jämför samma årskullar över tid kvarstår den negativa trenden. År 2013 uppgav 24,4 procent av pojkarna respektive 24,2 procent av flickorna i årskurs 7 att de brukar skolka. När samma respondenter nått årskurs 9 år 2015 uppgår samma andelar till 47,4 procent respektive 46,2 procent. Det motsvarar nästintill en dubblering bland både pojkarna och flickorna. År 2015 gav 15,4 procent av pojkarna respektive 30 procent flickorna i årskurs 7 ett jakande svar. När samma respondenter nått årskurs 9 år 2017 uppgår samma andelar till 28,6 procent respektive 34,8 procent. Även här konstateras att andelen skolkare dubblerats bland både pojkarna och flickorna.

2. Mellanmänniskt bemötande

Denna del av enkäten består av fyra frågepåståenden som respondenterna tagit ställning till utifrån följande svarsalternativ; *Stämmer mycket bra*, *Stämmer ganska bra*, *Stämmer ganska dåligt* respektive *Stämmer inte alls*. Region Uppsala som sammanställer resultaten redovisar endast fördelningen på de två förstnämnda svarsalternativen, vilket är fallet i tabellerna nedan.

2.1 Elever och lärare bemöter varandra med respekt i skolan

Andel som svarat Stämmer mycket bra eller Stämmer ganska bra

	Årskurs 7						Årskurs 9					
	Pojkar			Flickor			Pojkar			Flickor		
	2013	2015	2017	2013	2015	2017	2013	2015	2017	2013	2015	2017
St Iliansskolan	72,2	68,9	63,4	69,0	50,0	47,2	92,3	54,5	37,9	85,7	54,2	25,6
Enköping Total	77,5	72,0	62,9	64,3	50,0	49,1	71,7	55,2	44,8	58,2	50,0	38,9
Länet Total	78,8	70,7	68,2	72,6	71,8	66,0	67,4	64,7	62,9	62,7	64,3	60,0

Att döma tabellen ovan har andelen som upplever ett respektfullt bemötande mellan elever och lärare på S:t Ilian minskat drastiskt mellan mätillfällena. Särskilt iögonfallande är utvecklingen bland flickorna. År 2015 stämde hälften av flickorna i årskurs 7 in på påståendet. När samma respondenter nått årskurs 9 år 2017 har andelen halverats. Det går heller inte att bortse från att motsvarande andel bland samma årskull av pojkar gått från 68,9 procent till 37,9 procent; en minskning på 31 procent. Sammantaget föreligger en tydlig könsskillnad; pojkarna anser att elever och lärare bemöter varandra med respekt i betydligt högre grad än jämnåriga flickor. Om möjligt ännu mer intressant är att svarsfördelningen på kommunnivå matchar trenden bland både pojkar och flickor i årskurs 7 över samtliga mätillfällen med som högst en femprocentig avvikelse. Det är också påtagligt att trenden på länsnivå går mot ett minskat respektfullt bemötande över tid.

När analysen jämför samma årskullar över tid kvarstår den negativa trenden. År 2013 uppgav 72,2 procent av pojkarna respektive 69 procent av flickorna i årskurs 7 att elever och lärare bemöter varandra med respekt. När samma respondenter nått årskurs 9 år 2015 uppgår samma andelar till 54,5 procent respektive 54,2 procent. Det motsvarar en minskning med 17,7 procent för pojkarna och 14,8 procent bland flickorna. År 2015 gav 68,9 procent av pojkarna respektive procent 50 flickorna i årskurs 7 ett jakande svar. När samma respondenter nått årskurs 9 år 2017 uppgår samma andelar till 37,9 procent respektive 25,6 procent. Det innebär att andelen pojkar och flickor som upplever ett respektfullt bemötande på S:t Iliansskolan i genomsnitt har halverats.

2.2 Det är bra stämning i skolan

Andel som svarat Stämmer mycket bra eller Stämmer ganska bra

	Årskurs 7						Årskurs 9					
	Pojkar			Flickor			Pojkar			Flickor		
	2013	2015	2017	2013	2015	2017	2013	2015	2017	2013	2015	2017
St Iliansskolan	69,4	66,7	60,0	79,3	67,6	37,1	96,3	42,9	41,4	91,3	51,0	39,0
Enköping Total	72,5	68,0	62,1	64,0	69,4	45,3	81,0	46,7	52,9	82,0	46,8	53,5
Länet Total	82,4	71,8	65,5	78,6	71,2	61,9	80,6	69,7	66,8	74,6	65,7	61,8

Svarstendensen avseende stämningen i skolan följer trenden över graden av respektfullt bemötande. Det beror sannolikt på att frågorna mäter liknande aspekter av umgängesklimatet. Andelen av S:t Illians elever som instämmer med påståendet ovan har reducerats kraftigt över tid. Den största förändringen på skolnivå inträffar mellan åren 2013 och 2015, vilket överlappar med skolsammanslagningen. Men även mellan åren 2015 och 2017 är den negativa trenden livskraftig. Fortsättningsvis råder särpräglade utvecklingskurvor både i fråga om årskurs och könstillhörighet. Den *minsta* procentuella förändringen över tid återfinns bland pojkar i årskurs 7; mellan 2013 och 2017 minskar andelen med 9,4 procent. Den *största* procentuella förändringen över tid observeras bland pojkar i årskurs 9; mellan 2013 och 2017 minskade andelen med 55 procent ($\approx 54,9\%$). Utvecklingen för flickorna är konsistent sett till årskurs. Både i årskurs 7 och 9 har andelen flickor som anser att det är bra stämning i skolan mer än halverats sedan 2013. Liksom i föregående tabell observeras en negativ trend på länsnivå. Utvecklingstendensen avspeglas även på kommunnivå, om än inte lika markerad.

När analysen jämför samma årskullar över tid kvarstår den negativa trenden. År 2013 uppgav 69,4 procent av pojkarna respektive 79,3 procent av flickorna i årskurs 7 att det är bra stämning i skolan. När samma respondenter nått årskurs 9 år 2015 uppgår samma andelar till 42,9 procent respektive 51 procent. Det motsvarar en minskning med 26,5 procent för pojkarna och 28,3 procent bland flickorna. År 2015 gav 66,7 procent av pojkarna respektive 67,6 procent flickorna i årskurs 7 ett jakande svar. När samma respondenter nått årskurs 9 år 2017 uppgår samma andelar till 41,4 procent respektive 39 procent. Det motsvarar en minskning med 25,3 procent för pojkarna och 28,6 procent bland flickorna.

2.3 Skolan agerar om en elev mobbar en annan elev

Andel som svarat Stämmer mycket bra eller Stämmer ganska bra

	Årskurs 7						Årskurs 9					
	Pojkar			Flickor			Pojkar			Flickor		
	2013	2015	2017	2013	2015	2017	2013	2015	2017	2013	2015	2017
St Iliansskolan	80,0	64,1	68,8	72,4	62,5	54,8	92,0	60,0	52,9	81,0	43,2	46,2
Enköping Total	81,0	65,9	73,6	64,6	59,5	56,8	73,7	59,2	57,3	55,0	36,7	45,7
Länet Total	74,4	70,3	67,8	72,2	69,0	63,9	69,4	64,6	63,4	61,8	56,8	57,7

Att eleverna känner tillit till att skolpersonalen aktivt eftersträvar att förhindra kränkande behandling kan bedömas som en central aspekt av deras trygghet. I det avseendet uppvisar tabellen ovan en generell vikande trend över tid på skolnivå, med undantag för två avvikelser som faller inom ramen för årsvisa slumpvariationer. Den största procentuella förändringen på skolnivå inträffar mellan åren 2013 och 2015, vilket återigen överlappar med skolsammanslagningen. Därefter bromsar den negativa utvecklingen in. På gruppnivå återfinns delvis skilda utvecklingskurvor, som ger nyanser åt den övergripande trenden. Här är det i själva verket pojkarna och inte flickorna som

står bakom huvuddelen av utfallet. Mellan 2013 och 2017 minskade andelen pojkar i årskurs 7 som instämmer med påståendet med 11,2 procent och motsvarande andel i årskurs 9 med 39,1 procent. Motsvarande fördelning bland flickorna är 17,6 procent respektive 24,8 procent.

När analysen jämför samma årskullar över tid är den negativa trenden lika framträdande. År 2013 ansåg 80 procent av pojkarna respektive 72,4 procent av flickorna i årskurs 7 att det var bra stämning i skolan. När samma respondenter nått årskurs 9 år 2015 uppgår samma andelar till 60 procent respektive 43,2 procent. Det motsvarar en minskning på 20 procent för pojkarna och 29,2 procent för flickorna. År 2015 instämde 64,1 procent av pojkarna respektive 62,5 procent flickorna i årskurs 7 med påståendet. När samma respondenter nått årskurs 9 år 2017 uppgår samma andelar till 52,9 procent respektive 46,2 procent. Det motsvarar en minskning på 11,2 procent för pojkarna och 16,3 procent för flickorna. Avslutningsvis kan konstateras att utvecklingen på S:t Illian har följt en generellt nedåtgående trend på länsnivå.

2.4 Skolan agerar om en lärare kränker en elev

Andel som svarat Stämmer mycket bra eller Stämmer ganska bra

	Årskurs 7						Årskurs 9					
	Pojkar			Flickor			Pojkar			Flickor		
	2013	2015	2017	2013	2015	2017	2013	2015	2017	2013	2015	2017
St Iliansskolan	73,1	60,6	65,6	63,0	60,7	58,3	66,7	44,0	31,8	83,3	52,8	40,6
Enköping Total	83,1	59,5	69,8	64,3	61,5	61,8	67,3	45,0	40,6	55,7	46,3	47,4
Länet Total	79,7	70,8	69,2	72,2	69,5	64,8	65,8	61,6	60,2	61,4	58,7	58,1

Tabellen ovan höljer en generellt nedåtgående trend över tid på skolnivå, vars genomslag ser väldigt olika ut på gruppnivå. Om analysen avgränsas strikt till flickor och pojkar i årskurs 7 förefaller minskning över samtliga mättillfällen moderat. Däremot uppvisar respondenterna i årskurs 9 en avsevärt minskande tillit till att skolan agerar om en lärare kränker en elev. Den största procentuella förändringen inträffar mellan åren 2013 och 2015. Däremellan minskade andelen pojkar respektive flickor i årskurs 9 som instämmer med påståendet med 22,7 procent respektive 30,5 procent. Beaktas hela utvecklingen sedan 2013 rör det sig om en dryg halvering av svarsandelarna oavsett könstillhörighet.

När analysen jämför samma årskullar över tid kvarstår den negativa trenden. År 2013 instämde 73,1 procent av pojkarna respektive 63 procent av flickorna i årskurs 7 med påståendet. När samma respondenter nått årskurs 9 år 2015 uppgår samma andelar till 44 procent respektive 52,8 procent. Det motsvarar en minskning på 29,1 procent för pojkarna och 10,2 procent för flickorna. År 2015 instämde 60,6 procent av pojkarna respektive 60,7 procent flickorna i årskurs 7 med påståendet. När samma respondenter nått årskurs 9 år 2017 uppgår samma andelar till 31,8 procent respektive 40,6 procent. Det motsvarar en minskning på 28,8 procent för pojkarna och 20,1 procent för flickorna.

Avslutningsvis framgår att utvecklingen på S:t Illian har följt en generellt nedåtgående trend på länsnivå.

3. Problemnivåer

I denna del av enkäten har respondenterna skattat förekomsten av fyra former av kränkande behandling; mobbing, främlingsfientlighet, sexuella trakasserier och våld. Liksom tidigare tillämpas följande svarsalternativ; *Stämmer mycket bra*, *Stämmer ganska bra*, *Stämmer ganska dåligt* respektive *Stämmer inte alls*. Resultaten omfattar fördelningen på de två förstnämnda svarsalternativen och utvecklas i tabellerna nedan.

3.1 Mobbing är ett problem i skolan

Andel som svarat Stämmer mycket bra eller Stämmer ganska bra

	Årskurs 7						Årskurs 9					
	Pojkar			Flickor			Pojkar			Flickor		
	2013	2015	2017	2013	2015	2017	2013	2015	2017	2013	2015	2017
St Illiansskolan	18,8	36,7	42,9	4,5	43,8	56,7	8,7	41,2	40,4	23,8	27,5	37,8
Enköping Total	14,5	30,6	35,7	24,0	40,5	47,7	25,0	30,2	30,1	18,4	30,8	28,8
Länet Total	26,0	20,7	26,4	19,9	20,5	24,6	21,5	17,6	24,3	16,8	17,2	20,1

Den totala andelen respondenter som upplever mobbing som ett reellt problem på S:t Illiansskolan har ökat succesivt mellan de tre mätningarna. Den i särklass kraftigaste ökningen kan observeras mellan åren 2013 och 2015. Bakom den huvudsakliga trenden står pojkar och flickor i årskurs 7 respektive pojkar i årskurs 9. Ett uppseendeväckande resultat återfinns under år 2013; blott 4,5 procent av flickorna i årskurs 7 respektive 8,7 procent av pojkarna i årskurs 9 instämmer med påståendet. Det kan jämföras med motsvarande fördelning under år 2015 då hela 43,8 procent av flickorna i årskurs 7 respektive 41,2 procent av pojkarna i årskurs 9 ger samma svar. Ett intressant resultat är att fler flickor än pojkar i årskurs 7 instämmer med påståendet, men i årskurs 9 är fördelningen den motsatta (bortsett från år 2013). Värt att uppmärksamma är också att andelen på S:t Illiansskolan som upplever mobbing som ett problem genomgående är högre än på både kommunnivå och länsnivå.

När analysen jämför samma årskullar över tid kvarstår stora delar av den negativa trenden. År 2013 betraktade 18,8 procent av pojkarna respektive 4,5 procent av flickorna i årskurs 7 mobbing som ett problem. När samma respondenter nått årskurs 9 år 2015 uppgår samma andelar till 41,2 procent respektive 27,5 procent. Det motsvarar en ökning med 14,3 procent för pojkarna och 23 procent för flickorna. År 2015 instämde 36,7 procent av pojkarna respektive 43,8 procent flickorna i årskurs 7 med påståendet. När samma respondenter nått årskurs 9 år 2017 uppgår samma andelar till 40,4 procent respektive 37,8 procent. Det motsvarar en ökning med 3,7 procent för pojkarna och en minskning med 6 procent bland flickorna.

3.2 Främlingsfientlighet är ett problem i skolan

Andel som svarat Stämmer mycket bra eller Stämmer ganska bra

	Årskurs 7						Årskurs 9					
	Pojkar			Flickor			Pojkar			Flickor		
	2013	2015	2017	2013	2015	2017	2013	2015	2017	2013	2015	2017
St Iliansskolan	13,0	27,6	23,1	0,0	26,3	42,9	0,0	37,0	24,4	23,5	12,9	35,5
Enköping Total	10,7	24,2	20,9	9,7	33,3	32,4	24,7	30,2	16,4	18,4	18,9	30,4
Länet Total	18,5	15,2	16,9	11,8	14,3	15,2	19,3	17,9	21,0	14,5	15,8	20,5

Av allt att döma har andelen som upplever främlingsfientlighet på S:t Iliansskolan ökat generellt över tid. Det råder dock olika svarstendenser på gruppnivå. Ett förbryllande resultat iaktas för år 2013; då instämde inga flickor i årskurs 7 eller pojkar i årskurs 9 med påståendet. Motsvarande fördelning år 2015 är 26,3 procent respektive 37 procent och år 2017 42,9 procent respektive 24,4 procent. Flickor och pojkar uppvisar således olika utvecklingstendenser sett till årskurs. År 2017 erfar pojkar i både årskurs 7 och 9 främlingsfientlighet i mindre utsträckning än år 2015, men nivåerna är trots det väsentligt högre än för år 2013. Flickorna uppvisar dock en motsatt utveckling; aldrig har så många instämt med påståendet som vid den senaste mätningen. Värt att uppmärksamma är också att främlingsfientligheten ökat i såväl kommunen som länet över tid – men likväl uppvisar S:t Ilian generellt högre problemnivåer än båda jämförelsepopulationerna.

När analysen jämför samma årskullar över tid kvarstår den negativa trenden. År 2013 betraktade 13 procent av pojkarna respektive 0 procent av flickorna i årskurs 7 främlingsfientlighet som ett problem. När samma respondenter nått årskurs 9 år 2015 uppgår samma andelar till 37 procent respektive 12,9 procent. Det motsvarar nästintill en tredubbling bland pojkarna. År 2015 instämde 27,6 procent av pojkarna respektive 26,3 procent flickorna i årskurs 7 med påståendet. När samma respondenter nått årskurs 9 år 2017 uppgår samma andelar till 24,4 procent respektive 35,5 procent. Det motsvarar en minskning med 3,2 procent för pojkarna och en ökning med 10 procent för flickorna, men det är endast den sistnämnda förändringen som är signifikant.

3.3 Sexuella trakasserier är ett problem i skolan

Andel som svarat Stämmer mycket bra eller Stämmer ganska bra

	Årskurs 7						Årskurs 9					
	Pojkar			Flickor			Pojkar			Flickor		
	2013	2015	2017	2013	2015	2017	2013	2015	2017	2013	2015	2017
St Iliansskolan	7,4	27,6	12,9	5,3	21,7	22,7	4,5	21,4	14,0	9,5	16,1	27,3
Enköping Total	9,5	24,2	10,0	12,1	25,0	20,0	19,5	18,6	10,3	10,8	15,4	18,3
Länet Total	16,1	13,7	12,7	11,5	10,8	12,4	13,5	12,3	16,3	10,1	14,7	18,4

Den totala andelen respondenter som uppfattar sexuella trakasserier som ett problem på S:t Iliansskolan har ökat succesivt över tid – om än i olika utsträckning mellan

mätningarna. Den avgörande ökningen ägde rum mellan år 2013 och 2015 – och intressant nog bland både flickor och pojkar oavsett årskurs. Därefter observeras emellertid olika tendenser på gruppnivå. Medan pojkarna överlag rapporterar lägre problemnivåer år 2017 än 2015 är det fortfarande mellan en dryg femtedel och en dryg fjärdedel av flickorna som instämmer med påståendet. Den påtagliga ökningen mellan år 2013 och 2015 återfinns också på kommunnivå, men inte på länsnivå. Sedan år 2015 uppvisar S:t Illian generellt högre problemnivåer än båda jämförelsepopulationerna.

När analysen jämför samma årskullar över tid kvarstår trenden på skolnivå. År 2013 betraktade 7,4 procent av pojkarna respektive 5,3 procent av flickorna i årskurs 7 sexuella trakasserier som ett problem. När samma respondenter nått årskurs 9 år 2015 uppgår samma andelar till 21,4 procent respektive 16,1 procent. Det motsvarar nästintill en tredubbling bland både pojkarna och flickorna. År 2015 instämde 27,6 procent av pojkarna respektive 21,7 procent flickorna i årskurs 7 med påståendet. När samma respondenter nått årskurs 9 år 2017 uppgår samma andelar till 14 procent respektive 27,3 procent. Det motsvarar en halvering bland pojkarna och en ökning med 5,6 procent bland flickorna. Sammanfattningsvis var det således dubbelt så många flickor som pojkar i årskurs nio som upplevde sexuella trakasserier som ett problem under vårterminen 2017.

3.4 Våld är ett problem i skolan

Andel som svarat Stämmer mycket bra eller Stämmer ganska bra

	Årskurs 7						Årskurs 9					
	Pojkar			Flickor			Pojkar			Flickor		
	2013	2015	2017	2013	2015	2017	2013	2015	2017	2013	2015	2017
St Iliansskolan	12,5	28,6	51,4	17,4	48,5	60,0	0,0	41,9	33,9	10,0	36,6	70,7
Enköping Total	14,7	26,3	42,9	16,7	46,3	50,0	18,6	29,4	25,3	13,7	32,8	50,7
Länet Total	20,5	18,9	27,0	10,4	14,2	20,9	15,0	13,6	20,8	10,0	12,5	19,9

Det sista frågepåståendet på temat mellanmänskligt bemötande handlar om förekomsten av våld i skolmiljön. Den totala andelen respondenter på S:t Illiansskolan som svarar instämmande har ökat generellt över tid. Den största ökningen observeras mellan år 2013 och 2015 bland såväl flickor som pojkar i båda årskurserna – men i årskurs 9 i synnerhet. Därefter observeras emellertid olika tendenser på gruppnivå. Den största *positiva* avvikelsen är minskningen med 8 procent för pojkarna i årskurs 9 mellan år 2015 och 2017. Den största *negativa* avvikelsen är ökningen bland motsvarande flickor (allt annat lika); från 36,6 procent till 70,7 procent, vilket nästintill utgör en fördubbling av andelen flickor som upplever att våld är ett problem på S:t Illian. Dessutom föreligger en tydlig könsskillnad då flickor överlag svarar instämmande i väsentligt högre utsträckning än pojkarna. Beaktansvärt är också att problemnivåerna ökat i såväl kommunen som länet över tid – men likväl uppvisar S:t Illian generellt högre problemnivåer än båda jämförelsepopulationerna.

När analysen jämför samma årskullar över tid kvarstår den negativa trenden. År 2013 betraktade 12,5 procent av pojkarna respektive 17,4 procent av flickorna i årskurs 7 våld som ett problem i skolmiljön. När samma respondenter nått årskurs 9 år 2015 uppgår samma andelar till 41,9 procent respektive 36,6 procent. Det motsvarar en ökning med nästintill 30 procent för pojkarna och en dubblering bland flickorna. År 2015 instämde 28,6 procent av pojkarna respektive 48,5 procent flickorna i årskurs 7 med påståendet. När samma respondenter nått årskurs 9 år 2017 uppgår samma andelar till 33,9 procent respektive 70,7 procent. Det motsvarar en minskning med 5,3 procent för pojkarna och 22,2 procent bland flickorna.

4. Trygghet

I enkätens avslutande del finns två frågepåståenden om tryggheten i klassrummet respektive under rasterna, som respondenterna tagit ställning till. Resultaten avser fördelningen på svarsalternativet *Ja, alltid* och presenteras i tabellerna nedan.

4.1 Känner du dig trygg klassrummet?

Andel som svarat Ja, alltid

	Årskurs 7						Årskurs 9					
	Pojkar			Flickor			Pojkar			Flickor		
	2013	2015	2017	2013	2015	2017	2013	2015	2017	2013	2015	2017
St Iliansskolan	76,9	75,0	77,6	72,7	59,0	42,9	83,3	83,8	65,6	86,4	63,5	55,8
Enköping Total	80,0	77,6	77,0	69,5	60,8	47,3	84,9	81,3	73,1	78,2	56,4	63,0
Länet Total	84,7	81,5	76,9	72,2	68,2	60,2	87,8	84,6	83,7	74,7	67,4	65,7

Utvecklingen mellan mätningarna på skolnivå förefaller vid en första anblick något motsägelsefull, vilket förklaras av olika svarstendenser på gruppnivå. Initialt observeras att tryggheten bland pojkar i årskurs 7 varit oförändrad över tid. Bland pojkarna i årskurs 9 råder en påfallande stabilitet mellan de två första mätningarna, men till vårterminen 2017 minskade tryggheten stadigt. Utvecklingen bland flickorna i båda årskurserna är jämförlig. Från år till år har deras trygghet minskat succesivt i samma storleksordning; mellan 2013 och 2017 uppvisar båda flickgrupperna en 30 procentig nedgång. En intresseväckande observation är att könsskillnaden är mycket liten vid den första mätningen för att sedan vidgas alltmer över tid. Beaktansvärt i sammanhanget är att utvecklingen på St Iliansskolan följer den försiktigt nedåtgående trenden på båda kommunnivå och länsnivå över tid.

När analysen jämför samma årskullar över tid kvarstår de något olikartade svarstendenserna. År 2013 uppgav 76,6 procent av pojkarna respektive 72,7 procent av flickorna i årskurs 7 att de alltid är trygga i klassrummet. När samma respondenter nått årskurs 9 år 2015 uppgår samma andelar till 83,8 procent respektive 63,5 procent. Det motsvarar en ökning med 7,2 procent för pojkarna och en minskning med 9,2 procent bland flickorna. År 2015 gav 75 procent av pojkarna och 59 procent flickorna i årskurs 7 ett helhjärtat jakande svar på frågan. När samma respondenter nått årskurs 9 år 2017

uppgår samma andelar till 65,6 procent respektive 55,8 procent. Det motsvarar en minskning med 9,4 procent för pojkarna och 3,2 procent bland flickorna, men det är endast den förstnämnda förändringen som är signifikant. Trots de olikartade svarstendenserna på grupp nivå kan konstateras att tryggheten i klassrummet på skolnivå uppvisar en nedåtgående trend över tid, som huvudsakligen förklaras av utvecklingen bland flickorna.

4.2 Känner du dig trygg på rasterna i skolan?

Andel som svarat Ja, alltid

	Årskurs 7						Årskurs 9					
	Pojkar			Flickor			Pojkar			Flickor		
	2013	2015	2017	2013	2015	2017	2013	2015	2017	2013	2015	2017
St Illiansskolan	60,5	57,7	71,4	71,9	51,3	28,6	82,8	78,4	60,3	81,8	55,8	43,2
Enköping Total	71,7	62,1	68,9	59,6	54,9	43,6	81,9	76,6	70,5	77,5	57,7	54,1
Länet Total	76,4	74,2	71,0	67,8	63,3	56,0	84,0	81,0	81,0	74,0	68,9	64,0

Av allt att döma uppvisar tryggheten under rasterna på skolnivå en nedåtgående trend över tid. Den enda avvikelser återfinns bland pojkarna i årskurs 7 vars svar varierar mellan åren; de uppvisar den högsta tryggheten av alla grupper vid den senaste mätningen. Utvecklingen förklaras i synnerhet av flickornas kraftigt minskande trygghet och det oavsett årskurs. Mellan åren 2013 och 2017 uppvisar flickgrupperna en nedgång i storleksordningen 40 till nästintill 50 procent. Särskilt uppseendeväckande är att könsskillnaden är som allra störst i den senaste mätningen. Beaktansvärt är också att utvecklingen på S:t Illiansskolan följer en nedåtgående trend på båda kommunnivå och länsnivå över tid.

När analysen jämför samma årskullar över tid kvarstår den negativa trenden bland flickorna. År 2013 uppgav 60,5 procent av pojkarna respektive 71,9 procent av flickorna i årskurs 7 att de alltid är trygga på rasterna. När samma respondenter nått årskurs 9 år 2015 uppgår samma andelar till 78,4 procent respektive 55,8 procent. Det motsvarar en ökning med 17,9 procent för pojkarna och en minskning med 16,1 procent bland flickorna. År 2015 gav 57,7 procent av pojkarna och 51,3 procent flickorna i årskurs 7 ett helhjärtat jakande svar på frågan. När samma respondenter nått årskurs 9 år 2017 uppgår samma andelar till 60,3 procent respektive 43,2 procent. Det motsvarar en ökning med 2,6 procent för pojkarna och en minskning med 8,1 procent bland flickorna, men det är endast den sistnämnda förändringen som är signifikant.

Tolkning och slutsatser

Resultaten för S:t Illiansskolan harmonierar över samtliga fyra frågeområden. Det rör sig om en samstämd negativ trend över tid. För det första uppger respondenterna en minskad trivsel, vilket lyser igenom i att skolket blivit mer utbrett. För det andra upplever allt färre att elever och lärare bemöter varandra med respekt, vilket återspeglas i en minskad tillfredsställelse med stämningen i skolan. Därtill har tilliten till

att skolpersonalen agerar vid såväl kränkningar mellan elever som då en lärare kränker en elev minskat. För det tredje har andelen respondenter som bedömer mobbing, främlingsfientlighet, sexuella trakasserier respektive våld vara ett problem på skolan ökat över tid. Avslutningsvis konstateras att elevernas trygghet, åtminstone i årskurs 7 och 9, har minskat i båda under lektionstid i klassrummen och på rasterna. Den är i synnerhet i det sistnämnda avseendet, då eleverna befinner sig i skolans korridorer och på skolgården, som tryggheten minskat. Ett rimligt antagande är att respondenterna associerar klassrummet med lärarledd undervisning och således blir vuxennärvaron en betydelsefull faktor vid tolkningen av resultatet.

Analysen har utgått från skolnivån (samtliga respondenter) för att sedan skärskåda utvecklingen på gruppnivå (årskurs och könstillhörighet). Därigenom påträffades att det är utvecklingen bland flickorna, oavsett årskurs, som är den avgörande förklaringen till den negativa trenden. Flickornas situation är särskilt oroväckande i förhållande till jämförelsegrupperna på kommunnivå respektive länsnivå. Svarstendensen bland flickorna kvarstår då varje årskull studeras över tid. Av allt att döma inträffar den huvudsakliga nedgången mellan åren 2013 och 2015, vilket sammanfaller med sammanslagningen av Västerledsskolan och S:t Iliansskolan med en väsentlig ökning av elevantalet. De initiala resultaten är förenliga med den ursprungliga lägesbilden. Mellan åren 2015 och 2017 bromsar den negativa utvecklingen in, men är likväl livskraftig. Resultaten från vårterminen 2017 uppvisar inga tecken på återhämtning från föregående mätning. En begränsning med svarsunderlaget är att frågekonstruktionerna i Liv & Hälsa Ung reviderades fr.o.m. 2013, vilket begränsar tidserien retroaktivt. Sammantaget finns ett stort behov av att iaktta den fortsatta utvecklingen över tid.

Skolinspektionens bedömning

Nu närmast avhandlas Skolinspektionens granskningsprocess av S:t Iliansskolan, som bygger på Skolenkäten och efterföljande tillsynsbesök. Avsnittet tar avstamp från lägesbilden som redovisades inledningsvis. Myndigheten har i två omgångar följt upp de brister som konstaterades vid tillsynen av S:t Iliansskolan under år 2015. Den första uppföljningen bygger på huvudmannens skriftliga redovisning från april respektive augusti 2016 samt intervjuer genomförda på skolan i september 2016. Den andra uppföljningen baseras uteslutande på en skriftlig redovisning av vidtagna åtgärder, som huvudmannen inkom med i januari 2017.

5.5.1 Utlåtande höstterminen 2016

Enligt Skolinspektionen var två av tre bristområden ännu inte åtgärdade vid återbesöket i september 2016. Som framgår av tabellen nedan uppfylldes inte författningskraven avseende formativ bedömning av elevernas prestationer respektive trygghet, studiero och åtgärder mot kränkande behandling.⁴⁴

---

⁴⁴ Skolinspektionens beslut 2016-10-03; Dnr 43-2015:3832.

Arbetsområde	Typ av ingripande	Senaste datum för redovisning
3. Bedömning och betygssättning	Föreläggande	2017-01-20
4. Trygghet, studiero och åtgärder mot kränkande behandling	Föreläggande	2017-01-20
5. Förutsättningar för lärande och trygghet	Brist avhjälp	

I intervjuerna med rektorn, lärare och elevhälsan förklaras att skolan har vidtagit en rad åtgärder för att förbättra tryggheten på skolan. Bland dem nämns "deltagande i ett trygghetskapade projekt, ökad vuxennärvaro på olika platser i skolan och utökat samarbete med polisen".⁴⁵ Uppgiftslämnarna anser att det numera råder samstämmighet om att vuxna på skolan agerar när det uppstår bråk och slagsmål. De upplever också att tryggheten har ökat – men berättar samtidigt att skolans interna trygghetsmätning för våren 2016 gav en fortsatt negativ bild av elevernas trygghet. Av intervjuer med elever framgår vidare att bråk och slagsmål fortfarande är relativt vanligt förekommande. Exempelvis framför flera elever att det förekommer slagsmål varje vecka på skolan. Enligt rektorn upprättades sex anmälningar om kränkande behandling, varav tre gällde slagsmål, under de första knappt fyra veckorna av höstterminen 2016. Följaktligen ansåg Skolinspektionen att elevernas skolmiljö, trots påstådda åtgärder, ännu inte fullt ut präglas av trygghet. Skolans arbete med att skapa en trygg miljö för eleverna behövde därför förstärkas ytterligare.

Av uppföljningen framgick vidare att elevhälsans arbete var under utveckling. Elevhälsans samlade kompetens, med undantag för skolläkaren, används regelbundet vid enskilda elevärenden. Detta är i stor utsträckning ett åtgärdande arbete som bedrivs utifrån redan uppkomna behov. I intervju med elevhälsan och rektorn framkommer att det förebyggande och hälsofrämjande arbetet behöver utvecklas ytterligare. Det framkommer dock att olika kompetenser inom elevhälsan i viss utsträckning redan bedriver ett förebyggande och hälsofrämjande arbete riktat mot grupper av elever och personal. Exempelvis har elevhälsan arbetat förebyggande avseende att motverka ogiltig frånvaro och att skapa en tryggare miljö i vissa elevgrupper. Samtidigt pågår ett arbete med att stärka elevhälsans förebyggande och hälsofrämjande arbete genom att exempelvis skapa bättre tidsmässiga förutsättningar för samverkan mellan elevhälsans olika kompetenser.⁴⁶

⁴⁵ Skolinspektionens beslut 2016-10-03; Dnr 43-2015:3832.

⁴⁶ Skolinspektionens beslut 2016-10-03; Dnr 43-2015:3832.

5.5.2 Utlåtande vårterminen 2017

Arbetsområde	Typ av ingripande
3. Bedömning och betygssättning	Brist avhjälp
4. Trygghet, studiero och åtgärder mot kränkande behandling	Brist avhjälp

Efter Skolinspektionens andra uppföljning bedömdes tidigare observerade brister som åtgärdade. Av huvudmannens skriftliga redovisning framgår bland annat att skolan anser att tryggheten har ökat. De vidtagna åtgärderna bestod i att personalstyrkan har utökats med elevassistenter som följer vissa elever som behöver extra stöttning inom området. Dessutom framkom att arbetet med att följa upp och åtgärda otrygghet och kränkningar förstärkts och elevhälsan har genomfört observationer och gett förslag på åtgärder i klasser och grupper som präglas av oro. Elevhälsan och trygghetsteamet arbetade dock vidare med att förbättra situationen, framförallt i en årskurs, i behov av fortsatta insatser.⁴⁷

5.5.3 Utlåtande höstterminen 2017

Skolinspektionen genomförde den återkommande Skolenkäten på S:t Illian senast höstterminen 2017.⁴⁸ I jämförelse med föregående svarstillfälle, vårterminen 2015, observerades inga förändringar bland elevrespondenterna beträffande tryggheten och i vilken utsträckning som elever följer respektive lärare upprätthåller ordningsregler. Studieron bedöms ha försämrats något, medan det förebyggande arbetet mot kränkningar delvis har förbättrats. Ingen av förändringarna är dock statistiskt signifikanta. Resultaten för trygghet och studiero desamma bland lärarrespondenterna. Pedagogerna anser emellertid inte att förutsättningarna för att förhindra kränkningar har utvecklats sedan vårterminen 2015. Däremot anser fler att skolpersonalen uppträder enligt för att upprätthålla skolans ordningsregler. Det är dock inte fler lärare som upplever att eleverna följer ordningsreglerna. Av resultatsammanställningen framgår bland annat att:

- 30 procent av **eleverna** anser att det "stämmer helt och hållet" att de är trygga i skolan – att jämföra med 32 procent vårterminen 2015.
- 15 procent av **eleverna** uppger att det finns elever respektive 11 procent att det finns personal som de är rädda för – att jämföra med 13 procent med avseende på både elever som personal vårterminen 2015.
- 23 procent av **vårdnadshavarna** anser att det "stämmer helt och hållet" att skolan arbetar aktivt med att förhindra kränkande behandling – att jämföra med 28 procent vårterminen 2015.

⁴⁷ Skolinspektionens beslut 2017-01-25; Dnr 43-2015:3832.

⁴⁸ Den s.k. skolenkäten besvaras av pedagogisk personal respektive elever i årskurs 9. Vid tidpunkten gick totalt 138 elever i årskurs 9 varav 108 medverkade, vilket gav en svarsfrekvens på 78 procent.

- 32 procent av **vårdnadshavarna** menar att det "stämmer ganska dåligt" att deras barn har studier under lektionerna – att jämföra med 31 procent vårterminen 2015.
- 16 procent av **lärarna** svarade att det "stämmer ganska dåligt" att personalen uppträder konsekvent – att jämföra med 26 procent vårterminen 2015.
- 22 procent av **lärarna** uppger att det "stämmer ganska dåligt" att det är en trygg miljö för eleverna att vistas i – att jämföra med 26 procent vårterminen 2015.

Sammanfattningsvis placerade sig S:t Illian fortfarande under riksgenomsnittet i den senaste mätningen på frågeområdena trygghet, studier, elevinflytande och ordningsregler samt skolans förebyggande arbete mot kränkningar. Dessutom har andelen elever i årskurs 9 som uppnått kunskapskraven i alla ämnen minskat sedan Skolinspektionens senaste tillsynsbesök. Läsåret 2015/-16 uppgick andelen till 70,7 procent att jämföra med 60,6 procent för läsåret 2017/-18. Motsvarande andel på riksnivå var 75,7 procent.

Kapitel 6: Samverkan

Detta kapitel designeras åt samverkan, som är ett centralt tema i både *Trygg i skolan* och Skolinspektionens bedömningsunderlag. Samverkan kring lägesbilden var en av projektets målsättningar. Under utvärderingens gång anträffas två olika anspråk på förändring i den riktningen, som framgår av hänvisningarna nedan.

”Projektet har också mynnat ut i ökad samverkan mellan berörda aktörer, mellan polis, skola och socialtjänst.”⁴⁹

”Genom såväl huvudmannens redogörelse över vidtagna åtgärder som intervjuer med lärare, elevhälsan och rektorn, framgår att skolan har vidtagit en rad åtgärder för att förbättra tryggheten på skolan. Till dessa hör deltagande i trygghetskapade projekt, ökad vuxennärvaro på olika platser i skolan och utökat samarbete med polisen.”⁵⁰

För det första påstår Svenska Säkerhetsakademien (SSK) att projektet resulterade i ökad samverkan mellan skolan och polisen samt socialtjänsten. För det andra uppger S:t Illiansskolan för Skolinspektionen att de under år 2016 utökade sitt samarbete med polisen. Följaktligen blir kapitlets syfte att belägga om påståendena stämmer överens med de externa aktörernas verklighetsbeskrivningar och lägesbilder under aktuella tidsperspektiv. Avslutningsvis jämförs resultatet med den initiala kommunala målsättningen om utvecklad samverkan, som antogs i samband med *Trygg i skolan*.

1. Socialtjänsten

I detta avsnitt medverkar representanter för socialtjänstens barn- och ungdomsenhet respektive Familjens hus. Den sistnämnda är socialförvaltningens öppna mottagning dit vårdnadshavare med stödbehov kan söka sig frivilligt. Deras insatser bygger således inte på myndighetsbeslut, vilket är fallet med barn- och ungdomsenheten. Till den historiska bakgrunden hör att S:t Illiansskolan saknat en formaliserad samverkan med respektive verksamhet, vilket preciserades som ett utvecklingsområde efter analysen av lägesbilden våren 2015. Som presenterades i rapportens andra kapitel ställde sig skolledningen vid tidpunkten positiv till analysens slutsats. Med sådan samverkan avses initialt att skolan har som rutin att underrätta barn- och ungdomsenheten om elever som uppvisar tecken på fysisk och psykisk ohälsa. Alla som arbetar inom skola är skyldiga att anmäla om det finns misstanke om att ett barn upp till 18 år far illa eller riskerar att fara illa (14 kap. 1 c § SoL). Skolrelaterade problem och social utsatthet hänger ofta samman och kan förstärka varandra. Det är därför eftersträvansvärt att skola och socialtjänst parterna kan vidta åtgärder som kompletterar varandra, vilket innebär ett informationsutbyte inom ramen för sekretesslagstiftningen. I fallet Familjens

---

⁴⁹ Protokoll styrgruppsmöte Tryggare Uppsala Län 160311; sida 4.

⁵⁰ Skolinspektionens beslut 2016-10-03. Dnr 43-2015:3832.

hus kan samverkan bestå i att de får möjlighet att informera vårdnadshavare om sin verksamhet vid föräldramöten.

Till att börja med ger ingen av informanterna stöd för SSK:s påstående om utvecklad samverkan med skolan under år 2016. De menar att parternas relation är lika låst idag, närmare bestämt i september 2018, som under våren 2015 och detta alltså trots att skolledningen då var positiv till gemensamma krafttag. Informanterna har inte sett någon förbättring i kontakterna med skolan sedan dess. Barn- och ungdomsenhet har under årens ställt förfrågningar om förankra sitt uppdrag bland skolpersonalen, i hopp om att öka deras anmälningsbenägenhet. Men varken skolledningen eller elevhälsan har tagit kontakt i allmänpreventivt avseende eller tagit initiativ till andra samarbeten, enligt informanterna.

Familjens hus uppger att de haft otroligt svårt att nå ut till sin målgrupp då det är ytterst få familjer som kontaktar dem. För närvarande har verksamheten inga pågående utredningar kring ungdomar från S:t Illianskolan, vilket också var fallet när rapportförfattaren först besökte verksamheten i mars 2017. Sedan dess har barn- och ungdomsenheten å sin sida endast mottagit en handfull orosanmälningar från skolan, som i regel gäller allvarliga företeelser såsom grova fysiska kränkningar mellan elever. Informanterna uppger att skolan, liksom tidigare, i första hand gör polisanmälningar medan orosanmälningar upprättats betydligt mer sällan. I dagsläget kommer istället den absoluta merparten av orosanmälningar angående elever på S:t Ilian från polisen, som beslutat att göra anmälan utifrån uppgifter i skolans ursprungliga polisanmälan. Ärendegången försvårar utredningsarbetet då socialtjänsten inte kan bjuda med skolan som part i utredningen om anmälan kommer via polisen.

Från socialförvaltningens verksamheter målas en unison bild av att skolan ännu inte förstått sin roll i samverkan. Informanterna pekar på en rad förbättringsområden. En anpassad läromiljö och skolgång kan särskilt viktigt för unga i utsatta livssituationer. En skola som stödjer elevens utveckling mot målen skyddar mot så kallade "skolmisslyckanden" där orsakerna kan vara olika, men tar sig uttryck genom till exempel utagerande beteende, nedstämdhet och skolfrånvaro. Socialtjänsten skulle därför se skolan är observant på och anmäler sådana indikationer. Tankarna om nyttan med samverkan måste övervinna uppfattningen om att skolans uppdrag tar slut när socialtjänsten tagit över. En informant förtydligar att elevers svårigheter att komma till skolan lätt avvisas som en skolfråga på grund utav att skolan har ett uppdrag att ansvara för skolplikten, men att skolfrånvaron ofta är ett uttryck för andra typer av problem.

Informanterna anser att när skolan inte jackar i deras verksamheters intentioner – i det *gemensamma* kommunala åtagandet – så blir de oproportionellt belastade. Utfallet blir ytterst kännbart för socialtjänsten som sista kommunala instans. När samverkan mellan skolan och socialtjänsten fallerar – och ytterst möjligheterna att sätta in tidiga insatser – är det ytterst de eleverna med stödbehov och deras familjer som drabbas. Det

sammanfattande utlåtandet är att det saknas stöd för SSK:s påstående. Socialtjänsten anser att glappet mellan skolans och socialtjänstens hantering som konstaterades redan våren 2015 fortfarande kvarstår. SSK:s inlägg är uppseendeväckande eftersom det implicerar att samverkan kan åstadkommas utan att initiera kontakt över de organisatoriska gränserna.

2. Polisen

I detta avsnitt medverkar representanter för lokalpolisområde Enköping-Håbo. De delar inte den verklighetsbeskrivning som skolledningen redovisat för Skolinspektionen eller SSK:s påstående, som båda gör anspråk på utvecklad samverkan med skolan fr.o.m. år 2016. Informanterna ställer sig frågande till vad uppgifterna baseras på. De bekräftar att en polisiär resurs medverkade vid introduktionen av *Trygg i Skolan* i skolmatsalen vårterminen 2016, men att de för övrigt inte varit en part i projektet. Sedan dess har de inte sett någon form av förändring i kontakten med skolledningen eller personalen.

I återblick

Under intervjuerna får poliserna möjlighet att utveckla sin lägesbild över S:t Illianskolan. Historiskt har skolan i regel kontaktat polisen i reaktivt avseende, som när slagsmål ägt rum inför ögonen på elever och personal. Däremot har det inte funnits en samverkan kring det förebyggande arbetet, som t.ex. tar sikte på konflikter mellan av skolan kända problemtyngda elever *innan* handgemäng uppstår. Skolan har heller inte haft som rutin att bjuda in polisen till föräldramöten, t.ex. i syfte att informera vårdnadshavare om tecken på normbrytande beteenden bland ungdomar, brott som de kan komma i kontakt med (narkotika, lagning, brott på sociala medier osv.) och ge det aktuella läget för polisens arbete mot sådana ungdomsbrott. Enligt informanterna deltog polisen senast på ett föräldramöte vid S:t Illiansskolan höstterminen 2016. Sedan dess har målet varit att besöka skolan minst en gång per månad för att bygga relationer till eleverna. I återblick har skolan stått ut i negativt avseende då polisen, både före och efter myndighetens omorganisation 2015, haft en välfungerande samverkan med övriga skolor i Enköpings stad.

Lägesbild 2017

När utvärderingen påbörjas under vår-vintern 2017 konstateras att polisen uppnått och håller fast vid sin målsättning. Väsentligt är att besöken sker och har skett på polisens eget initiativ, utan skolans uttryckliga önskemål. Hälften av informanterna anser att skolan polisanmäler när brott sker, medan övriga bedömer att det föreligger ett stort mörkertal baserat på tidigare erfarenheter av skolledningen och föräldrar till barn på skolan. Oavsett ståndpunkt känner samtliga igen sig i Skolinspektionens utlåtanden över åren 2015 och 2016, vilka stämmer väl överens med de uppgifter polisen får in. Våren 2017 bedömer de att S:t Illiansskolan dras med mer fysiskt våld än andra grundskolor i kommunen – även då skolans relativt högre elevantal beaktas. Under de deltagande observationerna i skolmiljön konstateras att polisen förvaltar ett stort förtroendekapital bland eleverna. Det är i synnerhet de ungdomar, i regel killar, som till en början var mest

negativt inställda till polisen som nu aktivt söker upp dem för okonstlade samtal. De går inte att ta miste på att dessa ungdomar fått möjlighet att ompröva sin bild av polisen.

Lägesbild 2018

Under våren 2018 skedde en lokal resursförstärkning, varpå polisen fr.o.m. april haft för avsikt att besöka skolan minst en gång i veckan för att vara tillgänglig för eleverna. På rapportens leveransdag konstateras att polisen uppnått och håller fast vid sin målsättning. Besöken har ett tredelat syfte; (1) att verka trygghetsskapande bland elever och personal, (2) att nyansera ungdomarnas uppfattning om polisen som en repressiv myndighetsrepresentant som uteslutande agerar reaktivt samt (3) att identifiera, iakttä och signalera till elever, som faller utanför ramarna, att de är sedda. Målsättningen är således att stärka den både informella och formella sociala kontrollen i skolmiljön. Besöken sker fortfarande på polisens eget bevåg, men informanterna betonar att elever och skolpersonal är välvilligt inställda till dem. Vårterminen ägnades åt att etablera kontakt. Några elever uppvisade till en början en provocerande attityd med uttryck som "Fuck aina", som sedan förbyttes till nyfikenhet och vanlig samtalston.

Med en ökad närvaro har polisen breddat sin kontaktyta gentemot eleverna. Det konkreta resultatet är en kartläggning av 13 ynglingar på S:t Illian, som under året varit väldigt aktiva och på kort tid blivit misstänkta för inblandning i olika typer av brott utanför skoltid. Huvuddelen av dem gick i årskurs 8 under vårterminen. Underlaget bygger både på polisens uppgifter och upplysningar från en handfull nyckelfunktioner på skolan (dock ej lärare). Dokumentet riktar sig till medarbetarna i ingripandeverksamheten för deras ökade personkännedom. Dessa individer rör sig i kretsen kring mer eller mindre brottsfrekventa äldre ungdomar och unga vuxna på Lillsidan och Romberga. Uppenbarligen rör sig de 13 ynglingarna i fel umgänge och än mer problematiskt är att yngre pojkar ser upp till dom. Denna krets, som befinner sig i riskzonen", har flera beröringspunkter med sina skolkamrater i fråga om uppväxtvillkor. Det innebär att de exponeras för samma push- och pullfaktorer, som kan göra att de lockas in i kriminalitet. Av det skälet bedriver polisen ett stadigvarande arbete med att kartlägga nya bekantskaper i olika konstellationer, som utgör förgreningar till andra grupperingar. Informanternas sammanfattande utlåtande är att S:t Illian idag utmärker sig genom en ansamling av problematiska elever jämfört med andra högstadieskolor i kommunen – även då skolans relativt högre elevantal beaktas. I och med att polisen etablerat en kontinuerlig närvaro har också merparten av ynglingarna i kartläggningen börjat komma fram och hälsa på dem. Informanterna förmedlar till de berörda att det är positivt att se dem i skolan. Detta innebär en tydlig distinktion mellan handling och identitet; att inte fästa vikt vid deras kriminella förehavanden under den tid de befinner sig i skolan.

Samtidigt anser polisen att S:t Illian inte renderar överdrivet många ärenden som krävt akuta ingripanden under skoltid. Det föreligger sedan tidigare en friktionsyta mellan S:t Illiansskolan och den närbelägna Entréskolan. Elever från respektive skola konfronteras

med varandra utomhus i närmiljön, ofta på väg till eller från någon livsmedelsbutik eller Ungdomens hus. Här uppstår inte sällan verbala dispyter som stundtals eskalerar till slagsmål. Enligt polisen för skolorna emellertid en dialog om problemet och brukar ringa för att varsko varandra om överhängande sammandrabbningar. Utöver detta rapporteras under perioden april t.o.m. juni om ett par fall av misshandel mellan elever, tre uttömnda brandsläckare i korridorerna och att personal ertappat elever med tillbehör för narkotikamissbruk. Då är det i synnerhet fråga om elever som förekommer i polisiära sammanhang sedan tidigare. I polisens samtal med de misstänkta i direkt anslutning till händelserna tyder mycket på en låg impuls kontroll bland ungdomarna. De har ett behov av att hävda sig och saknar ofta respekt för polisen. Efter samtal med de troliga gärningsmännen har mycket av nämnda företeelser avtagit under skoltid. Enligt informanterna har majoriteten av dessa ungdomar pågående utredningar hos socialtjänsten. De berörda skulle kunna dra nytta av den goda samverkan, som enligt informanterna, föreligger mellan polis och socialtjänstens barn- och ungdomsenhet. När polisen skriver orosanmälningar blir de kallade till ett första bedömningsamtal med eleven, men då polisen står som avsändare kan socialtjänsten inte bjuda med skolan som part i utredningen. För närvarande fungerar två delar av triangeln, anser informanterna.

Framtida utvecklingsområden

Av allt att döma har skolan sedan april 2018 varit polisen behjälplig med kartläggningen under deras veckovisa platsbesök. Det tyder på att skolan är transparent kring de elever som uppvisar olika normbrytande beteenden. Trots de positiva tendenserna anser informanterna att parterna ännu inte bedriver någon planerlig samverkan kring det förebyggande arbetet. Det är fortfarande polisen som tar kontakt med personalen upplysningsvis och inte tvärt om. Samverkan förutsätter ömsesidighet, anser polisen. Enligt informanternas uppgifter från ledningen har skolan för vana kalla till sig vårdnadshavarna till elever, som uppvisar normbrytande tendenser eller som löper risk för återfall i kriminalitet. Polisen understryker att de dock saknar inblick i hur skolan hanterar elever i riskzon, vilket innebär att det också saknas en samverkan mellan polis och skola på individnivå. Skolan måste inse att underrättelser från dem kan leda till att befintliga misstankar skärps varpå polisen kan använda sina befogenheter, vilket i sin tur kan bli en ögonöppnare för både den misstänkte och dennes föräldrar.

Informanterna uppger att när S:t Illian anmäler brott sker oftast via det kommunala systemet INVIT, som polisen tar del av och sedan upprättar anmälningar utifrån. Informanterna reagerar på att skolans INVIT-rapporter är oerhört knapphändiga. De innehåller oftast en datumangivelse, men sällan tider och ger summariska händelsebeskrivningar. Sådana uppgifter går sällan att utreda polisiärt, utan utgör snarare en redovisningsanmälan till försäkringsbolaget för att ersätta eventuella materiella skador. Fortsättningsvis har informanterna upptäckt att skolpersonalen, istället för att göra egna orosanmälningar, går till biträdande rektor som då blir officiell avsändare. Det vittnar om ett sårbart system där personalen sitter på detaljerna kring individen och händelsen, som senare överläts till annan part för tolkning. Ärendegången

är problematisk eftersom den riskerar att urholka bevisvärdet. Ett prioriterat utvecklingsområde är således att strama upp skolans rapporteringsrutiner.

Polisen bekräftar att socialtjänstens barn- och ungdomsenhet under årens lopp har gjort återkommande försök att förankra sitt uppdrag på S:t Illian, men inte fått gehör från skolledningen. Detta har informanterna nu påtalat för skolan. Polisen erbjuder sig att besöka skolan tillsammans med socialtjänsten och informera om deras gemensamma uppdrag generellt samt instruera skolanspersonalen i rutinerna vid en orosanmälan specifikt. Enligt lagstiftningen (14 kap. 1 c § SoL) har varje medarbetare rapporteringsplikt och ska därför själv ombesörja administrationen, vilket skolans handlingsplan också föreskriver. På denna punkt har polisen nu ombett skolan att hålla en låg tröskel för att upprätta orosanmälningar generellt och specifikt gällande de 13 identifierade elever för vilka polisen känner stor oro. Enligt polisen välkomnade den biträdande rektor initiativet och var enig om att alla anställda ska inse sitt mandat att anmäla.

Avslutningsvis efterfrågar informanterna att skolledningen för en öppen kommunikation internt gentemot sina anställda och externt gentemot vårdnadshavare och lokalsamhälle om polisens syfte med sina skolbesök, med intentionen att undvika missförstånd och ryktesspridning om att polisens lägesbild över skolan är överdriven och att den veckovisa polisen närvaron är obefogad.

Slutsatser

Informanternas sammanfattande utlåtande är att de under 2018 tagit initiativ till ett informationsutbyte med skolan, men att polisen fortfarande gör *sin* del och skolan. Det bedrivs således ingen samverkan runt konsekvenserna av kriminalitet för eleverna. Samtidigt är polisen mån om att förvalta det goda arbetet som inlets sedan vårterminen. Informanterna är uttryckligen beredda att, tillsammans med socialtjänsten, vägleda skola i fråga om dokumentation, polisanmälningar och orosanmälningar. De menar också att skolledningen ställt sig positiv till att framöver genomföra en sökinsats med narkotika-hund, men betonar att polisen innan dess behöver ytterligare belegg från skolan om misstanke om innehav.

Rapportförfattaren konstaterar att det finns behov av att överbygga den traditionella distinktionen mellan främjande och brottsförebyggande arbete i skolmiljön. De flesta ungdomar som begår brott gör det under en begränsad tid och lämnar sedan ungdomstidens relativa ansvarsfrihet för att leva ett ansvarstagande vuxenliv. Det finns dock en förhållandevis liten grupp som tidigt börjar begå brott och som fortsätter med detta genom ungdomsåren och upp i vuxen ålder (Estrada m.fl. 2018). En viktig uppgift för skola, kommun och polis blir därmed att tidigt uppmärksamma individer med riskbeteenden. Forskningen påvisar att perioden innan barnet fyller femton bör användas för interventioner som har bättre förutsättningar att hjälpa individen än vad som är fallet vid polisingripanden. Enligt von Hofer (2013, s. 347) riskerar

myndighetsingripanden att förvärra situationen, då ungdomar som blir föremål för tidiga insatser i högre grad återfaller i brott. Det finns således evidensbaserade argument för att det straffrättsliga påföljdssystemet bör spela en underordnad roll i samhällets strävanden att kontrollera barns och ungdomars normbrytande beteenden. Därför är frågan inte om vuxna ska reagera och agera, utan vilka vuxna som ska agera, i vilka situationer och på vilket sätt.

Jerzy Sarnecki, professor i allmän kriminologi, har återkommande hävdade att skolan har små möjligheter att påverka gruppen brottsbenägna ungdomar.⁵¹ Föräldrarna har alltid det största ansvaret för sina barn och deras utveckling. Däremot anser Sarnecki att skolan har stora möjligheter att *upptäcka* oroande normbrytande tendenser i ett tidigt skede. Ett bra samarbete mellan skola och föräldrar är således det allra viktigaste för att slå vakt om tryggheten i skolmiljön och möjligheterna för pedagogerna att fullfölja sitt uppdrag. Ju mer föräldrarna kan involveras, desto större chans till minskande sociala problem. Följaktligen efterfrågar Sarnecki ett systematiskt utbyte mellan skola och socialtjänst om elever i riskzonen. Det är inte skolans uppgift att bedöma hur allvarliga riskerna är, men informationen måste komma därifrån. Han betonar att skolan däremot inte ska tipsa polisen i tid och otid såvida det inte är fråga om allvarlig brottslighet. Sarnecki vänder sig starkt mot idén om att skolan ska anmäla varje våldshändelse till polisen; på så sätt tar man till den allra grövsta resursen först. Han menar att skolpersonalen träffar eleverna dagligdags, varpå de själva bör kunna hantera de konflikter som eskalerat till våld. Inblandningen av polisen riskerar att undergräva personalens auktoritet. Samtidigt framhäver Sarnecki att hans ståndpunkt för det första inte hindrar polisen från att besöka skolan i relationssökande och förebyggande syfte. För det andra utesluter den inte samverkan mellan skola och polis, medelst övriga aktörer såsom socialtjänst och fritidspersonal, kring unga i riskzonen för kriminalitet likt SSPF (FoU i Väst 2015).⁵²

---

⁵¹ LÄRA Stockholm: Inspiration och information från utbildningsförvaltningen i Stockholms stad. Nr. 1 2010.

⁵² SSPF är en arbetsmetod för att ge informationsutbytet mellan skolpersonal, polis, socialsekreterare och fritidspersonal en fast struktur. Metoden bygger på att vårdnadshavaren skriftligen godkänner att de olika aktörerna tillfälligt får lov att lösa sekretessen och prata öppet om deras barn. När de olika myndigheterna delger varandra information ges bättre förutsättningar att genomföra åtgärder samspelt och skyndsamt

Kapitel 7: Slutledning

I detta avslutande kapitel besvaras utvärderingens frågeställningar. Resultaten relateras till organisations- och implementeringsforskning om förändringsprocesser i kommunala verksamheter generellt och på skolområdet specifikt. Utifrån slutsatserna diskuteras de lärdomar som finns att hämta ur projektets respektive utvärderingens genomförande.

1. Har projektet genomförts enligt Tryggare Uppsala läns intention att utveckla en systematisk modell för trygghetsarbete i skolmiljön?

Rapporten slår fast att *Trygg i skolan* aldrig genomfördes som en länsövergripande metodutveckling av trygghetsarbete i skolmiljöer. Det berodde initialt på att den grundläggande programteorin i projektet aldrig fullföljdes på S:t Illiansskolan i egenskap av pilotskola. I förlängningen implementerade inte skolan det åtgärdsprogram som utföraren tillhandahöll. Dessa två omständigheter innebar att projektet inte kunde utvärderas enligt plan och ett metodunderlag skapas utifrån resultaten.

Denna externa utvärdering har identifierat fyra huvudsakliga faktorer som tillsammans förklarar utgången på S:t Illiansskolan. För det första har Tryggare Uppsala läns (TUL) som projektägare och Svenska säkerhetsakademien (SSK) som utförare endast haft inflytande över projektinnehållet, men inte utrymme att påverka skolans verksamhet. Det stod skolledningen fritt att anamma de åtgärder som SSK rekommenderade och börja arbeta strukturerat. Det är således väsentligt att skilja på policyformulering och policyimplementering. För att ett projekt ska generera långsiktiga resultat krävs mandat att påverka verksamheten strategiskt (Palm 2008:185). I det avseendet har projektet saknat ett processtöd från huvudmannens sida. För det andra förlitade sig TUL på att SSK levererade enligt överenskommelsen och verifierade aldrig bolagets SSK:s lägesbeskrivning mot en kommunal aktör. Det passiva ägandeskapet bottnar, åtminstone till viss del, i att TUL är en intresseorganisation vars styrgrupp saknar inflytande över sina intressenter. För det tredje infriade SSK inte sitt löfte att stödja skolan i implementeringsprocessen under höstterminen 2016. För det fjärde har S:t Illiansskolan saknat ett enhetligt ledarskap kring projektets intention och stabilitet i personalgruppen inför implementeringsskedet. Det har inneburit dels att skolledningen inte vidtog några förberedelser eller åtgärder för att ena personalgruppen vid projektstarten, dels att drivande dåvarande biträdande rektorn saknat mandat att påbörja implementeringen.

Utifrån TUL:s ideal om ett kunskapsbaserat utvecklingsarbete är det önskvärt med hänvisningar till hur projektet och åtgärdsprogram knyter an till befintlig kunskap, vilket SSK inte förmått. Bolaget upplever att det på riksnivå föreligger en distinktion mellan säkerhetsarbete och trygghetsarbete i skolor och upplevt en stark betoning på det senare. En angelägen fråga är således vilka som är de förväntade sociala mekanismerna mellan höjd säkerhet och ökad trygghet och hur i sin tur som kan öka förutsättningarna för lärande. Kan vi ta för givet att välkända säkerhetsrutiner hos

personal och elever kan förhindra både oförutsedda händelser och oro? Eller uppnås trygghet snarare av ett välfungerande samspel och relationer mellan elever och personal som karaktäriseras av ömsesidig tillit och gemensamt ansvarstagande? För att besvara frågorna krävs ingående kunskap om hur individens trygghet påverkas av psykologiska och sociala faktorer i samverkan med organisatoriska förhållanden och den fysiska miljön (jmf. Belfrage 2008:471).

Under projektets genomförande har SSK strikt utgått från Arbetsmiljöverkets krav. Mycket riktigt har skolor sedan 1991 ett krav att följa Arbetsmiljölagen (SFS 1977:1160) och (AFS 2012:3) för att aktivt arbeta med att öka tryggheten och säkerheten för eleverna. Rapportförfattaren konstaterar att SSK dock aldrig hänvisat till skollagen, varken i skriftlig eller muntlig framställan om projektet. Noterbart är att bolagets teoriföreläsning för skolpersonalen hämtar sina praktiska exempel från behandlings- och institutionsmiljöer, till skillnad från skolkontexten. Vinklingen beror sannolikt på att SSK:s konsulter har en bakgrund inom nämnda branscher.

Avslutningsvis konstateras att SSK:s programteori följer en allmänt spridd metod i evidensbaserat trygghetsskapande arbete på samhällsnivå. Strukturen kartläggning-analys-åtgärder-utvärdering är således inte patenterad av SSK, utan fri att applicera på andra skolor utan bolagets godkännande. Det innebär att programteorin som sådan kan generaliseras. I dagsläget saknas emellertid exempel från andra skolor för att mäta effekterna av SSK:s program Tryggare skola. Enligt bolaget har ingen av de skolor som påbörjat en implementering lyckats vidmakthålla arbetssättet över tid. I ljuset av de uppgifterna är det anmärkningsvärt att TUL:s styrgrupp inte kvalitetssäkrade programmet innan de lanserade projektet *Trygg i skolan*.

2. I vilken utsträckning är projektets insatser numera införlivade med S:t Illiansskolans förebyggande arbete?

Utvärderingen har studerat processen från projektstarten vårterminen 2016 till och med det omtag som ägde rum vårterminen 2018. Det är sedan tidigare fastställt att skolan inte implementerade det åtgärdsprogram som SSK tillhandahöll. Av allt att döma har de teoretiska och praktiska utbildningsinsatser som genomfördes under 2016 inte lämnat några bestående avtryck, varken bland skolpersonalen eller eleverna. Skolledningen var inte nöjd med den teoriföreläsning som SSK höll för eleverna. De medarbetare som fick genomgå en självförsvarsutbildning upplevde den som givande, men de har därefter inte haft möjlighet att hålla färdigheterna á jour. De flickor som fick öva självförsvar upplevde inte passet som givande och hävdar att det inte ökade deras trygghet under skoltid. Efter årets insatser besvarade skolpersonalen en enkät och eleverna intervjuades på nytt. De förstnämnda respondenterna uppfattade projektet som anpassat till skolans utvecklingsområden. Samtidigt har vidtagna insatser inte bidragit till att utveckla det övergripande trygghetsarbetet. Därför är det heller inte oväntat att drygt 90 procent av respondenterna anser att det kvarstår ett behov av åtgärder för att öka elevernas trygghet efter projektets avslut 2018. Liktydigt upplever

de intervjuade eleverna att åtgärderna inte kommit dem till del. Det sammanfattande utlåtandet är således att projektets insatser inte införlivats med skolans förebyggande arbete.

3. På vilka sätt och i vilken omfattning har samverkan etablerats mellan S:t Illiansskolan och socialtjänsten respektive polisen?

Samverkan kring lägesbilden var en av projektets målsättningar. Beroende på valet av tidsperspektiv har utvärderingen klarlagt olika utvecklingstendenser. Inledningsvis konstateras att skolan i och med projektstarten våren 2016 inte etablerade någon form av utbyte med varken socialtjänsten eller polisen, som alla tre parter kan dra nytta av. Socialtjänsten uppger heller ingen förbättring i kontakten med skolan under de följande åren fram till idag. Polisen, å sin sida, har från och med april 2018 stärkt sin närvaro på skolan – på sitt eget bevåg – från i genomsnitt en gång i månaden till ett besök per vecka. Till följd av en ökad kontinuitet har polisen breddat sin kontaktyta mot skolpersonalen. Det har resulterat i underrättelser om ett antal individer som under året blivit misstänkta för inblandning i olika typer av brott utanför skoltid. Det tyder på att skolan är transparent kring de elever som uppvisar olika normbrytande beteenden. Trots de positiva tendenserna anser polisen att det ännu saknas en planerlig samverkan kring såväl det allmänpreventiva som det individbaserade förebyggande arbetet. I dagsläget är det uteslutande polisen som tar kontakt med skolan och inte tvärt om. Samtidigt är polisen mån om att förvalta det goda arbetet som inletts sedan vårterminen. De har erbjudit skolan att, tillsammans med socialtjänsten, vägleda skolpersonalen i fråga om dokumentation, polisanmälningar och orosanmälningar. Enligt polisen har skolläningen ställt sig positiv till deras förslag, men utvärderingen kan ännu inte rapportera om intentionerna omsatts i praktiskt arbete.

4. Hur har elevernas trygghet i skolmiljön utvecklats sedan de mätningar som genomfördes innan projektstarten?

Beräkningen av elevernas trygghet över tid bygger på enkätundersökningarna Liv & Hälsa Ung respektive Skolenkäten. Ingen av mätningarna tyder på en förbättring av trygghetssituationen under perioden fr.o.m. vårterminen 2015 t.o.m. höstterminen 2017. På associerade områden observeras heller inga signifikanta förändringar, såsom i vilken utsträckning som elever har studiero samt om de följer respektive personalen upprätthåller ordningsregler. De sammanfattande utlåtandet är att S:t Illiansskolan, vid de senaste svarstillfällena, fortfarande placerar sig under riksgenomsnittet i Skolenkäten på frågeområdena trygghet, studiero och skolans förebyggande arbete mot kränkningar samt under läns-genomsnittet på flera av de motsvarande frågeområdena i Liv & Hälsa Ung. Den sistnämnda undersökningen belyste att utvecklingen bland flickorna, oavsett årskurs, är den avgörande förklaringen till den negativa trenden. Resultaten från båda undersökningarna är förenliga med den ursprungliga lägesbilden, som upprättades vårterminen 2015.

Avslutande diskussion

Utvärderingen konstaterar att *Trygg i skolan* redan vid lanseringen saknade de elementära delar som krävs för en ändamålsenlig ansvarsfördelning och ett gynnsamt utfall. Det åsyftar bristande förankring, delaktighet och samsyn kring skolledningens verklighetsbeskrivning i förhållande till externa aktörers lägesbild och slutligen samtliga parter gemensamma behov avseende målgruppen barn och unga. En slutsats är att en extern aktör som Säkerhetsakademien inte kan åstadkomma en permanent förändring på grundläggande lagstadgade områden utan mandat från varken skolledning eller huvudmannen. Det är istället en fråga om ett aktivt ledarskap och ägandeskap från berörd förvaltning och i den dagliga verksamheten ytterst ett arbetsgivaransvar. En rektor har ett arbetsgivaransvar inom ramen för det kommunala uppdraget som chef över skolans organisation. Rektorn är således skyldig att se till att verksamheten struktureras för att kunna möta de behov som finns i en kommun. Det innebär också ett ansvar för att skapa förutsättningar för att uppfylla såväl det pedagogiska ansvaret för verksamheten, som han eller hon också behöver kunskaper om hur organisationsvillkor kan utformas så att verksamheten styrs i riktning mot måluppfyllelse i relation till den egna kommunen respektive myndigheter. Ytterst ligger dock ansvaret på politisk nivå där kommunstyrelsen och de berörda nämnderna finns med. Det är således flera parter som följer skolans utveckling och parterna kan på olika sätt påverka hur erfarenheterna från projektet kommer att leva vidare.

Från sin bästa sida kan *Trygg i Skolan* sammanfattas som en rad punktinsatser som inriktade sig mot lägesbildens symptom. Detta istället för att beakta de nödvändiga förberedelserna för att understödja utvecklingen av en för hela S:t Illiansskolan gemensam identitet, som avgörande för graden av organisation (jfr Noordegraaf & De Wit 2012). Utvärderingen bedömer att skolan vid projektstarten saknade de organisatoriska förutsättningarna för att infria målbilden, med hänvisning till den konfliktfyllda situation som förelåg i ledningen internt, mellan ledningen och flertalet medarbetare och inom personalgruppen. Innan skolan på bred front kan arbeta förebyggande mot kränkningar måste personalen nå samsyn kring aktuella företeelser och hur de bäst bör bemötas. Så länge de inte är ett enat arbetslag kommer förebyggande åtgärder bara bli punktinsatser på individnivå och inte återspegla en unison värdegrund.

Så länge vissa delar av skolorganisationen inte samverkar med varandra eller när officiella riktlinjer inte tillämpas bland medarbetarna går det heller inte att förvänta sig en strukturerad samverkan med externa aktörer. En långsiktig samverkan kräver att Enköpings politiker är överens om vad som ska prioriteras och ger resurser för det. Huvudmän behöver ge tydliga uppdrag som utgår från elevernas behov och göra en ansvarsfördelning till de olika verksamheter som kommer i kontakt med målgruppen barn och unga. Det är viktigt att det finns rutiner för samverkan och tillgång till forum för tvärprofessionell samverkan för att skapa helhetssyn och ett gemensamt mål. I sin

tur bör ytterst förvaltningscheferna och berörda politiska företrädare fortlöpande följa upp arbetet och efterfråga mätbara resultat.

Rapporten har vittnat om omfattande historik kopplad till S:t Iliansskolan, vilken vida överskrider syftet med utvärderingen. Under arbetets gång har de preliminära resultaten rapporterats till socialförvaltningen, som var initiativtagare till utvärderingen. Av denna kunskapsvalidering framgår ett mönster har etablerats över tid, där signaler om lägesbilden når förvaltningen via externa verksamheter och visselblåsare på skolan – istället för från skolledningen som närmast berörd instans. Den röda tråden är hur det organisatoriska sammanhanget sätter ramarna för utveckling och förändring. Inom nyinstitutionell organisationsforskning har styr- och förändringsfrågor i offentlig verksamhet studerats ingående (Alexandersson 2006; Eriksson-Zetterquist 2009; Åhlfeldt 2017). Skolor anses som tämligen typiska för verksamheter som svårtligen låter sig styras och reformeras (Larsson & Löwstedt 2010:14). Skolan som institution har en generellt större autonom roll än övriga offentliga organisationer i en kommun (om än på en flytande skala). Varje rektor råvar över sitt elevunderlag, sin personalgrupp och sin arbetsmiljö. Skolinspektionen (2010:15) har tidigare beskrivit skolan som tämligen isolerad från omvärlden. Skolan tycks leva i sin "egen värld"; i skolans värld. Så har det varit väldigt länge, menar organisationsforskarna Larsson och Löwstedt (2010).

Skolinspektionen (2012:1) har riktat fokus mot villkor givna utanför den direkt operativa skolverksamheten och framförallt mot den roll som huvudmannen spelar. Myndigheten menar exempelvis att styrningen från huvudmannens sida många gånger är oklar. Det är hänger ihop med en övergripande oklarhet kring vem som egentligen har makten över skolan (Berg 1999:48). Följaktligen finns goda skäl för huvudmannen att agera som processtöd vid ett engagemang som *Trygg i skolan* eller vid mer stadigvarande utvecklingssatsningar. Huvudmannen bör eftersträva att förankra det förebyggande arbetet på ledningsnivå, underförstått i befintlig verksamhet och inte i projektform. För att övertyga skolledningen om sin roll i det kommunala uppdraget att förebygga sociala risker bland barn och unga är det viktigt att tjänstemän inom offentliga förvaltningar har mandat att understödja en sådan förändringsprocess (Hysing & Olsson 2012:20). Först då kan skolans upptäckande, förebyggande och åtgärdande arbete mot social oro generellt och kränkande behandling specifikt betraktas som del av en gemensam kommunal organisatorisk struktur. En erfarenhet från utvärderingen är att det krävs ett omfattande förankringsarbete, i både kommunstyrelsen och i förvaltningsledningen, vilket innebär att skolan i sin tur har behov av att säkerställa implementeringen av åtgärder, utvärdera effekterna och ge ett långsiktigt stöd för att vidmakthålla utfallet över tid.

Referenser

- Alexandersson, K. (2006). *Vilja, Kunna, Förstå – om implementering av systematisk dokumentation för verksamhetsutveckling i socialtjänsten*. Sverige: Örebro universitet.
- Belfrage, H. (2008). Riskbedömningar och våldsprevention. I P. A. Granhag, & S. Å. Christianson (Red.), *Handbok i rättspsykologi* (s. 467-478). Stockholm: Liber.
- Brottsförebyggande rådet (2018). *Skolundersökningen om brott 2017: Om utsatthet och delaktighet i brott*. Rapport 2018:15.
- Brulin, G. & Svensson, L., (2011). *Att äga, styra och utvärdera stora projekt*. Lund: Studentlitteratur.
- Burcar, V. (2005). *Gestaltningar av offererfarenheter: Samtal med unga män som utsatts för brott*. Akademisk avhandling. Lunds universitet.
- Ericsson-Zetterquist, U. (2009). *Institutionell teori*. Liber: Malmö.
- FoU i Väst (2015). SSPF – Ett fokus på ungdomar i riskzon: En implementerings- utvärdering av samverkan mellan skola, socialtjänst, polis och fritid för att motverka kriminalitet och missbruk. Rapport 2015:2.
- Grosin, L. (2003). Forskning om framgångsrika skolor som grund för skolutveckling (ingår i Berg B och H – Å Scherp (red.) Skolutvecklingens många ansikten. Forskning i fokus, 15. Myndigheten för skolutveckling). Stockholm: Liber.
- Grosin, L. (2010). *Sammanfattning av forskningen om det pedagogiska och sociala klimatet (PESOK) i effektiva skolor*. Pedagogiska institutionen. Stockholms universitet.
- Hysing, E. & Olsson, J. (2012). *Tjänstemän i politiken*. 1. Uppl., Lund: Studentlitteratur AB.
- Jonsson, A. (2012). *”Man hör aldrig om killar som blir sexuellt trakasserade”: En rapport om sexuella trakasserier i skolan*. Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet. Rapport 2012:1.
- Karlsson, J. & Pettersson, T. (2003). *Fokusgruppsintervjuer med ungdomar om genus och våld: Konstruktioner av gärningspersoner och offer*. Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet. Rapport 2003:2.
- Larsson, P. J. Löwstedt (2010). *Strategier och förändringsmyter- ett organisationsperspektiv på skolutveckling och lärares arbete*. Lund: Studentlitteratur.

Noordegraaf M. Bas De Wit (2012). "Responses to managerialism: How management pressures affect managerial relations and loyalties in education." *Public Administration*, Vol. 90, No. 4, s. 957–973.

Skolinspektionen (2012). *Rektors ledarskap*. Skolinspektionens rapport 2012:1.
Skolverket (2009). *Barn- och elevskyddslagen i praktiken*. Rapport 327:2009.

Skolverket (2011). *Utvärdering av metoder mot mobbning*.

RFSU (2010). *Att arbeta med sexuella trakasserier i skolan*. Via länk:
<http://www.rfsu.se/Bildbank/Dokument/Metod-Handledning/Sexuella-trakasserier-2010.pdf?epslanguage=sv>

Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Åhlfeldt, E. (2017). *Hållbart utvecklingsarbete i vård och omsorg: Ett institutionellt perspektiv på projekt i en professionell och byråkratisk kontext*. Linköping Studies in Arts and Science No. 724; Linköping Studies in Behavioural Science No. 200. Filosofiska fakulteten, Linköpings Universitet.